

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri Bilim Dalı

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN ÇOCUK VİZYONU

Elif SOYSAL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN ÇOCUK VİZYONU

Elif SOYSAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Elif Soysal tarafından hazırlanan "Muhafazakâr Ailelerin Çocuk Vizyonu" başlıklı bu çalışma, 15.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından araştırma olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Halise Karaaslan Şanlı (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Emel Uzun Avcı (Danışman)

Doç. Dr. Gülsüm Depeli Sevinç (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

[İmza]

Elif SOYSAL

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Emel UZUN AVCI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

[İmza]

Elif SOYSAL

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez danışmanım Emel Uzun Avcı'ya tez sürecimde hem yol gösterici hem arkadaş olduğu için teşekkür ederim. O olmasaydı bu tez ortaya çıkmazdı. Muhafazakârlık çalışmak istediğimi öğrendiğinde, beni Emel Hoca ile tanıştıran ve desteğini hep üstümde hissettiren Göze Orhon'a teşekkür ederim. Her zaman olduğu gibi tez sürecimde de yanımda olan Gökhan Bulut'a çok teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatımda olduğu gibi, tez sürecimde de yanımda olan ve hep sabırla nazımı çeken anneme ve babama çok teşekkür ederim. Görüşme yapacağım katılımcılara ulaşmamda yardımcı olan anneme, abime ve yengeme teşekkürü borç bilirim. Elbette, sahaya çıktığımda benimle görüşme yapmayı kabul eden ve samimi yanıtlar veren muhafazakâr ebeveynlere şükranlarımı sunarım.

Tez yazarken elbette hayat durmadı, bu süreçte hayatıma giren ve hayatımdan çıkan herkese teşekkür ederim. Yüksek lisans boyunca iki ayrı iş yerinde çalıştım ve eğitimle ilgili her konuda ikisinde de hep desteklendim. Bu yüzden eski iş yerim Obrosoft'a ve hâlâ çalıştığım Kent Araştırmaları Enstitüsü'ne çok teşekkür ederim.

Başta Sinem Uğur olmak üzere; Gamze, Büşra, Safa, Gizem, Umut, Ufuk, Meriç, Kutalmış, Gülsüm, Yusuf, Mehmet, Sabiha, Uğur, Zelal, Hakan, Onur, Nazım, Batuhan, Mehtap, Ahmet, Elif Hoca, Yasemin Hanım, Selcan ve adını saymadığım tüm arkadaşlarıma yüksek lisans boyunca çilemi çektikleri ve bana aile oldukları için teşekkür ederim. Adını anmadan edemeyeceğim hem ev arkadaşımız hem köpeğimiz olan Asi'ye, her kötü hissettiğimde yanıma gelip başını dizime yasladığı için çok teşekkür ederim.

Kendini oraya ait hissetmeyenlere

ÖZET

SOYSAL, Elif. *Muhafazakâr Ailelerin Çocuk Vizyonu*, Araştırma, Ankara, 2024.

Türkiye’de aile, diğer tüm kurumlarla eş zamanlı olarak dönüşüm geçirmektedir ve toplumsal değişimlerle karşılıklı etkileşim halindedir. Son yıllarda, aile ve muhafazakârlık hem siyasetin hem hukukun hem kültür endüstrisinin ilgi odağı olmuştur. Aile ve muhafazakârlık birbirini beslerken, muhafazakârlığa ve aileye eleştirel yaklaşma durumunda öznellik kapasitesinin de ortaya çıktığı durumlar oluşmaktadır. Bu araştırma; muhafazakârlığın aile içindeki görünümünü ve işçi sınıfına mensup olan orta gelirli olan muhafazakâr ailelerin çocuklarının geleceğini nasıl şekillendirdiği sorusunu takip etmektedir. Araştırmanın problemi, Konya’nın Hüyük ilçesinde yaşayan orta gelirli muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonunun nasıl olduğu üzerinedir. Bu konu ile ilgili literatür tarandığında ailenin dönüşümü hakkında örnekler mevcuttur. Fakat bu tezi özgün kılan muhafazakâr ailenin dönüşümüne odaklanması ve söz konusu çocukları olduğunda muhafazakâr ailelerin hangi saiklerle hareket ettiğine bakacak olmasıdır. Dünyada ve Türkiye’de kurumlar muhafazakârlaşırken Türkiye’deki ailelerin, laik/seküler öğelerle çocuklarını yetiştirme eğiliminde olduğu varsayımı ile yola çıkılması da araştırmayı özgün kılan bir bakış açısı içermektedir. Araştırma probleminin doğası gereği sahaya çıkılıp, yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapıldığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Toplanan veriler, eleştirel niteliksel analize tabii tutularak çözümlenmiştir. Araştırma sonunda; muhafazakârlığın tek biçimi olmadığı, mikro alanda bile çeşitli muhafazakârlıklar olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, muhafazakârlığın cinsiyetler ve kuşaklar arasında deneyimlenme/pratik edilme biçimlerinin değiştiği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Muhafazakârlık, muhafazakâr aile, muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonu

ABSTRACT

SOYSAL, Elif. *Child Vision of Conservative Families*, Research, Ankara, 2024.

In Turkey, the family transforms simultaneously with all other institutions and interacts with social changes. In recent years, the family and conservatism have been the center of attention in politics, law, and the culture industry. While the family and conservatism feed each other, there are situations in which the capacity of subjectivity emerges in the case of a critical approach to conservatism and the family. This research follows the appearance of conservatism in the family and how it shapes the future of the children of middle-income conservative families belonging to the working class. The research problem concerns the vision of children of middle-income conservative families living in the Hüyük district of Konya. When the literature on this subject is reviewed, there are examples of the transformation of the family. However, what makes this thesis unique is that it focuses on the transformation of the conservative family and looks at the motives of conservative families when it comes to their children. The assumption that families in Turkey tend to raise their children with secular/secular elements while institutions in the world and Turkey are becoming more conservative is also a perspective that makes the research unique. Due to the nature of the research problem, the qualitative research method was preferred since semi-structured interviews were conducted in the field. The collected data were analyzed by subjecting them to critical qualitative analysis. At the end of the research, it was seen that there is not only one form of conservatism; there are various conservatisms, even in the micro field. In addition, it was understood how conservatism is experienced/practiced change between genders and generations.

Keywords

Conservatism, conservative family, child vision of conservative families

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNE GENEL BİR BAKIŞ ..8	
1.1.1. İlk Dönem Çalışmalarında ve Sosyolojik Yaklaşımlarda Aile	12
1.1.2. Mahrem İlişkiler Alanı ve Ailenin Kamusalılığı	16
1.1.3. Muhafazakârlığın Her Yerdeliği.....	20
1.1.4. Muhafazakârlığın Türkiye'deki Temelleri	22
1.1.5. Muhafazakârlık ve Modernleşme	24
1.1.6. Muhafazakârlık ve Aile.....	26
1.1.7. Değişen Toplumda Çocuğun Yeri ve Anlamı	28
2. BÖLÜM: TARİHSEL VE TOPLUMSAL BAĞLAM	33
2.1. TÜRKİYE'DE AİLE VE ÇOCUK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....33	
2.1.1. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Aile ve Çocuk.....	33
2.1.2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Aile ve Çocuk	37
2.1.3. Kentleşme Sürecinde Aile ve Çocuk.....	44
2.1.4. Neoliberal Döneme Geçiş ile Ailenin ve Çocuğun Aldığı Görünüm	52
2.1.5. 2000'lerde Aile ve Çocuk	59

3. BÖLÜM: YÖNTEM	63
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHASI.....	63
4. BÖLÜM: ANALİZ	71
4.1. MUHAFAZAKÂR AİLEDE ÇOCUĞUN HİKÂYESİ	71
4.1.1. Muhafazakâr Aile ve Muhafazakârlık.....	71
4.1.1.1. Aileye Bakmak	71
4.1.1.1.1. Kırılgan ve Sağlam.....	72
4.1.1.1.2. Kapalı Sosyal Ağ.....	90
4.1.1.2. Muhafazakârlığa Bakmak.....	94
4.1.1.2.1. Herkes Gibi, Herkes Kadar	94
4.2. MUHAFAZAKÂR AİLELERİN ÇOCUK VİZYONU	100
4.2.1. Muhafazakâr Aileler İçin Eğitim ve Gelecek	101
4.2.1.1. Önce Okul	101
4.2.1.2. Nişantaşı'nda Modacı.....	108
4.2.2. Muhafazakâr Ailelerde Değerler	113
4.2.2.1. Annelerin Vazifesi	113
4.2.2.2. Tercih Yapabilirler Ama Sınırları Aile Belirler	116
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	128
EK 1. MUHAFAZAKÂR EBEVEYNLER İLE GÖRÜŞME FORMU.....	134
EK 2. KATILIMCI PROFİLLERİ.....	137
EK 3. ORJİNALLİK RAPORU	138
EK 4. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	140

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Evlilik Türleri.....	79
Tablo 2. Katılımcıların Evlenme Yaşı	81
Tablo 3. Katılımcıların Ebeveynlerinin ve Kendilerinin Sahip Olduğu Çocuk Sayısı	86
Tablo 4. Katılımcıların Çocuklarına Verdikleri İsimler*	88

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1.** Konya Hüyük'ten Ankara'ya gelen otobüs, 202249
- Şekil 2.** Konya Hüyük'ten Ankara'ya gelen otobüsündeki erzaklar, 202249

GİRİŞ

*“Çocuklar sizin çocuklarınız değil,
Onlar kendi yolunu izleyen 'hayat'ın oğulları ve kızları.
Sizin aracılığınızla geldiler ama sizden gelmediler
Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller
Onlara sevginizi verebilirsiniz, düşüncelerinizi değil
Çünkü onların da kendi düşünceleri vardır.
Bedenlerini tutabilirsiniz, ruhlarını değil
Çünkü ruhlar yarındadır.
Siz ise yarını düşlerinizde bile göremezsiniz.
Siz onlar gibi olmaya çalışabilirsiniz
Ama sakın onları kendiniz gibi olmaya zorlamayın.”*

Halil Cibran

Bu araştırma, “Konya’nın Hüyük ilçesinde yaşayan işçi sınıfına mensup olan orta gelirli muhafazakâr aileler, çocuklarının geleceğini şekillendirirken hangi saiklerle hareket ediyor?” sorusunu cevaplamayı amaçlamaktadır. Aslında muhafazakârlık üzerine yıllardır düşünüyorum, sorular sorup notlar alıyordum. Bu sorular bazen Osmanlı’nın Tanzimat öncesi görünümüne dair oluyor, bazen Tanzimat ile başlayan ve hâlâ süren modernleşme ile ilişkisine yönelik olabiliyordu. Modernleşmeye ya da Batılılaşmaya karşı arzu ve korku birlikteliğinin yarattığı çelişkinin de muhafazakârlığın yaşanma biçimine yansıdığını düşünüyordum. Son yıllarda; “Günümüzde muhafazakârlık nasıl bir biçimde yeniden üretilmekte?” ya da “Bazılarının yaşamının merkezinde duran bu tutum ya da ruh hali nasıl anlık bir tepki/refleks olarak ortaya çıkmakta?” soruları kafamda dönüp duruyordu.

Aslında muhafazakârlığı kimin ürettiği ve muhafazakârlığın kimin ne işine yaradığı ile ilgili de bir derdim, tasam vardı. Zaten beni bu konuya sürekli olarak çeken de; kendimden/çevremden yola çıkarak topluma dair merak ettiklerimdi. Kısaca bahsedecek olursam, Konya’nın Hüyük ilçesinde doğmuş, ergenliğini Konya’nın Hüyük ve Beyşehir ilçelerinde geçirmiş biri olarak; perde arkasından beni ve arkadaşlarımı izleyen bakışlar, konuşmalar beni rahatsız ediyor ve bu soruları sormama neden oluyordu. Orta gelirli, muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak, lise yıllarında başka ilçede eve çıkabiliyordum fakat âşık olduğum kişi ile sevgili olamıyordum. Çünkü en ufak bir konuşma başlarsa, bu durumun, Yaşar Kemal’in *Yılanı Öldürseler* kitabındaki dedikodu ağı gibi büyüyeceği ve ayağıma takılacağı korkusuyla çevrem muhafazakârlığının

bedelini ödüyordum. Fakat bir taraftan da ailem beni; “Kız çocuğu okusun, kimseye muhtaç olmasın, ekonomik olarak ayaklarının üzerinde durabilsin ve hangi ortama girerse ayak uydurabilsin” düşüncesiyle seküler denilebilecek bir şekilde yetiştirmeye çalışıyordu. Ama okula giderken “Eteğin çok kısa olmasın” da deniliyordu. İşte tüm bu çelişkiler kafamı karıştırıyordu. Bu ilden çıkarak gazeteci olup kafamdaki; tarihe, siyasete ve topluma dair soruların yanıtını bulma motivasyonu ile Ankara’ya geldim.

Ankara’ya geldiğimde bile o muhafazakâr çevrenin etkisi peşimi bırakmadı, resmen otosansür uygulayarak yaşıyordum. Muhafazakârlığın; bedenim, davranış ve tutumlarım üzerindeki disiplini sürüyordu. Sadece aklımı özgür bırakmaya çalıştım, sürekli gözlemleyip sorular sordum. Ankara’da kendimi, muhafazakârlığı tamamen utanılacak bir şey olarak gören bir arkadaş çevresinin içinde buldum. “Nerelisin” sorusuna çoğu kez “Maalesef Konyalıyım” diye utanarak cevap verdim. Kendisini sol liberal bir yerde konumlandıranlar ve radikal solun içinde yer alanlar önce büyüdü bir dünya gibi göründü gözüme. Fakat zaman içinde Konya’dakine benzer bakışlar ve başka konularda olsa da aynı argümanlarla kurulan benzer cümleler yeniden beni disipline etmeye çalıştı.

Rahatsızlığım, Konya’dan Ankara’ya, sağdan sola, İslam’dan ateizme uzanan bir çeşit baskı türüne karşıydı. Benimki; yeniliğe kapalı, kendisinden olmayana mesafeli, kendi geleneklerini yücelten farklı kelimelerle kurulmuş aynı cümlelere karşı bir rahatsızlıktı. Dolayısıyla muhafazakârlık kendisini araştırmam için beni kendine sürekli olarak çektirdi. Bu yüzden muhafazakârlığıyla ün salmış memleketime dönüp muhafazakârlığı anlamaya ve açıklamaya çalışma kararı verdim.

Araştırma mekânı olarak Konya’nın Hüyük ilçesinin seçilmesinin ilk sebebi; kendi hikâyem ve memleketimi anlama çabamdı. Ancak tek sebep bu değildi. Konya’nın seçilme sebebi, Türkiye’de muhafazakârlık denilince ilk akla gelen şehrin Konya olması idi. Buna ek olarak, Hüyük’ü biricik kılan Hüyük’teki kişilerin duyduğu “geri kalmışlık” hissiydi.

Konya’nın muhafazakârlığı yeni bir olgu değil fakat yakın tarihe odaklanacak olursak özellikle neoliberalizm, İslam ve Konya’yı birlikte düşünmek gerektiği söylenebilir. 1990’lı yıllarda dinî yaşam tarzı ve muhafazakârlık üzerinden oluşan tüketim kültürüne

verilebilecek en iyi örnek şehir, Konya'dır. İslamcı yerel yöneticilerin 1990'lı yıllarda ilkin modern olanı İslamlaştırmaya, daha sonra da İslamî olanı modernleştirmeye yönelik çabalarına değinen Durak şu tespiti yapmıştır:

“Konya'nın kendi iç dinamiklerine yönelik değişim arayışı, bir dönem her şeyin İslami versiyonunu yaratmaya yönelik girişimlere dönüşmüştü: İslami dershaneler, kapalı çardaklarla donatılmış İslami park-bahçe yapımı, faiz yerine 'kâr payı' vaat eden İslami holdingler, İslami radyo ve televizyonlar, İslami giyim mağazaları ve hatta Konya'da tasarlanan bir İslami bilgisayar oyunu...” (Durak, 2013, s.20)

Buradan da görüleceği üzere muhafazakârlık, din ve neoliberalizm ele ele tutuşup toplumu şekillendirmeye başlamıştır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1989'da kurulmasına dair, Öztan, “1980 sonrası muhafazakâr aileciliğin ilk girişimlerinden biri olarak görülebilir” (2014, s.181) demektedir. Politik düzlemin de etkisiyle dönüşümüne devam eden aile, geçmişe dönük geleneklerin korunması dışında daha da muhafazakârlaştırılmaya devam etmiştir. Örneğin kadının aile ve toplum için görünümü yeni muhafazakârlıkla şekil değiştirmiştir. Bu konuda Özgün şöyle der:

“Kadını gerektiğinde yedek işgücü olarak kullanmak, 'aileye destek' olarak düşünülen kadın emeğinin ucuz ve güvencesiz olmasından faydalanmak isteyen neoliberalizmin kadını eve kapatan klasik muhafazakârlıkla olan çatışmasını ise yeni muhafazakârlık çözdü. Yeni muhafazakâr pozisyon, muhafazakârlık gibi aile yaşamı, heteroseksüel evlilik ve cinsiyet farklılığı gibi unsurlarla kadının geleneksel olarak ev kadını olduğu patriyarkal aileye vurgu yapmayı sürdürürken; muhafazakârlıktan farklı olarak kadınların ücretli çalışmasını da meşrulaştırdı.” (Özgün, 2021, s.36)

2000'li yıllara geldiğimizde politik anlamda AK Parti başat rol oynadığı ve Türkiye 2002'den bu yana AK Parti tarafından yönetildiği için AK Parti'nin aileyi ele alış biçimi büyük önem taşır. Bu noktada, Çokoğullar Bozaslan, “AK Parti de ailenin "temel" olma özelliğine vurgu yaparak politikalarını belirlemeye çalışmaktadır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar ihtiyaç duyduğu bir birim olarak ailenin, toplumsal açıdan taşıdığı önem ele alınmaktadır” (2018, s.121) demektedir.

Neoliberalizm ile tüketim ve beğeni biçimleri değişmeye başlayan Konya, AK Parti'nin iktidara gelmesi ile “AK Parti'nin kalesi” olarak nitelendirilmeye başlamıştır. AK Parti döneminde varsıllaşan, atılım yapan Konya'nın; nüfusunun da yaşam standartları iyileşmiş, ekonomik gelirleri artmıştır. Konya'nın ilçeleri de Konya ile birlikte gelişim

göstermiştir. Fakat bazı ilçeleri daha fazla gelişirken, bazıları daha az gelişmiştir. Konya'nın Hüyük ilçesi, Konya'nın diğer ilçelerinden Beyşehir ve Seydişehir'e yakındır. 65 bin 465 nüfuslu Seydişehir'de Eti Alüminyum fabrikası, cips fabrikası, tekstil fabrikası, organize sanayi bölgesi ve marangozlar sanayinin olmasının yanında İç Anadolu ve Güney kesimi birbirine bağlayan yolların kesişim noktasında olması ve buradaki üniversitede ön lisans ve lisans eğitiminin verilmesi bu ilçenin ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır. 77 bin 690 nüfuslu Beyşehir'de tekstil fabrikası, yem fabrikası, parke taşı ve asfalt şantiyesi, mermer fabrikası, un fabrikası, silah fabrikalarının ve organize sanayi bölgesinin olmasının yanında turizm ve buradaki üniversitede ön lisans ve lisans eğitiminin verilmesi bu ilçenin ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır. 15 bin 144 nüfuslu Hüyük'te ise balık fabrikası, un fabrikası ve tuğla fabrikası vardır 2007 yılından bu yana çilek tarımı gelişmiştir. Fakat diğer iki ilçeye göre Hüyük'ün ekonomik, kültürel ve bilimsel gelişmişliği daha azdır. Ayrıca Hüyük eski adıyla "Doğu görevi bölgesi" yani adıyla "Zorunlu hizmet bölgesi" şeklinde adlandırılır. Bu da Hüyük'lülerde "geri kalmışlık" hissini besleyen sebeplerden biridir.

Konya'nın ekonomik kırılması neoliberalizm ile başlar, AK Parti'nin iktidara gelmesi ile devam eder. Neoliberalizm tüketmekle ilgilidir ve dikkat edildiğinde İslam'ın da kendi modernlik formlarını bulduğu görülür. İslam modernleşmeye karşı değildir aksine modernleşme tahayyülü vardır. İslam Konya'nın belirleyici özelliklerinden biridir. Bu dönemde; İslam, neoliberalizm ve Konya'nın dinî muhafazakârlığı uyumlu hale gelmiştir. Hüyük yakınındaki ilçelere göre ve tabii bağlı olduğu ile göre çok daha az gelişmiştir. Fakat Hüyük de son yıllarda özellikle çilek tarımı ile varsıllaşmaya başlamıştır. Bu varsıllaşma tarım yoluyla olduğu için bu yaşam alanındaki kişiler çocuklarının kendileri gibi uzun saatler, sigortasız, çok sıcakta ve çok soğukta çalışmasını istememektedir. Fabrikalarda çalışan mühendisler, uzmanlar ya da Hüyük'e gelen memurlar gibi bir hayat kurmalarını istemektedirler. Dolayısıyla çocuğa yapılan yatırım da ailenin vizyonu da tüm bu değişkenlere göre şekil almaktadır. Hüyük, Konya'nın belki de en geri kalmış ilçelerinden biridir. Hüyük'te çoğu kişi, "Hüyük mahrumiyet bölgesidir" der. Beyşehir'in ve Seydişehir'in gelişmişliği ile Hüyük karşılaştırılır. Bu "geri kalmışlık" hissi de insanları eğitime yaklaştırır, çocuklarının ancak eğitim yoluyla sınıf atlayabileceğini düşündürür.

Ayrıca Hüyük'ün muhafazakârlığı da Konya'nın muhafazakârlığından ayrılır. Konya'da dinî ve siyasi muhafazakârlık daha görünürdür. Fakat Hüyük'ün muhafazakârlığı, dinî

ve siyasi muhafazakârlığın yanında daha çok sosyal muhafazakârlıktır. Hüyük siyasi ve yaşam biçimi olarak ikiye ayrılmıştır. Kendini solcu olarak tanımlayanlar ve sağcı/muhafazakâr olarak tanımlayanlar mevcuttur. Solcu olarak tanımlayanlar alkol içmeye, gazinoya gitmeye ve çocuklarının “açık” giyinmesine daha az müdahale ederken, sağcı olarak tanımlayanlar daha müdahaleci ve dindarlardır. Bu kişilerin birbirlerine temasları vardır, kutuplaşma yoktur, alışveriş yapılır fakat ailecek görüşmelerini kendine yakın olanlarla yaparlar. Hüyük, gazinoları sayesinde diğer iki ilçeden insanları buraya çeker. Araştırmanın yapıldığı sırada, Hüyük’te iki gazino, üç alkollü restoran ve yedi tane camii vardı. Dolayısıyla Hüyük’ün farklı yaşam tarzlarına sahip bireylerin bir arada yaşadığı bir ilçe olduğu söylenebilir.

Bu teze dâhil edilen katılımcılar kendini muhafazakâr olarak tanımlayan kişilerdi. Sekiz kadın, sekiz erkek olmak üzere 16 kişi ile görüşüldü. Analizde cinsiyetler ve 18 yaşın üstünde çocuğu olan birinci kuşak ebeveynler ile 18 yaşın altında çocuğu olan ikinci kuşak ebeveynler karşılaştırıldı. Görüşülen kadınlardan yalnızca biri kayıtlı istihdama dâhilken diğer kadınlar ev hanımıydı. Görüşülen erkekler; esnaf, işçi, emekli ve memurlardan oluşuyordu. Görüşmeler yapıldığı sırada asgari ücret 8 bin 506 lira idi. Görüşülen kişilerin hanelerinin aylık gelirleri ise 10 bin lira ile 30 bin lira arasında değişim göstermekteydi. Katılımcılar, yaşadıkları ilçeye göre orta gelirli kabul edilebilirdi.

Bu araştırmanın temelinde, günümüz Türkiye’sinde muhafazakâr ailelerin çocuklarıyla kurduğu ilişki ele alınacaktır. Modern bir kurum olan aile, modernleşmenin tezadı olarak kabul gören muhafazakârlık ile bir araya geldiğinde çocuğuyla ilgili nasıl bir arzu üretmektedir diye bakılacaktır. Devlet nezdinde bir yurttaş olarak ele alınan çocuk, sosyalleşmeye aile içinde başlamaktadır ve ilksel bilgilerini aileden edinmektedir. Tam bu noktada, çocuğun aile ve devlet için ne anlama geldiği, devlet ve ailenin ortaklaştığı ve ayrıldığı konular bu araştırmanın meselelerinden birini oluşturmaktadır.

Bu tezin konusu, günümüzde orta gelirli muhafazakâr ailelerin, çocuklarını yetiştirirken gelecek vizyonunun nasıl şekillendiği hakkındadır. Araştırmanın temel sorusu; günümüze odaklanarak “Konya’da yaşayan orta gelirli muhafazakâr ailelerin içinde çocuğun anlamları nedir? Bu aileler çocuklarını yetiştirirken ve onların geleceğini

şekillendirirken hangi dinamiklerle (muhafazakâr/seküler) hareket ediyorlar?” şeklindedir. İkincil olarak sorulan sorular ise şunlardır:

Muhafazakârlık aile içinde nasıl bir görünüme sahiptir? Aile içinde, muhafazakârlık nasıl yeniden üretilmektedir? Muhafazakârlığın sıradan/gündelik hayatın içinde çok olağan görünümünün arkasındaki hegemonik yaratım hangi araçlarla/kurumlarla yayılır? Muhafazakâr aileler çocuklarını yetiştirirken seküler eğilim göstermekte midir evetse, ne ölçüde göstermektedir? Aslında tüm bu sorulara yanıt ararken; muhafazakârlık, aile içinde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Cumhuriyet rejimi hegemonik olarak, çocuğu; eğitimle yatırım yapılacak birey ve geleceğin emanet edileceği bir enerji olarak görmüştür. Bugün geldiğimiz noktada, siyasi iktidarlar defalarca değişmiş ve siyasal alan görece seküler bir dönemin ardından muhafazakâr bir biçim almıştır. Ateş, AK Parti döneminde dinsel popülist özelliklerin açığa çıktığı momentlerden birinin, “Sünni-Müslüman halk ve bürokratik seküler elitler arasında çizilen antagonistik sınır” (2017, s.120) olduğunu işaret eder. Mevcut iktidarın politikaları, seküler ve muhafazakâr yaşam tarzlarını karşı karşıya getirmeye çalışıyor olabilir ancak tüm bu kutuplaştırmaya rağmen, gündelik hayat içinde insanlar da bu ideolojik konumlar da hareket ve temas halindedir. Muhafazakârlığın, sekülerlik karşıtlığı olarak anlamlandırıldığı ve pratik edildiği bir bağlamın içinde; “Muhafazakâr ailelerin çocuğa bakışı nasıldır? Çocuğuyla ilgili öngördüğü gelecek nedir? Çocuğu geleceğe hangi değerlerle kuşatarak hazırlar?” sorularını sormak önemlidir.

Bu araştırmada, gündelik hayat pratiklerinin ilk görünür olduğu ilişkiler ağı olan aileye muhafazakârlık bağlamında bakarak dönüşüm içindeki topluma dair bir sonuca varmak hedeflenmektedir. Ayrıca, Konya'nın muhafazakâr olduğu vurgusu geçmişten günümüze süregelmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın bir diğer amacı; muhafazakârlığın, yaygın ve etkin bir şekilde pratik edildiği düşünülen bir şehir olan Konya'daki işçi sınıfına mensup olup yaşadıkları çevreye göre orta gelirli ailelerin çocukları için nasıl bir gelecek tahayyül ettiğini anlamaya çalışmaktır.

Günümüzde muhafazakâr ailelerin, çocuklarının geleceğini hangi saiklerle şekillendirdiğini konu edinen bu araştırma kapsamında; aile merkez alınarak sosyal kültürel muhafazakârlığın görünümünün tanımlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç

doğrultusunda, yöntem olarak nitel araştırma deseni tercih edilmiştir. Nitel araştırma çerçevesinde veri toplama çeşitlerinden; gözlemci olarak katılma ve yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapma basamaklarından yararlanılmıştır. Akşit ve arkadaşları, “Niteliksel araştırmada araştırmacı toplumu ve toplumdaki elde edeceği bilgiyi basitçe bir araştırma nesnesi olarak algılamaz. Bu yaklaşıma göre, araştırmacı da araştırdığı toplumun bir parçasıdır” (2020, s.85) der. Bu araştırma için de araştırmacının araştırdığı toplumun bir parçası olduğu ön kabulü olduğu için nitel araştırma tercih edilmiştir. Konya'nın Hüyük ilçesinde yapılan mülakatlar sırasında katılımcının rızası dâhilinde alınan ses kayıtları, edinilen yazılı, sözlü ve saha notları gibi tüm veri analize tabii tutulmuştur. Aile fertlerini fail, özne olarak kabul ederek onlarla yapılmış olan yarı-yapılandırılmış mülakatlar asıl veri olarak tartışmaya açılmıştır. Analizde katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış, katılımcılardan anonim isimleri ile bahsedilmiştir.

Bu tezin temel argümanı, Konya'da yaşayan orta gelirli muhafazakâr ailelerin çocuklarını yetiştirirken seküler tutum ve davranışlara sahip olduğudur. Cumhuriyet rejiminin eğitimi, tüm sınıflar için erişilebilir kılmasıyla eğitim ile sınıf atlamanın mümkün hale geldiği bilinci muhafazakâr ailelerde de hâkimdir. Dolayısıyla günümüzde muhafazakâr orta gelirli aileler, çocuklarını modern eğitim kurumlarına yönlendirmeye eğilimlidir. Bu araştırmanın varsayımları şu şekildedir:

Dünyada ve Türkiye'de kurumlar muhafazakârlaşırken Türkiye'deki aileler laik/seküler öğelerle çocuklarını yetiştirmeye devam etmektedir. Türkiye'de solun muhafazakâr olduğu sosyal bilimlerde tartışılan ve birçok açıdan kabul gören bir yanı hep var olagelmıştır. Bu çalışmanın bir diğer öngörüsü sağın muhafazakâr olmasının (karşısında değil) yanında, gündelik hayatında laik/seküler özellikler taşıdığıdır. Seküler aileler çocuğu için muhafazakâr bir vizyon geliştirirken (yaşadığımız şehirde üniversite oku, kapalı giyin vs.) muhafazakâr ailelerin sekülerizmin vaat ettiği talepleri çocukları için istediğini görebiliriz (boşanmaya karşı çıkmamak, yurt dışına okumaya göndermek gibi). Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarından bu yana, devlet nezdinde korunarak sürdürülen çocuk vizyonu bugün de büyük bir değişime uğramadan devam etmektedir. Cumhuriyet rejiminin yarattığı ve ailelerin onayladığı çocuk vizyonu özellikle eğitim konusunda neredeyse aynı kalmıştır.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesi kurulurken, tarihsel bir hat takip edilmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden başlatılarak Türkiye tarihinde aile ve çocuğun nasıl anlaşıldığı, ders kitaplarında nasıl kurulduğu, politik alanda hangi değişimlere uğradığı, hukuk alanındaki ele alınışı gibi çok yönlü bir tartışma örülmüştür. Bu kısımda, araştırmada kullanılan kavramlar setinin neden tercih edildiği tanıtılacaktır. Bu kavramlar sırasıyla; muhafazakârlık, modernleşme, ulus, eğitim, geçiş ailesi, neoliberalizm ve aileciliktir.

Bu araştırma, bir aile araştırmasıdır fakat aileyi muhafazakârlık kavramı ile birlikte ele almaktadır. Muhafazakârlık, Türkiye akademisinde sıklıkla ele alınan bir kavram olmakla birlikte muhafazakâr aile soyut bir şekilde tanımlanmaktadır. Bu yüzden bu araştırmada, muhafazakâr aile, somut bir biçimde tanımlanmaya ve betimlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca solun içindeki muhafazakârlık tartışmaları ağırlıktadır fakat muhafazakâr kesimdeki seküler tutumları inceleyen bir araştırmaya literatürde rastlanamamıştır. Bu araştırmada, muhafazakâr ailelerde seküler tutumların olup olmadığı tartışılacaktır. Dolayısıyla bu araştırmanın ilk ve merkezi kavramı muhafazakârlıktır. Dinin ve dinî muhafazakârlığın kişilere aktarımı ailede gerçekleşmektedir. Akşit ve arkadaşları şöyle der:

“Devlet kurumlarının dışında, dini öğrenme kaynaklarının oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Aileden kuran kurslarına, dinî sohbetlere, dinî gruplara, kanaat önderlerine ve medya araçlarına kadar dinsel bilgi birçok kaynaktan edinilmektedir. Ama bunlar arasında en güçlü etkiye sahip olan kaynak ‘aile’dir. Kişiler, ailelerinden aldıkları dinsel bilgilerle, aile dışındaki sosyal hayatlarında dinsel bilgi edinme kaynaklarına daha kolay ulaşabilmektedirler.” (Akşit vd. 2020, s.403)

Bugün muhafazakârlık denildiğinde geleneksel muhafazakârlıktan başka biçimde din temelli muhafazakârlık tanımlanmakta ve Türkiye bağlamında İslamcılıkla çoğu zaman

kesişen bir ilişki içinde kavranmaktadır. Fakat din tek başına muhafazakârlığı açıklamakta yetersiz kalır. Elbette birbirlerine yakınlaştıkları noktalar vardır fakat muhafazakârlık hızlı değişime karşı geleneğe sarılmakla alakalı bir ruh hali olarak ele alındığında daha anlaşılır olacaktır. İslamcılıkla karıştırılmasının bir nedeni ise siyasetteki siyasal İslam söylemiyle muhafazakârlığın hemhal görüntüsüdür. Oysa muhafazakârlığın gündelik hayattaki görünümüleri, siyasettekenden çok daha çeşitlidir. Muhafazakârlık; sekülerlikle, gelenekle, dinle, modernleşmeyle, kültürle olan ilişkileri bağlamında düşünülmelidir. Dolayısıyla bu çalışmada aile ilişkileri bağlamında ele alınan muhafazakârlık kavramı, muhafazakârlığın gündelik hayattaki görünümüne odaklanan bir sosyal kültürel muhafazakârlığı ifade etmektedir.

Tanzimat Dönemi ile başlayan Batılılaşma, modernleşme girişimleri ile aileye ve çocuğa yüklenen anlamlarda değişme yaşanmıştır. Modernleşmenin edebi ürünü olan romanlar yazılmaya başlanmış ve Tanzimat romanlarının birçoğunda modernleşen toplumda değişen ve dönüşen aile mesele edilmiştir. Ayrıca Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde, 1917 yılında ilk kez evlenme ve boşanmaya dair içeriği olan Aile Hukuku Kararnamesi ile haklar alınmaya başlamıştır. Türkiye'de muhafazakârlık ve modernleşmenin el ele dönüşüm içinde olduğu söylenebilir. Aileler her ne kadar muhafazakâr eğilim taşısa ve politik olarak muhafazakârlaştırılmaya çalışılsa da Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne kadar değişmeyen şeylerin başında ailenin çocuk vizyonu geliyor denilebilir. Orta sınıf ailelerin, çocuklarının modernleşmeden ya da eğitimden uzak tutma çabası içinde olmadığı konusunda Özet'in şu sözleri örnek gösterilebilir, "Sınıf habitusunun gösterge alanlarıyla ilgili son düzeyde, ayrıcalıklara erişim temelli 'aile yaşamı' yer almaktadır. Aile kurumunda ebeveynlerin seferber olduğu alanların başında, çocuklara dönük kültürel, sembolik yatırımlar gelmektedir." (Özet, 2018, s.191)

Hem edebiyat alanında hem hukuk alanında hem de eğitim alanında ailenin ve çocuğun anlamının değişmesi modernleşmenin etkisiyle olmuştur. Bu yüzden modernleşme kavramı bu araştırmanın kavramları arasına girmiştir. Ayrıca bu araştırmanın temel kavramı olan muhafazakârlıkla da tezat bir ilişkisi olduğu düşünüldüğünde modernleşme bu araştırmanın temel kavramlarından biri olmuştur.

Milliyetçilik akımlarının etkisiyle ulus devletleşen dünyada ve Türkiye’de ulus ile aile arasında ortak bir metafor kurulmuştur. Bu metafor, aile gibi ulusun da ezelden beri var olageldiğini anlatır. Ulus devletler oluşmaya başlamadan önce toplumları bir arada tutan dinler ve ortak geçmiş hikâyeleridir. Ve fakat devletler milliyetlere göre şekillenmeye başlayınca milletin “ailemiz” olduğu hem politik alanda hem de ders kitaplarında yer almıştır. Artık toplumu bir arada tutan harç ulus olmuştur. Millet için “Büyük bir aile” tanımı yapılmıştır. Aile ve millet arasındaki ortaklığa odaklanabilmek adına bu araştırmada ulus ve aile ortak metaforu kavramsallaştırılmıştır.

Cumhuriyet rejiminden günümüze uzanan süreçte ailelerin ve devletin çocukları için nasıl bir gelecek öngördükleri sorusunun cevabı ancak tarihsel bir bağlama oturtularak anlaşılabilir. Sınar Çılgın, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucuları için; “Hedefi yalnızca biyolojik açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirmek değildi; aynı zamanda cumhuriyeti yaşatacak yetenekler yetiştirmek, daha geniş bir ifadeyle ‘cumhuriyeti’ politik açıdan anlamlı kılacak bir ‘vatandaş / yurttaş’ tipi yetiştirmektir” (2004, s.98) der. Cumhuriyet rejimi hegemonik olarak, çocuğu; eğitimle yatırım yapılacak birey ve geleceğin emanet edileceği bir enerji olarak görmüştür. Hatta bu bakış açısının temelleri, Tanzimat ve Meşruiyet Dönemlerinde atılmaya başlanmıştır. Özellikle eğitim alanında yapılan reformlar, çocuğa yüklenen anlamın zaman içinde “yatırım yapılacak bir enerji” halini aldığını göstermektedir. Bu yüzden, bu araştırmanın kavramlarından biri de eğitimidir. Eğitim ve bilim yeni kurulan ulus devletin merkezî kavramlarıdır, Cumhuriyet’in kurulduğu dönemdeki gelişmeler ve bilime verilen önem hakkında Akçaoğlu şöyle der:

“Cumhuriyet Devrimleri, mevcut algı, beğeni, eylem ve düşünce şemalarının, devletin onayladığı, resmî alternatifleriyle değiştirilmesine dayanan bir sembolik devrim girişimiydi. Eğitim ve hukukun sekülerleşmesi ve ulemalığın feshiyle, din alanının sınırları daraldı ve dinî sermayenin etkisi azaldı. Böylelikle, dinin öteki dünyada kurtuluşa erişebilmek için harcanacak emeği düzenleyecek bireysel bir vicdan meselesine dönüşmesi amaçlandı. Dünyevi ilişkilerdeki meşru kolektif kimlik olarak Türk kimliği inşa edildi. Bu yeni kimliğin içeriği, Türk Tarih Tezi’yle beslenen, yeni bir ulus mitiyle desteklendi. Latin alfabesinin kabulüyle, Osmanlı geçmişinin olası yıpratıcı etkilerine karşı sembolik bir bariyer örüldü. Bilim, yeni ulusun tek meşru rehberi ilan edildi.” (Akçaoğlu, 2020, s.35)

Bir diğer kavram ailenin tanımlanmasında kullanılan geçiş ailesi kavramıdır. Türkiye’de aile üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, tanımlamaların; temelde bir geniş aile/çekirdek aile sınıflandırması çerçevesinde işleyen, modern/geleneksel ikiliğine

sıkışmış bir alanda ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu da ailenin yapısı, işleyiş mekanizmaları, içindeki iktidar ilişkileri, sağladığı olanaklar veya yarattığı sınırlılıklar üzerine çok az şey sorabilmemize neden olan dar bir çerçeve sunmaktadır. Bu çalışma aile mefhumuna, özelden de “muhafazakâr aile”ye yakından bakmayı ve bu ailenin iç dinamikleriyle ilgili daha derinlemesine bir bakış geliştirmeyi hedeflemektedir. Bir taraftan muhafazakârlaşma eğilimi içinde olan, bir taraftan da çocuk merkezli çekirdek aile olarak tanımlanan ailenin tanımı gittikçe zorlaşmıştır. Bu aile içinde çocuklar da kendilerini nasıl konumlandıracaklarını tam kavrayamamışlardır. Günümüz ailesi hem kentte hem kırsalda ne çekirdek ailedir ne de geniş ailedir. Bu araştırmada; anne, baba ve çocuklardan oluşan aileyi çekirdek aile; anne, baba ve evli çocukların bir arada yaşaması durumunda geniş aile olarak ele almak yerine başka dinamikleri de gözetererek bu kavramlar irdelenecektir. Ayrıca çekirdek aile, geniş aile ayrımına geçiş ailesi kavramı eklenerek tartışılacaktır.

1980’lerden sonra ekonomik yapıdaki dönüşümler, toplumsal yapıdaki birçok şeyi değişime uğratmıştır. Örneğin, ebeveynlerin çocuklarına yatırım yapmasının sebebi gelecekteki meslekleri ile ilgilidir ve bu algı neoliberalizm ile kabul görmüştür. Bu yıllardan itibaren, neoliberal iktisadi politikaların uygulanmasıyla; özelleşme, tekelleşme artmış ve hizmet sektörü genişlemiştir. Dolayısıyla ekonomik yapıyı işçi sınıfı ve burjuvazi ile açıklamak güç duruma gelmiş, orta sınıf daha geniş bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Suzuki Him ve Kaya, Türkiye’de özellikle 1990’lardan sonra tüketim örüntüleri üzerinden ele alınan ampirik orta sınıf çalışmalarına bakıldığında, modern Türkiye’de orta sınıflara yönelik iki tür tüketim kültürünün varlığından da söz edilebileceğini belirtir. Bunlar, “İlki; Batılı yaşam tarzı ve sekülerlik üzerinden oluşan bir tüketim kültürü; diğeri ise; dini yaşam tarzı ve muhafazakârlık üzerinden oluşan, zarif ve dinen makbul olan bir tüketim kültürü” (Suzuki Him & Kaya, 2020, s.344) olarak dile getirilir. Dolayısıyla orta sınıf ailelerin, muhafazakâr/seküler hayat tarzını benimseme biçimine göre, tüketim kültüründen tercihlerine kadar değişiklik gösterdiği söylenebilir. Bu değişim zamanla işçi sınıfına mensup ailelere de yansımaktadır.

Bu çalışmada, orta sınıf olmasa da yaşadığı çevreye göre orta gelirli olan muhafazakâr ailelerin, çocuklarının geleceğini şekillendirme tercihinin konu edilme sebeplerinden biri de bu benzerlikler, farklılıklar, ilişkiler ve aralarındaki geçişlilikleri anlama isteğine dayanır. Neoliberalizm ile hem ekonomik yapı hem de toplumsal/kültürel alanın dünyayı

algılayış biçimi değişmiştir, bu da ailenin görünümünü dönüşüme uğratmıştır. Bu sebeple, neoliberalizm bu araştırmanın kavramları arasında tercih edilmiştir.

Aile sadece ekonomiyle karşılıklı etkileşim halinde değildir, politikayla da karşılıklı etkileşim halindedir. Mevcut iktidarın muhafazakâr olduğu politik alanda, değerler sistemi olarak ailecilik önemli bir politika olarak karşımıza çıkar. Öztan, “Ailecilik hem pratik ve maddi dinamikleri hem de dinsel, muhafazakâr, ahlaki, ulusal ve modern normlar ile neoliberal rasyonalitelerin iç içe geçtiği kültürel inşa ve müdahale süreçlerini içerir” (2014, s. 177-178) demektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amaçlarından bir de; kültürel inşa ve müdahale süreçlerinden ailenin nasıl etkilendiğini ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla bu araştırmanın kavramlarından biri aileciliştir.

1.1.1. İlk Dönem Çalışmalarında ve Sosyolojik Yaklaşımlarda Aile

Günümüz modern toplumlarındaki temel varsayımlardan biri de ailenin kan bağı ile yani biyolojik olarak ortaya çıktığıdır. Hem anne hem babanın soy zincirinin olduğuna değinen ve aile içinde kişinin konumunu soy zincirlerinin belirlediğini aktaran Önal Sayın, “bu konuları biyolojik olan kan bağına belirlediğini unutmamak gerekir” (Sayın, 2020, s.38) der. Aile çalışmalarındaki temel varsayımların aksine aile, her zaman kan bağıyla kurulan ezelden beri değişmeyen çekirdek bir yapıda değildir. Aile biçimleri ve etkileşimleri ile aile üyelerine yüklenen işlevler, roller, sorumluluklar ve ailenin vizyonu; tarihsel ve toplumsal olarak değişiklik göstermektedir. Aile, sosyoloji içinde çeşitli yaklaşımlarla ele alınmıştır.

1859’da Darwin’in *Türlerin Kökeni* adlı eserini yayınlamasından sonra, Backofen, Westermarck, Engels gibi isimlerin ailenin evriminden söz etmeye başladığını belirten Güçlü bu düşünürler için, “az gelişmiş-ilkel kültürler üzerinde yoğunlaşarak, ailenin nasıl ilerlediğini, evrim geçirdiğini göstermeye çalışmışlardır” (2018, s.67) der. Günümüzdeki aile çalışmalarında ilk dönem bakış açısından farklılaşma olmadığına değinen Montgomery, son dönem çalışmalarda da evrimci bakışın etkili olduğuna dair şöyle der:

“Bu ilk bilim insanların ulaştıkları sonuçlar, geniş bir zaman ve mekân diliminde, toplumların, akrabalık, sosyalizasyon ve evlilik örüntülerini karşılaştırmaya dayalıydı. Betimleyici analiz kullanmalarına bugün hala bu sonuçlar, aile sosyolojisi ile ilgili pek çok çalışmanın temel sayılırları

arasında yer almaktadır. Ailenin toplumun temel birimi olduğu, toplumun ve ulusun bütünlüğünün ailenin bütünlüğü ve dengesi üzerine dayalı olduğu veya ailenin geniş aileden çekirdek aileye doğru evrildiği gibi.” (Montgomery'den akt. Güçlü, 2018, s.68)

Liberal pozitivist düşünce, aileyi özel alan içinde kabul ederek toplumsal/kamusal alanın dışına iter. Aile, toplumun; “temel yapı taşı”, “çekirdeği” gibi tanımlanırken toplum bir organizma, aile de bu yapı içinde işlevsel bir kurum olarak görülmektedir. Bugün de Türkiye’de ve dünyada bu bakış temel alınmakta, medyadan devletlerin eğitim kurumlarına aile, toplumun temel yapı taşı olarak anılmaktadır.

Bugün Türkiye’de aileyi anlamanın yollarına bakmak için sosyal teoriye başvurulabilir. Bu bölümde aile araştırmalarında kullanılan temel yaklaşımlara değinilecektir. Bahsedilecek temel yaklaşımlar, sırasıyla; sembolik etkileşimci yaklaşım, işlevselci/fonksiyonalist yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve feminist yaklaşımdır. Aileye bakmak için bu yaklaşımları kullanabiliriz. Ve fakat bu araştırmanın sorusunu sorarken ve yanıtlarken bu yaklaşımların perspektiflerinden faydalanılmakla birlikte temelde, kültürel ve dinsel muhafazakârlık çocuk meselesine nasıl bakar, muhafazakâr ailelerin çocuklarına dair algısı, arzusu ve ütopyası nasıldır sorusu cevaplanmak üzere bir araştırma tasarlanmıştır.

Mikro temel yaklaşımlar 1950’lerden sonra aile araştırmalarında hâkim hale gelmiştir. Bunlardan biri 1950’lerde ABD’de etkisi artan sembolik etkileşimci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre; kişilerarası etkileşimde ortaya çıkan anlamlar, yorumlar, semboller, işaretler bu yaklaşımda önem kazanır. Yapının belirleyiciliği söz konusu değildir. Kişiler performanslarını sergilerken aktif failer olarak ele alınır. Böyle bir perspektif ailenin ele alınma biçimini değiştiren bir kırılma yaratmıştır. Mikro alanı odağına alan bu yaklaşımın pragmatizme dayanan üç temel ilkesi olduğuna değinen Kasapoğlu bu ilkeleri şöyle sıralar:

- “1- İnsanlar kendileri tarafından anlam/önem atfedilen(yüklenilen) davranışlarda bulunurlar.
- 2- İnsanların davranışları toplumdaki diğer insanlarla giriştikleri sosyal etkileşimden kaynaklanır.
- 3- İnsanlar karşılaştıkları durumları yorumlarlar ve ulaştıkları sonuca bağlı olarak da davranışlarını değiştirirler.” (Kasapoğlu, 2012, s.4)

Sembolik etkileşimcilere göre, “İnsan, özgür ve yaratıcı olarak düşünme, semboller kullanma kapasitesine sahiptir. Böylece bireyler çevrelerindeki fenomenlere anlam verebilirler, diğerleriyle bu anlamları paylaşabilirler.” (Güçlü, 2018, s.76) Sembolik etkileşimciler, toplumsal olarak üretilen anlamlara ve bu anlamlar sayesinde kurulan iletişime odaklanırlar. Bu açıdan yola çıkarak aileyi karı-koca ve çocuklar arasındaki etkileşim açısından ele alırlar.

Sembolik etkileşimciler, ailenin ve içindeki unsurların anlamlarının sürekli olarak değiştiğini kabul etmektedirler. Çocuğun, ebeveynliğin, boşanmanın değişen anlamına önem veren sembolik etkileşimciliğe göre tarihsel süreç içinde ebeveynliğin anlamı da değişmiştir.

Sembolik etkileşimciliğin aksine yapısal işlevselci yaklaşım, mikro alana değil makro alana odaklanır. Araştırmada birey değil yapılar öne çıkar. Yapısal işlevselci yaklaşımda, toplum, bir sistem olarak görülür. Bu sistemde, kurumlar gibi birbiriyle ilişkili parçalar vardır ve bu parçalar uyum içinde işlediğinde toplum da bütünlüğünü koruyabilecektir. Yapısal işlevselci yaklaşım, aileyi, toplum içinde bazı işlevleri yerine getiren bir yapı olarak ele alır. Aile kurumu, diğer kurumlarla uyumlu olarak rolünü ve sorumluluğunu yerine getirdiği sürece toplumun da işleyişi bozulmadan devam edecektir. Güçlü’ye göre bu yaklaşımın temel düşünceleri şunlardır:

“a) Her toplum çoğunlukla kurum diye adlandırılan, örn. aile gibi, alt sistemlerin oluşturduğu bir bütün veya bir sistem olarak görülmektedir. b) Toplumun oluşturduğu her parça diğer parçayı etkiler, yani bir parçadaki değişimi en azından potansiyel olarak etkilemektedir. c) Sosyal sistemlerin bir dinamik denge içinde en iyi biçimde varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir, yani meydana gelen değişimlerin çoğu, sistemin işleyişini bozmayan sınırlar içinde oluşmaktadır.” (Güçlü, 2018, s.71)

Kasapoğlu’nun da belirttiği gibi yapısal işlevselcilikte, “Yapıyı oluşturan elemanlar olarak normlar, adetler, gelenekler ve kurumlar” (2012, s.10) analiz edilir. Aslında toplumu bir organizma olarak gören bu yaklaşımda kurumlar da organlar gibi ele alınır. Kurumlardan birisinde ortaya çıkacak olan aksaklık diğer tüm parçaları, dolayısıyla toplumun tamamını etkileyecektir. Aile, din, hukuk vb. kurumların en ideal anında sabitlenip olduğu haliyle muhafaza edilmesini talep eder. Yapısal işlevselcilik bu kurumların yok olmasını savunur ve değişime kapalıdır.

Yapısal işlevselciliğin temel görüşleri doğrultusunda aile, toplumun temel yapı taşı olarak ele alınır. Toplum için işlevsel olan aile, değişirse ya da yok olursa toplumun da tehlikeye gireceği endişesini taşır. Aileyi evrensel bir kurum olarak gören yapısal işlevselcilere göre aile, toplumdaki topluma ya da zamana göre daha az ya da daha çok işlevsel olabilir.

Çatışmacı yaklaşım ise yapısal işlevselcilik gibi makro alana odaklanırken farkı, dert edindiği şeyden kaynaklanır. Yapısal işlevselcilik; toplumdaki istikrar, bütünlük, uyuma odaklanırken çatışmacı yaklaşım, çatışma ve eşitsizlikler üzerinde durur. Sosyal bilimlerde, çatışmacı yaklaşım ve kuramlar hakkında Kasapoğlu (2012, s.13-14), çatışmacıların, toplumdaki gruplar ve sınıflar arasındaki sosyal, siyasi ve maddi eşitsizlikler üzerinde vurgu yaparak mevcut sosyopolitik sistemi eleştirdiklerini hatırlatır. Çatışmacı yaklaşım, yapısal işlevselci yaklaşımın aksine eleştireldir ve değişimi savunur. Güçlü (2018, s.78) çatışma yaklaşımında, diğer kavramsal yaklaşımların aksine çatışmanın ailede patolojik bir olgu olarak değil, doğal, beşeri etkileşimin normal bir sonucu olarak görüldüğünü dile getirir. Bu yaklaşımda çatışma doğaldır fakat eleştiriye de tabii tutulur.

Çatışmacı yaklaşım denildiğinde akıllara Marx ve Marksist düşünürler gelmektedir. Marksizm’de ise toplumlarda biri ‘alt-yapı’ diğeri ise ‘üst-yapı’ olmak üzere ikili bir model bulunur. Marksizm’e göre alt yapı, üst yapıyı belirler. Alt yapı başta ekonomiyi içerirken; üst yapı aile, okul, din, hukuk gibi kurumları kapsar. Marksist ekonomik çatışma perspektifinde ailenin, düşük ücretler verilerek işçi sınıfını sömüren kapitalist sistemi desteklemeye hizmet ettiği görüşüne değinen Güçlü, “Benzer şekilde ücretsiz ev işi ve çocuk bakımını (Koca, eş tüm zamanını kapitalist işverene adadığı için) yerine getiren kadınları da sömürmektedir” (2018, s.80) der. Marksizm’e göre, aile, kapitalist sistemde çalışan işgücünü yarına hazırlayan kurumdur.

Feminist yaklaşım, genel olarak hem diğer yaklaşımları hem de sosyolojiyi ataerkil sistemin bakışını sürdürdüğü ve kadın düşünürlerin seslerine yer vermediği için eleştirir. Feminist yaklaşımın içinde liberal, radikal, sosyalist gibi ayrılıklar ve farklı bakış açıları olsa da genel olarak ataerkil düzenden kaynaklanan tüm eşitsiz ilişki, iletişim biçimlerini eleştirir. Feministlere göre toplumsal cinsiyet rolleri kültürel olarak öğrenildiği ve aktarıldığı için doğal değildir ve değiştirilebilirler. Feministler, aile

kurumunu, kadını sömürdüğü için ve ataerkil düzenin devamını sağladığı için eleştirirler. Feministlerin, yapısal işlevselcilere eleştirel baktığına değinen Kasapoğlu (2012, s.17) işlevselcileri, ailenin tüm üyelerine sağladığı olanakların ya da çıkarların eşit olduğunu iddia ettikleri için eleştirdiklerine değinir. Aile içinde kadının iki kez sömürüldüğünün altını çizen feministlerin bakış açısını Güçlü şu şekilde aktarır:

“Tüm ev işleri ve çocukların yetiştirilmesinden sorumlu olan kişi kadındır. Kadının temel rolü üreme ve çocuk yetiştiriciliktir. Her ne kadar artık birçok ülkede kadın ev dışında çalışmaya başlasa da feministlere göre bu kadının iki kez sömürülmesi ve baskılanmasıdır. Çünkü kadın meslek sahibi de olsa ev işleri ve çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu halen onun üzerindedir.” (Güçlü, 2018, s.84)

1.1.2. Mahrem İlişkiler Alanı ve Ailenin Kamusalılığı

Günümüzde Türkiye’de ve dünyada; aile, gençlik, annelik, babalık, ergenlik gibi başlıklar sosyal bilimler alanında revaçta olan konulardır. Özellikle psikoloji alanı bireyin kişisel yaşamında ailenin yerini tartışmaktadır. Ayrıca Türkiye özelinde televizyon dizilerinin neredeyse tümü bir aile hikâyesi anlatmaktadır. Çok satanlar listesine bakıldığında, aileyi konu edinen kitaplar göze çarpmaktadır. Sağ-muhafazakâr tarafta yer alan siyasiler başta olmak üzere tüm politik alanda ailenin ve aile değerlerinin korunmasına yönelik söylemler üretilmektedir. Aile tartışmalarının bu kadar gündemde olduğu ve ailenin radikal değişiminin takip edilebildiği bir dönemde ailenin ve aile üyelerinin gündelik hayat pratiklerini anlamaya yönelik çaba oldukça azdır. Poster, 1978 yılında kaleme aldığı *Eleştirel Aile Kuramı* kitabının önsözünde aileye çift yönlü bakışa dair şöyle der:

“Aile bugün eş şiddette saldırıya uğramakta ve savunulmaktadır. Kadınları baskı altında tuttuğu, çocuklara kötü davrandığı, nevrozu yaydığı ve cemaati engellediği için suçlanmaktadır. Ahlakı yücelttiği, suçu önlediği, düzeni koruduğu ve uygarlığı sürekli kıldığı için övülmektedir. Evlilikler eskisinden çok daha fazla yıkılmakta ve çok daha fazla kurulmaktadır. Aile, bir kişinin umarsızca kaçmaya veya özlemle sığınmaya çalıştığı yerdir.” (Poster, 1989, s.23)

1978 yılından bu yana aileye bakış açısında pek bir değişme yoktur. Bugün de aile “tehdit altında” diyenlerle, aile “yok edilmelidir” diyenler bu çift yönlü bakışı

sürdürmektedir ve ortak bir karara varılamamıştır. Bu yüzden bugün de aile araştırmaları önemini sürdürmektedir.

Aile, modernizmin bir kurumudur ve bugünün aile ilişkilerini anlamlandırmak için aileyi modernleşme süreciyle ilişkili olarak ele almak gerekir. Aile; kurum, grup ya da sosyal bir birim olarak ele alınabilir fakat hangisine yakın olunursa olunsun toplumdaki, ekonomiden, kültürden bağımsız düşünülemez. Aileyi anlamak için bugüne bakmak yetersiz olacaktır; aileye, ekonomik-tarihsel-toplumsal bağlam içinde bakılmalıdır. Çünkü tarih öncesinde aile örneklerine pek rastlanmadığı, sürü ya da kabile halinde yaşandığı bilgisi bize ailenin tarih boyunca doğalında var olan bir fenomen olmadığını hatırlatır. Günümüzde aile; kadim bir yapı olarak kabul edildiği için araştırmalara; “kutsal” ve “korunması gereken” bir kurum ön kabulüyle girmektedir. Oysa aile, toplumdaki diğer kurumlar gibi kendi normları olan, zaman içinde değişip dönüşen, toplumun ihtiyaçlarına yönelik üreten ve toplumu da uzun vadede etkileyen niteliklere sahiptir.

Modernleşmenin sacayaklarından biri olan ulus devletinin meşruiyetini ve “birliğini” sürdürme aracı olarak görülen aile, özel alan gibi lanse edilse de oldukça politik ve kamusal bir kurumdur. Bireyler ile devlet arasında hareket halinde olan modern çekirdek aile kurumu değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Ailenin, toplumsal kurumları ve bireyleri dönüştürebildiği gibi modern devlet de aile ile birlikte tüm kurumları dönüştürmektedir. Bağdatlı Vural, devlet hakkında “en ademi merkezi biçimiyle bile, daha önce eşi görülmemiş bir etki ve uygulama alanına sahip, toplumsal yaşamı en küçük ayrıntılarına dek düzenleme ve denetleme eğiliminde olan merkezi bürokrasiler oluşturmuştur” (Bağdatlı Vural, N. 2016, s.105) der. Ancak devlet ne kadar etkili olursa olsun aileyi tek başına belirleyemez. Toplumsal özneler olarak aile üyeleri de aile biçimini etkileyebilmektedir.

Aile hem iktidar tarafından hem de aile üyeleri tarafından önemsenmiştir. Aile üyelerinin aileye bağımlılığı, bireyselleşmenin olmadığını da gösterir niteliktedir. Türkiye’de kişilerin mutluluk kaynağının aileleri olduğu TÜİK’in araştırmasında da ortaya çıkmaktadır. TÜİK¹’in Yaşam Memnuniyeti Araştırması’nın 2021 yılı sonuçlarına göre; bireylerin mutluluk kaynağı incelendiğinde, kendilerini en çok ailelerinin mutlu ettiğini

¹ TÜİK’in ilgili raporuna, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632> adresinden erişilmiştir.

belirtenlerin oranı %67,6 olurken, bunu %16,8 ile çocukları takip etmiştir. Bu da Türkiye’de aile ve çocuk konusunun ne kadar önemli bir konu olduğunu göstermektedir. Ayrıca modernleşen Türkiye’de önümüzdeki 3 yıl içerisinde evlenmeyi düşünmeyen ya da kararsız olan boşanmış, eşi ölmüş ya da hiç evlenmemiş 15 ve daha yukarı yaştaki bireylerin oranı %80,1 olmuştur. TÜİK²’in araştırmasının sonucuna göre, “Bu bireylerin %29,5’i eğitim hayatına öncelik verdiği için, %11,9’u maddi kazancı yeterli olmadığı için ve %10,2’si evlenmek için uygun biriyle karşılaşmadığı için evlenmeyi düşünmediğini belirtti”(2021) denilmiştir. Bireyler tarafından eğitime önem verilmesi de dikkat çekicidir. Bireylerin aileye bağlılığı, modernleşmenin tam olarak Türkiye’de yerleşmediğini göstermektedir. Modernleşen toplumlarda bireysellik ön plana çıkmaktadır fakat Türkiye’de yapılan araştırmaların gösterdiği kadarıyla bireyler aileden ömürleri boyunca kopmamakta ve gıda yardımından meslek edinme süreçlerine kadar destek almaktadır. Ayrıca bireyler aileden aldığı dinsel bilgi ile okuldan aldığı bilimsel bilginin çelişmesi durumunda gerilim yaşamakta ve her iki bilginin sentezini yapmaktadırlar. Bu konu da Akşit ve arkadaşları şöyle der:

“Bireylerin toplumsal tavır alışlarında dinsel bilgi ile mi yoksa bilimsel seküler bilgiyle mi hareket ettikleri meselesi çok önemlidir. Dinsel bilgi-bilimsel bilgi eksenini diğer bütün gerilim akslarını kapsar ve her birinin biçimlendiği zeminin bizzat kurucusudur. Bu noktada, toplumsal tavır alış konusunun bir gerilim içinde yorumlanmasının sebebi, Türkiye ve Türkiye gibi Batılılaşma/modernleşme deneyimi yaşayan İslam toplumlarında, bu iki tavır alışın iç içe geçmiş olmasıdır.” (Akşit vd. 2020, s.221)

Aile, cinsiyet rejimlerinin yeniden ve yeniden tanımlandığı, toplumsal cinsiyet rollerinin atandığı, muhafazakâr reflekslerin geliştiği bir alan olmasının yanı sıra aile üyelerinin ilişki ağları içinde özne olabildiği/olabileceği bir alandır da. Bora ve Üstün³ bu meseleyi tartışırken toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rejimi kavramlarını birbirinden ayırır ve şöyle tanımlar; “Toplumsal cinsiyet odağına kişiyi alır ve cinsiyeti sadece biyolojik/kişisel bir gerçeklik olmaktan çıkarırken, cinsiyet rejimi kavramı da bunun devamı olarak Kadınlık ve Erkekliğin içinde örüldüğü toplumsal ilişkilere işaret eder” (Bora ve Üstün, 2005, s.13). Dolayısıyla aile içinde oluşmaya başlayan rollerin toplumsallığına ve politik

² TÜİK’in ilgili raporuna, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> adresinden erişilmiştir.

³ Bora ve Üstün, 2005 yılında cinsiyet rejimini odağa alarak, demokratikleşme ve kişilerin algıları ve zihniyet yapıları arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalıştıkları bir araştırma yaptılar. Bu araştırma modern Türkiye’de aile üzerine yapılmış nadir araştırmalardandır. Bu yüzden bu tez için de kurucu metinlerden biridir.

olduğuna dikkat çekmektedirler. Aileyi ve ailenin devamı niteliğinde olan toplumsal ilişkileri anlamlandırabilmek için toplumsal cinsiyet rollerinin atanma biçimiyle birlikte cinsiyet rejimi kavramına odaklanmak gerekmektedir. Muhafazakâr reflekslerin geliştiği bir alan olan ailede öznellik/faillik ortaya çıkabilmektedir. Yani aile üyeleri olarak özneler içine doğduğu dünyayı değiştirme yetisine sahiptir. Aile üyeleri yalnızca yapılar ya da kurumlar tarafından belirlenmez; onların da yapılara, kurumlara ve tarihe yön ve şekil verme olanakları vardır. Ayrıca ailede hem muhafazakâr reflekslerin bulunduğu hem de öznellik kapasitesinin ortaya çıktığı gibi toplumda da muhafazakâr ve seküler yanlar aynı anda bulunabilmektedir. Gramsci, “taş çağının kalıntılarıyla geleceğin felsefesinin tohumları, insanların kafasında bir arada ve koyun koyuna bulunmaktadır” (Akşit ve vd. 2020, s.83) der. Akşit ve arkadaşları bu alıntının ardından şöyle derler:

“Aynı şey bilimsel ve dinsel bilgiler için de geçerlidir. Bu bağlamda fıkıhın ve sosyal bilimlerin ürettikleri bilgi ve önermelerin de çoğu zaman bireyler için iç içe geçmiş ara alanlar oluşturduğunu ve halk kitlelerinin bu alanların her ikisinden de beslendiğini söylemek mümkündür.” (Akşit ve vd. 2020, s.83)

Bora ve Üstün’ün yaptıkları aile araştırmasında; cinsiyet ilişkilerine dair normların ve kalıpların asıl olarak muhafazakâr ve anti-demokratik olduğu, gündelik yaşamda da görüşülen kişilerin pek çoğunda öznellik kapasitesinin örselenmiş olduğu bir görünüm ortaya çıkmıştır. Engelleme, şiddet, baskı gibi araçlarla kişilerin öznellik kapasitesinin en çok aile tarafından örselendiği sonucuna varılan araştırmada; aile içi şiddete dair örselenme, “sadece kadınlar değil, erkekler için de, özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde geçerli gibi görünüyor” (Bora ve Üstün, 2005, s.104) denilmektedir. Başta kadınlar ve çocuklar için olmak üzere ailenin tüm üyeleri için aile, öznellik kapasitesinin örselendiği bir kurumdur. Fakat aynı zamanda öznellik kapasitenin ortaya çıkabileceği bir alan olarak aile, topluma mercek tutar. Dini muhafazakârlık ve ataerkil bakış açısı doğru orantılıdır. Ataerkil söylemler de başta kadın olmak üzere tüm aile üyelerinin örselenmesine sebep olur. İlk kez 2012 yılında yayınlanan ve Türkiye’nin sekiz farklı ilinden, sosyo-ekonomik statü bakımından alt, orta ve üst düzeylerden olmak üzere toplam 238 kişiyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin ardından, toplumsal cinsiyet konusunda, Akşit ve arkadaşları şu sonuca ulaşmıştır:

“Ataerkil söylemlerle iç içe geçen dinî muhafazakârlık söyleminin, katılımcıların kadının toplumsal konumu hakkındaki fikirlerine yansıdığı görülmektedir. Katılımcılar arasında muhafazakârlık eğilimi arttıkça, kadının

doğası gereği ('fitratından' dolayı) erkekle toplumsal olarak eşit olamayacağı fikri de ağırlık kazanmaktadır." (Akşit ve vd. 2020, s.355)

Nagehan Tokdoğan, 2015 yılında milliyetçi kadınlarla yaptığı görüşmelerin ardından "Milliyetçi kadınların yaşam anlatıları, aslında hemen hepsinin hayatlarının pek çok döneminde bireysel varoluşlarıyla ilgili kendileriyle, aileleriyle ve toplumla mücadeleye giriştiklerini, gelecekleriyle ilgili kararlar verdiklerini, bu öznel deneyimleri aracılığıyla kadın özneliğe doğru yol aldıklarını gösteriyordu" (Tokdoğan, 2015, s.297) sonucuna ulaşır. Tokdoğan'ın araştırmasından yola çıkılarak milliyetçi ve muhafazakâr kimliğe sahip kadınlar, aile kurmanın toplumun ahlaki yapısındaki aksaklıkları sağıltıcı etkisine inanır. Fakat yine aynı kadınların aileye ve topluma karşı mücadelesi, öznellik kapasitesinin bu düzlemlerde de ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Öznellik kapasitesi; kişiye kendi hayatı hakkında karar ve sorumluluk almanın yolunu açtığından dolayı aile üyelerinin tümü için oldukça güçlendiricidir. Aile içinde katılım hakkını elde edebilen bireyler toplumda da söz sahibi olabileceğinden dönüştürücü etkiye sahip olabilir. Bu yüzden de ailede öznellik kapasitesinin ortaya çıkması birey, aile ve toplum için hayati önemdedir.

1.1.3. Muhafazakârlığın Her Yerdeliği

Her canlının muhafazakâr bir yanı vardır. Değişim, her zaman korkulan bir gelecek olarak tahayyül edilir. Bir devrimcinin de hayatında muhafazakâr olduğu anlar vardır tıpkı bir muhafazakârın seküler tutumları olabileceği gibi. Dolayısıyla muhafazakârlık, değişime karşı duyulan korku anlamında her alana yayılmıştır. Her canlının, her gününü, alışık olduğu biçimde yeniden üretmek istediğini ve değişikliğin her zaman bir risk içerdiğini söyleyen Belge muhafazakârlığa dair şöyle der:

"Mevsimler gelir geçer, her şey tekrarlanır. Bu anlamda, aslında geçmiş (bütün o hatırlanmazlığına rağmen) bizi terk etmez. Temmuz her yıl ölür, her yıl dirilir. Dökülen yapraklar birini, açan çiçekler öbürünü haber verir. Biz bunları, o hatırlanmayan zamandan beri yaptığımız gibi kutlar veya anarız. Hayat da muhafazakârdır, biz de." (Belge, 2021, s.94)

Muhafazakârlık terimi, ilk olarak siyasi anlamda, Fransa'da ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr doktrin olaylar içine doğduğunu belirten Beneton şöyle der:

“Bu doktrin, Burke’e ve takipçilerine göre Avrupa tarihinin dokusunda bir kopukluk olarak belirlenen bir büyük olaya, Fransız Devrimi’ne karşı bir tepkiden doğdu. Muhafazakârlığın ilk yazıları, koşulların ürünüdür, geçmişte kesintisiz bir geleneğin gücünden yararlanırken, devrimci fırtınanın süpürüp attığı şeylerin lehine yazılan mücadele metinleridir.” (Beneton, 2016, s.11)

Burke’ün, *Fransız İhtilali Üzerine Düşünceler* isimli yazısı, muhafazakâr düşüncenin temel metni olsa da muhafazakârlık yalnızca burada kullanıldığı anlamıyla kalmamıştır. Hem tarihsel hem coğrafi olarak anlamı değişmiştir. Bu araştırmada toplumsal/kültürel muhafazakârlık bir refleks olarak ele alınmaktadır fakat muhafazakârlığın siyasi anlamda da bir karşılığı vardır. Dünyanın belli başlı birkaç siyasi çizgisi ve dünya görüşü olduğuna değinen Belge, başta “sağ” ve “sol” olmak üzere sayısı çok da büyümeyen birkaç ana kümeden söz edilebileceğini belirtir. Belge, bu ana kümelere dair, muhafazakârlığı ve milliyetçiliği ve onun ilerisine faşizmi ekleyerek sağa yerleştirirken, “daha ortalarda liberalizm, solda da komünizm ve sosyal-demokrasi” (2021, s.92) olduğunu belirtir. Muhafazakârlık siyasi boyutuyla ele alındığında bir siyasi ideoloji olarak da karşımıza çıkar. Akçaoğlu, muhafazakâr ideolojiyi şöyle tanımlar:

“Diğer tüm ideolojiler gibi muhafazakârlık, mevcut toplumsal düzeni dönüştürmek ya da yeni bir toplum düzeni kurmak amacıyla verili toplumsal gerçekliği fikirlerden örülü temsiller aracılığıyla işleyip biçimlendiren özgün bir düşünce sistemidir. Muhafazakâr ideoloji, aydınlanma felsefesini rehber edinerek biçimlendirilmiş toplum düzenine karşı kötümser ve endişeli bir eleştiriye dayanır.” (Akçaoğlu, 2020, s.21)

Muhafazakârlığın kötümser ve endişeli bir eleştiri olduğuna katılmakla birlikte bu araştırmada muhafazakârlık bir ideoloji olarak değil refleks olarak ele alınmaktadır. Üstelik muhafazakârlık sadece siyasi anlamıyla anılmamaktadır. Kültürel anlamıyla da var olmuştur. Örneğin Lewis’e göre, “fes ve başörtüsü yasağına karşı geliştirilen tepki, halifelik ve şeriatın kaldırılmasına verilen tepkiden daha kuvvetliydi” (Lewis’ten akt. Akçaoğlu, 2020, s.37) Bu da değişimlere karşı toplumsal ve kültürel alanda oluşan tepkiye örnektir. Burada oluşan tepki yalnızca İslam’dan kaynaklanmaz. Öyle olsaydı halifelik ve şeriatın kaldırılması daha büyük tepki alırdı oysa gündelik alandaki değişime toplumun tepkisi/refleksi daha kuvvetli olmuştur diyebiliriz.

Muhafazakârlık elde olanla yetinmeyi, eldekine şükretmeyi beraberinde getirir. Bu konuda Oakeshott şöyle der:

“Muhafazakâr olmak, bilinmeyendense aşına olunanı, denenmemişense denenmiş, hayali olandansa gerçeği, imkân dahilinde olandansa mevcut olanı, sonsuz olandansa sınırlı olanı, uzaktansa yakını, aşırıdansa yeterli olanı, mükemmeldense uygun olanı, ütopyacı mutluluklansa mevcut koşullarda gülümsemeyi tercih etmektir.” (Oakeshott’tan akt. Akçaoğlu, 2020, s.23)

1.1.4. Muhafazakârlığın Türkiye’deki Temelleri

Bugün muhafazakârlık kavramı denilince akla kategorik olarak din ve milliyetçilik kavramları da gelmektedir. İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık birbirine yapışık anlamda kullanılmakta ve anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, ortak yanlarının olmasıdır. Örneğin üç kategori de, anti-komünizm konusunda hem fikirdir. Aslında milliyetçilik de muhafazakârlık da modernleşme süreçlerinde ortaya çıkmışlardır. Milliyetçilik, muhafazakârlığa göre daha seküler yanları olan bir kavramdır fakat milliyetçilik de toplumun özü olarak gördüğü dine atıfta bulunur, onu muhafaza etmeyi savunduğu anlar vardır. Dolayısıyla bu üç kavram, birbirlerinden hem ayrılır hem de birbirlerinin yerine geçebilirler. Bu noktada, Tanıl Bora, milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmıcılığı, fizikteki, “maddenin halleri” gibi: katı, sıvı, gaz olarak ele almayı önerirken, “Milliyetçiliği, muhafazakârlığı ve İslâmıcılığı, Türk Sağının birbirine dönüşebilir oluş biçimleri olarak yorumlamaya çalışıyorum” (2018, s.8) der ve bu dönüşümü şöyle açıklar:

“Bu anlam çerçevesinde, salt bir ideoloji değil, bir zihniyet örgüsü olarak düşündüğüm milliyetçiliği Türk Sağının grameri/dilbilgisi olarak ele alıyorum. İçerikleri, kavramları, imgeleri uyarlama, uydurma gücü esas olarak ondadır. Milliyetçilik, maddenin halleri mecazına başvurursak, Türk Sağının katı hâlidir.

İslâmıcılığa, Türk Sağının lügatçesi olarak, imge, değer, ritüel kaynağı olarak bakıyorum. Tek kaynak değil tabii; ama belki en bereketli, en hararetli kaynak, onsuz olunmaz bir hayat pınarı. Mecazımızı zorlarsak, İslâmıcılık Türk Sağının sıvı hâlidir – kap değiştirme ve mecra bulma gücü modernlik kadar yüksek!

Muhafazakârlık, içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi, üslûptur; Türk Sağının ‘havasıdır’. Burada ‘maddenin halleri’ mecazını çok güzel istismar edebiliriz: muhafazakârlık, -hele buharlaşana düşkünlüğüyle-, Türk Sağının gaz hâlidir –‘gaz’ın âmiyâne kullanımları da (‘gaz verme, gaza getirme’) hesaba katıyorum.” (Bora, 2018, s.9)

Geçmişe duyulan özlemle birlikte muhafazakârlığın Osmanlı’daki temellerine bakacak olursak köklerini 17.yüzyılda bulabiliriz. Bu konuda Belge, “17. yüzyıldan itibaren, Osmanlı tarihinde, Osmanlı ‘literatürü’nde, ‘işlerin eskisi gibi gitmediği’ne dair

yakınlarla karşılaşmaya başlarız” (2021, s.93) der. Muhafazakârlık, içinde “geçmiş”, “o altın çağa” duyulan özlemi de barındırır. Ayrıca bugünün “bozulduğunu” savunur.

Yine Osmanlı’da 18. yüzyılda, Karlofça sonrasının koşullarında Osmanlı devlet adamlarının “değişim”in zorunlu olduğunun farkına vardığını hatırlatan Belge, “Ama bu değişimin yönü hâlâ önemliydi: ‘geçmiş’e doğru mu, ‘gelecek’e doğru mu? İdeal olan bir kere yanlışlıkla ‘bozulduğu’ için, şimdi yeniden değişip o eski ideal duruma dönmek...” (2021, s.93) demektedir. Aslında tarihe baktığımızda değişim hep söz konusudur fakat yönü ile ilgili fikir ayrılıkları mevcuttur.

Cumhuriyet rejimi kurulduğunda değişimin yönü geleceğe doğruyken bugün iktidarda olan AK Parti’nin; kendini “muhafazakâr demokrat bir iktidar” olarak tanımlamalarından ya da iktidara yakın televizyon kanallarında yayınlanan Osmanlı dizilerinden de görülebileceği gibi yönünün geçmişe dönük olduğu söylenebilir. Yani ideal olan bir kere “bozulmuşur” fakat geçmişe dönerek “düzeltilebilir”.

Muhafazakârlığın İslamiyet’teki temellerine kısaca bakılacak olursa İslamiyet’in, bütün dinler arasındaki farkının kendi kutsal metni ile kurduğu özgül ilişkide yattığını söyleyen Belge şöyle der:

“Bilindiği gibi, İslâm’ın kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim, doğrudan doğruya Allah’ın ‘kelam’ı olarak kabul edilir. Kelam dünyaya, Hazreti Muhammed’e gelen vahiy olarak inmiştir. Zaten bu nedenle Kuran’ın çevirisinin yapılamayacağı, ancak ‘meal’inin verilebileceği kabul edilmiştir. Hıristiyanlığın Yuhanna İncil’inde, Hazreti İsa’nın kendisi Allah’ın ‘kelam’ı (Logos) olarak görülür. Baba ve Oğul ilişkisi budur. Müslümanlıkta ise Allah’tan gelen ‘uluhiyet’ böyle bir insanda değil bir metinde cisimleşmiştir.” (Belge, 2021, s.95)

Kuran-ı Kerim’in, son tahlilde, İslam cemaatine, nasıl yaşaması gerektiğini anlattığına değinen ve “düzen” ile “kelam” arasındaki özdeşliği hatırlatan Belge, “Böylece ‘düzen’ kendisi de kutsallaşır ve ‘bozulmadan’ saklanması gereken bir şey haline gelir” (2021, s.96) der. Ancak, Türkiye’de muhafazakârlık ve İslâm arasında güçlü bir bağ varsa bunun tek kaynağının İslâm’ın içsel mantığı olmadığına değinen Akçaoğlu, “Bu aynı zamanda, dinen makbûl bir gündelik hayat üretmek için dinî uzmanların, siyasi grupları kurarken siyasetçilerin, kültürel üretim esnasında kültürel girişimcilerin dinî kaynaklara

başvurmalarının sonucudur” (2020, s.28) demektedir. İslamcılık ile muhafazakârlığın ilk eklemlenmesi 1908’e kadar götürülebilir. Bu konuyu Akçaoğlu şöyle özetler:

“1908’de İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetime el koyunca, gelmekte olan yeni düzenin niteliği hakkındaki belirsizlik de son bulmuş oldu. İTC’nin zaferi, aynı zamanda, İslâmcıların yeni düzeni tanımlamak için uzunca süredir verdikleri sembolik mücadeleyi kaybettikleri anlamına geliyordu. Böylece İslâmcılık, reformist muhafazakârlıktan reaksiyoner muhafazakârlığa evrilmeye başladı; filizlenme dönemindeki ılımlı yenilenmecilik yerini hızla yeni düzene karşı kötümser eleştireliliğe bıraktı.” (Akçaoğlu, 2020, s.17-18)

Çoğunluğu İslamiyet’i kabul etmiş bir toplum olan Türkiye muhafazakâr toplumu, dünya değişip dönüşürken Kuran-ı Kerim’e göre yaşamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla yaşam tarzında muhafazakâr öğeler barındırmaktadır. Ancak din ve muhafazakârlık arasında, seküler bir etkileşim de vardır, bu konuda Tanıl Bora şöyle der:

“Dinin muhafazakâr düşünüşteki yeri tipik ve kritiktir: muhafazakârlık, vazgeçilmez hazinesi olan dini modern bir müdahaleye tâbi tutar, onu dünyevî saiklerle yeniden yorumlar, yeniden biçimlendirmek ister. Dini, belki kendisi uğruna olmaktan ziyade, toplumun istikrarı ve Otorite açısından kaçınılmaz sayar.” (Bora, 2018, s.58)

1.1.5. Muhafazakârlık ve Modernleşme

Muhafazakârlık, genel kanı olarak “modernleşme karşıtı” bir ideoloji olarak ele alınmaktadır. Aslında kendisi de modern bir kavram olan muhafazakârlık, modernleşmenin her yeni evresine karşı bir önceki evresini savunduğu için sürekli anlam değiştirmektedir. Bu konuda, Tanıl Bora şöyle der:

“Muhafazakârlığın sürekli yenilenmesi itibarıyla paradoksal bir reaksiyonerlik biçimi oluşu önemli bir nedeni de, onun tepki verdiği modernleşmenin ‘bir seferlik’ bir süreç olmayıp sürekli değişiyor olmasıdır. ‘Kapitalist modernleşme süreci’ terimini ‘süreçler’ diye düzeltmeliyiz; bozup yeniden yapmak, sürekli yenilemek, şifre ve kod değiştirmek, modernleşmenin karakteridir. Kuramsal bir iç tutarlılıkla, modernleşmenin uğrakları, büyük dalgaları belirlenebilir. Muhafazakârlık da modernleşmenin her yeni evresiyle, yenilenmiştir” (Bora, 2018, s.55-56).

Muhafazakârlığı anlamak için, evvela onun modern bir duyuş/düşünüş olduğunu kaydetmekle işe başlanması gerektiğini savunan Bora, “modernleşmenin seyrine koşut

olarak sürekli yenilenen, değişen bir duyuş/düşünüş olduğunu da eklemeliyiz”(2018, s.53) der. Muhafazakâr düşünüşün, modernliğı, bir geleneğın kaybedildiğı, bozulduğı moment olarak resmettiğıne değinen Bora ve Erdoğan, Benjamin’e atıfla şöyle der:

“Ancak modernlik, Benjamin’in ‘Hikâye Anlatıcısı’ bağlamında vurguladığı üzere, kaybolup giden şeyde yeni bir güzellik bulmayı da içerdığı ölçüde, karşısına yerleştirildiğı geleneğe dair imgenin kuruluşunda kilit bir rol oynar. Bu anlamda, geleneğın yıkılmasını olduğu kadar, gelenek fikrinin üretilmesini de içerir.” (Bora ve Erdoğan, 2021, s.637)

Modernlik, gelenek fikrinin üretilmesini içerdığıne göre modernliğın, muhafazakârlıkla yaklaştığı anlar olmaktadır. Öte yandan, muhafazakârlık, modernleşme karşısı değilse bile geçmişin kavramlarıyla, temkinli olarak modernleşilmesini talep eder. Bu noktada, kültürel muhafazakârlığı savunan Yahya Kemal’e yönümüzü çevirebiliriz:

“Yahya Kemal’in meşrebinde, geleneğı muhafaza etmenin yolu, onu ‘saklamaktan’, aynen tutmaktan değil; ‘Garp metoduyla Şarkı yeniden kurmak’tan, geleneğın tözünü modern zamanlarda yeniden üretmekten geçer.” (Bora, 2018, s.85)

Bora (2018, s.76), inkılâbı ‘tadında bırakıp’ makbule döndürmenin, modern muhafazakârlığın arzusu olduğuna değinir. Dolayısıyla, muhafazakârlık gericilik ya da tutuculuk değildir. Muhafazakârlık, kontrollü modernleşmeden yana ve fakat onun içerdığı bazı terimlere karşıdır. Bu konuda, Mert şöyle der:

“Muhafazakâr yorum, modernleşme ve Batılılaşmadan yana, ama materyalizme karşı, Cumhuriyet’ten ve Kemalizm’den yana, ama onun radikal ve Jakoben üslubuna karşı, sekülarizmden yana ama, onun açıktan dinî sembol ve değerleri reddeden biçimine karşı, bir revizyon düşüncesidir” (Mert, 2021, s.314).

Yukarıdaki alıntının da gösterdiği üzere, muhafazakârlık zaman zaman kendiyile çelişen bir yapıdadır. Elbette İstanbul’un şehir dokusuna hanel getireceğı düşüncesiyle, Boğaz Köprüsü’nün yapımına karşı çıkan Ekrem Hakkı Ayverdi⁴ gibi radikal muhafazakârlar vardır fakat aslında muhafazakârlığın kesin ve net bir çizgisi yoktur. Aksu Bora, “Geleneksel-Modern ikiliğı, aynı zamanda sabit kalan-değişen ikiliğidir de. Geleneksel

⁴ Detaylı anlatım için bkz: Bora, T. (2018). Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık. İstanbul: İletişim Yayınları

olanın yüzyıllar boyunca dikkate değer bir değişime uğramadan süregittiği, oysa modernin yeni olduğu ve sürekli yenilendiği varsayımı, bu ikiliğin ayrılmaz bir parçasıdır” (1998, s.6) derken tek bir modernleşme olmadığı modernleşmeler olduğunu da ifade eder. Bu araştırmada da, muhafazakârlığın gündelik yaşamda çoklu anlamları ve görünüşleri olduğu için tek bir muhafazakârlık biçimi olmadığı muhafazakârlıklar olduğu kabul edilmektedir.

1.1.6. Muhafazakârlık ve Aile

Muhafazakârlık bir siyasi ideoloji olarak, eski kadim kurumlardan biri olarak gördüğü aileyi her zaman önemsemiştir. Muhafazakârlığın; varlığının ve sürdürülebilirliğinin önemli sembollerinden biri aile olmuştur. Aynı zamanda aile de muhafazakârlığın görünür olduğu önemli bir ilişkiler alanıdır. Aile, siyasi olarak da hukuki olarak da tanzim edilmek istenen bir kurum olarak işaretlenmeye çalışılmıştır. Muhafazakârlık ve aile ilişkisi bağlamında Doğanay şöyle demektedir:

“Muhafazakârlık, geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olması nedeniyle en önemli toplumsal kurum olduğunu ileri sürdüğü ailenin korunmasına yönelik politikalara merkezi bir rol atfeder; ailenin korunması toplumun da korunmasıdır, çünkü toplum ortak kadere sahip büyük bir aileden ibarettir. Muhafazakârlık, aile kurumunun devamının, hem özel mülkiyetin korunması, hem de kapitalizmin bireye verdiği zararın telafisi yoluyla istikrarın sağlanması için zorunlu olduğunu iddia eder.” (Doğanay, 2007, s.72)

Aksu Bora (1998, s.38), yeni muhafazakâr akımın güç kazanmasıyla ailenin, özellikle de anneliğin, yeniden ilgi odağı olduğunu belirtmiştir. Yeni muhafazakâr akım, anneyi kamusal alandan özel alana tam olarak itemese de ailesine ve çocuğuna harcadığı enerji ve zamana sürekli vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla muhafazakârlığın ve bir toplumsal kurum olarak ailenin zaman zaman birbirini kuran, yeniden üreten, etkileşimli ve ilişkisel bir dinamik içerisinde olduğunu söylemek gerekir. Bu ilişkisellik bağlamında düşünüldüğünde, aile bireylerinden çocuğun geleceğinin kurulmasında muhafazakârlığın etkisi önemlidir. Ulus Baker, Muhafazakâr Kisve isimli yazısında, “Modern dünyadaki haliyle bir muhafazakâr, geçmişin değerlerini korumayı üstlenen biri değil, aksine şu anda kendisinin sahip olduğu, içinde yaşadığı değerleri gelecek kuşaklara dayatan biridir” (2003, s.101) diyerek klasik muhafazakârlık tanımlarını tersyüz eder. Belki tarihin ve muhafazakârlık kavramının geçmişten çok geleceği

ilgilendiren ve bugün içinde kurulan yanına odaklanmamız gerekir. Dolayısıyla ailelerin çocukları ile kurduğu ilişki çerçevesinde, onların geleceğini şekillendirme çabasının muhafazakâr ya da seküler eğilimler taşıması daha çok gelecekle ilgili olduğu için muhafazakâr ailelerin çocukları için hayal ettikleri gelecek araştırılmaya değer bir soru haline gelir. Muhafazakârlık, gelecekte risk barındıran şeylere duyulan korkunun bir sonucu olan reflekstir. Korku ve gelecek arasındaki ilişkiyi Ahmed şöyle dile getirir:

“Bize yaklaşan bir nesneden korkarız. Korku, acı gibi, hoş olmayan bir yoğunluk biçiminde hissedilir. Fakat yaşanan korku deneyimi, içinde bulunulan anda nahoş olabilecekken, korkunun nahoşluğu geleceğe de tecelli eder. Korku bir yaralanma ya da incinme beklentisi içerir. Korku bizi geleceğe yönlendirir. Fakat korku hissi şimdiki zamanda yoğun bir bedensel deneyim olarak bizi o geleceğe doğru iter. Kişi terler, kalbi hızlı atar, tüm bedeni nahoş bir yoğunluk alanı olur; öyle bir etkidir ki, bizi istila eder, sonra olumsuzlamanın gücüyle bizi geri iter; bu da bazen bizi kaçıtır, bazen felç eder. Yani korktuğumuz nesne sadece karşımızda ya da önümüzde değildir, ayrıca gelecekte beklenen bir acı olarak bizi şimdiden baskısı altına alır” (Ahmed, 2019, s.86).

Ahmed’e sırtımızı yaslayarak, korkunun daha çok geleceğe ve değişime dair olduğunu söyleyebiliriz. Oysa hızlı ya da yavaş her şey değişim halindedir. Bu değişimden aile kurumu da etkilenir. Kandiyoti (1984, s.17), ailenin üremesi ve fizyolojik temellerinin olması nedeniyle ailenin “doğal” bir birim olarak ele alınmasında önemli bir rol oynadığını, oysa ailenin mekanik bir biçimde olmasa da değişen üretim koşullarına uygun bir biçim ve hızda şekillendiğinin yaygın olarak kabul edildiğini söyler. Ancak aile kurumu, genel kabulde, ezelden beri ve evrensel olarak var olagelmiş gibi kabul gördüğü için aile kurumunun sonsuza dek var olması beklenmektedir. Aile resmîyette kurulurken “iyi günde kötü günde ölüm ayırana dek” sürme ön kabulündedir. Aile kurumunun aynen bugünkü gibi saklanması ya da korunması fikri aile kurumunun kendisine bile muhafazakâr bir özellik kazandırmaktadır.

Kıray’a göre, “Aile, toplumsal değişimde tampon kurum işlevi görmekte, yapısal değişmelerin getirebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılamakta, bireylerin güvenlik gereksinimlerini değişik biçimlerde yerine getirmektedir” (Kıray’dan akt. Kandiyoti, 1984, s.25). Dolayısıyla aile doğalında, var olanı sürdürme eğiliminde olduğu için muhafazakâr bir özellik taşır. Elbette tüm aileler ve aile üyeleri muhafazakâr olmayabilir ama muhafazakârlık, aile mefhumunun bir özelliğidir. Bir de muhafazakâr aileler vardır. Yani aile üyelerinin kültürel ve siyasal olarak da kendini ve ailesini

muhafazakâr olarak tanımladığı aileler mevcuttur. Bu araştırmanın üzerine eğileceği aile tipi, muhafazakâr ailedir. Literatür taramasında muhafazakâr aile tanımına rastlanmamıştır. Eğer muhafazakâr aileyi biz tanımlayacak olursak şöyle diyebiliriz:

Muhafazakâr aile; geleneklerin, değerlerin, yaşam tarzının, hafızanın aktarıldığı, resmi ideoloji ile uyumlanan, büyük değişimlere ya da yeniliklere karşı korku duygusuyla refleks veren, aile kurumunu toplumun çekirdeği olarak kabul eden ve heteroseksüel cinsiyet kodlarını yeniden üreten toplumsal birimdir. Muhafazakâr aile, o aileler içinde yaşayan bireylerin o aileyi nasıl algıladıklarına, kendilerini o aile içinde nasıl konumlandıklarına ve çocuklarına hangi değerleri, nasıl aktardıklarına bakmadan anlaşılabilir. Bu yüzden bu çalışmada öncelikli olarak muhafazakâr ailenin nasıl ilişkilendiğine ve onların çocuk vizyonuna bakılacaktır.

1.1.7. Değişen Toplumda Çocuğun Yeri ve Anlamı

Toplumun, devletin ve bireylerin çocuğa yükledikleri anlam ve bu anlam ile birlikte davranış biçimleri, tutumları; çocuğun toplumdaki konumunu, haklarına erişimini ve yaşam biçimini etkiler. Tarih boyunca çocuğa ve çocukluğa yüklenen anlam değişmiştir dolayısıyla çocuğun konumu da değişim göstermiştir. Demiral (2022, s.56), tarih boyunca politik söze sahip olmuş çocuğun, fabrikada ucuz işgücü olduğunda dahi ancak korunması gerektiği noktasında hatırlanmakta olduğunu, mesele çocuğun karar alma süreçlerine, katılımına geldiğinde çocuğun yetkin olmayışı savının kabul edildiğini dile getirir. Bu noktada çocuğun ne zaman hatırlandığı, hangi haklarına erişiminin uygulandığı konusu önem arz etmektedir. Türkiye'deki ilk kapsamlı çocuğun değeri araştırmasını, 1981 yılında yapan Kağıtçıbaşı şöyle der:

“Psikolojik bir yaklaşım çerçevesinde çocuk sahibi olma nedenleri, ana-babanın bireysel gereksinme ve güdülenmeleriyle, çocukların ana-babalarının bu gereksinmelerini tatmin etmeleri olarak ele alınabilir. Çocukların bu işlevleri, ana-babanın gözünde “çocuğun değeri” olarak belirecektir. Çocuklara atfedilen bu değer, kişiden kişiye, aileden aileye bazı değişimler göstermekle beraber sadece bireylere özgü olmayıp, grup, yöre ve toplum değerlerini de yansıtacaktır. Dolayısıyla “çocuğun değeri”, aile ve toplum içinde çocuğun yerini ve rolünü gösterdiği gibi, aile dinamiği ve yapısı hakkında da bize bilgi verecektir.” (Kağıtçıbaşı, 1981, s.12)

Bu araştırmada, muhafazakâr ailelerin çocuklara atfettiği değerlere, onları nasıl yetiştirdiklerine ve çocuklarına dair vizyonlarına bakılarak hem muhafazakâr aile ve toplum içinde çocuğun yeri görülecek hem de muhafazakâr ailelerin dinamiği ve yapısı hakkında bir bilgiye ulaşılacaktır. Bu araştırmada, çocuğun değeri kavramı Kağıtçıbaşı'nın 1981 tarihli araştırmasında kullandığı anlamıyla ele alınmıştır. Kağıtçıbaşı, çocuğun değerini şöyle açıklar:

“Çocuğun değeri, toplumsal normlardan ve aile ilişkilerinden kaynaklanan, ana-baba-çocuk etkileşiminde oluşan, ana-babanın gereksinme ve güdülenmelerini doyuran, onlar tarafından algılanan, çocuğa atfedilen ve doğurganlıkla ilgili karar ve tercihleri belirleyen değerdir.” (Kağıtçıbaşı, 1981, s.18)

Tarihsel süreç içinde ise “çocuk” kavramı ele alındığında, Antik Yunan Dönemi'nde özel bir yaş kategorisi olarak çocukluğa oldukça az ilgi gösterildiği bilinmektedir. Çabuk Kaya (2012, s.109), bu dönemde çocuk ve genç için kullanılan kavramların belirsizliğini; çocukluğun, bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen her çağı içerdiğini hatırlatır. Modern anlamda çocuk ve çocukluk kavramlarına Orta Çağ'da da rastlanılmadığını hatırlatan Çabuk Kaya, çocukluk kavramının tarih sahnesine çıkışını şöyle anlatır:

“Aydınlanma çağı düşünürleri, çocuk ve çocuk eğitimi konusunda yeni görüşler ileri sürmüşlerdir. Böylece, kendine özgü ve gittikçe gelişen bir çocukluk anlayışı ortaya çıkmıştır. Gelişen bu anlayış doğrultusunda çocuklar göçlerin, sanayileşmenin, şehirleşmenin olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılmış, sağlık ve refahlarıyla ilgili önlemler alınmıştır. 20. yüzyılda ise çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir” (Çabuk Kaya, 2012, s.110).

Dünyada çocuğun yetişkinden farklı bir özne olarak kabul görmesi 18. yüzyıla denk gelir. Bu yüzyıldan önce çocuk bir özne olarak görülmemekteydi ve yetişkinlerden farklı ihtiyaçları olabileceğine dair bir bakış açısı yoktu. Hatta Batı'da çocukların günahkâr olarak doğduklarına dair bir inanç hâkimdi. Fakat 18. yüzyıldan itibaren çocuğa bakışın değişmeye başlayışını Üstel şöyle anlatır:

“18. yüzyıl, Batı'da çocukluk ile ilgili düşüncelerde önemli dönüşümlerin gerçekteştiği, çocukların 'kusurlu yetişkinler' ya da en iyi değerlendirmeye yetişkinlerin küçük bir modeli olmaktan kurtularak, bağımsız bir aktör, başlı

başına bir değer olarak kabul edilmeye başladığı bir dönem olarak çıkar karşımıza.” (Üstel, 2008, s.11-12)

Toplumun değişen yapısı, kurumları ve bireyleri karşılıklı etkileşim halindedir. Örneğin, modern çekirdek aile kurumu, sanayileşmenin ve kapitalizmin ürünüdür. Modern toplumun insanının, “kültürlü ve bilinçli” olmak durumunda olduğunu hatırlatan Sayın, “Çocuk yaparken bunun bilincine ve sorumluluğuna sahip bir insan tipinden söz edilmektedir. Modern insan, çocuklarının geleceğini hesaplayarak sayılarını sınırlar” (2020, s.320) der.

Modern toplumda aile, çocuğun ilk sosyalleştiği ve kültürel kodları öğrendiği yerdir. Dolayısıyla aile, çocuğa toplumun gelenek ve göreneklerini aktaran ilk kurum olma özelliğiyle önemlidir ve var olan düzeni devam ettirme amacıyla olduğu için doğasında muhafazakârdır. Bu konuda Çabuk Kaya şöyle der:

“Aile, üyelerine bir takım davranış biçimleri kazandırır. Kazandırdığı davranış örüntülerinin, toplumsal normlar ve değerlerle çatışmamasına özen gösterir. Bu anlamda ahlak kurallarına dayalı bir kümedir. Ayrıca, toplumda görülen birtakım istenmedik davranışları da denetler. Böylece üyelerin toplumdaki kötü davranışların etkisinde kalmasını önlemeye çalışır. O halde aile, bireylerin kural ve ölçülere duyarlı olarak yetiştirildiği, toplumsal cinsiyetçi davranışlarını düzenleyen, aynı zamanda da kuvvetli bir toplumsal denetimin var olduğu toplumsal kurumdur.” (Çabuk Kaya, 2012, s.107-108)

Sanayi öncesi tarım toplumlarında beden gücü önemli olduğu için çok çocuk yapılmaktaydı. Ayrıca çocuklar ebeveynlerinin yaşlılıklarında onlara bakacak olan bir güç olarak görüldüğü için de önemsenmekteydi. Bu konuda Sayın, “Kas gücünün önemli olduğu tarıma dayalı toplumlarda çocuk, sosyal güvencedir”(2020, s.322) der. Geleneksel toplumlarda çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yanı sıra yaşlıların ve akran grubunun da rol oynadığını belirten Sayın, “Ayrıca, geleneksel toplumlarda 13-14 yaşındaki çocuklar çocuk olarak kabul edilmez ve yetişkin muamelesi görür. Geleneksel toplumlarda ergenlikten söz edilmez. Ergenlik Sanayi Devrimi’nden sonra keşfedilmiştir” (2020, s.329) der. Türk milliyetçiliğinin kurucularından Ziya Gökalp, sürgündeyken karısına yazdığı bir mektupta şöyle der:

“Her insan istediği gibi harekette hürdür; fakat ana ve baba olduktan sonra, insanlar evlatlarının esiridirler. Yavrularının saadeti için, analar ve babalar

hasta olmamağa, uzun müddet yaşamağa mecburdurlar” (Gökalp’ten akt. Bora, s.32).

Osmanlı’nın son yıllarında yaşamış olan Ziya Gökalp’in eşine yazdığı mektupta da görüleceği üzere, Osmanlı’nın son dönemlerinde çocuğun önemi artarak değişmeye başlamıştır. 19. yüzyılda ebeveyn ve çocuk ilişkisine değinen Philippe Aries, hem ailede hem de toplumda çocuğun bir sermaye olduğu duygusunun geliştiğini belirtir. Bu doğrultuda şöyle der:

“Sağlıksız, eğitim ve öğretim olanaklarından yeterince faydalanmamış çok sayıda çocuk sahibi olmanın aile ve toplum için israf olduğu anlayışı yaygınlık kazandı. ‘Daha az sayıda, fakat daha sağlıklı çocuklar’, ‘daha az sayıda, fakat daha iyi eğitilmiş çocuklar’ fikirleri burjuva kesiminde yaygınlık kazandı.” (Aries’ten akt. Sayın, 2020, s.334)

Türkiye’de Cumhuriyet rejimine baktığımızda da çocuğun sermaye olarak algılandığını görebiliriz. Cumhuriyet rejimi ile birlikte modern özne olmak isteyen erkeklerin bir kısmı ailelerini de modern dünyaya uygun hale getirmeye çalışmış ve çocuklarına özellikle eğitim yoluyla “yatırım” yapmıştır. Çocuklar ulusun ve ailenin “geleceği” olduğu için devlet tarafından da “yatırım” yapılması gereken ailenin ve ulusun ortak mülkü, uzantısı olarak kabul edilmiştir. Oysa T. Berry Brazelton çocukları “biricik bireyler” (Brazelton’dan akt. Young-Bruehl, 2021, s.268) olarak görmektedir. Elisabeth Young-Bruehl, “Brazelton’ın tanımladığı çocuklar, yoğurulacak kil topakları ya da üzerine yazılacak boş levhalar yahut robotsu uyuma yönetilecek çaresiz varlıklar değiller. Mülk değiller, hizmetkâr değiller, çocuk düşmanı yansıtımların ve stereotiplerin iddia ettiği gibi boş, kötü, vahşi ya da doğuştan günahkâr varlıklar değiller” (Young-Bruehl, 2021, s.268) diyerek çocukların biricik bireyler olduğuna dikkat çeker.

Çağdaş toplumlarda ebeveyn ve çocuklar hakkında yazan Sayın, çocuğun hemen hemen tüm zamanlarının planlandığının altını çizerek, “Sanayi Devrimi’nden sonra, yetişkinlerin ve çocukların yaşam evrenleri birbirinden ayrıldı. Başta okul olmak üzere, diğer eğitim ve sağlık kurumları, çocuğu ebeveynin dünyasından çekip çıkardı”(2020, s.338) der. Eğitim kurumlarının yaygınlaşması ve çocuğun eğitim işlevinin aileden eğitim kurumlarına geçmesinin özellikle endüstrileşme ile birlikte zorunlu hale geldiğine değinen Çabuk Kaya şöyle der:

“Endüstrileşme sonucu aile de yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Genellikle ailedeki yetişkinler topraktan koparak fabrikalarda çalışmaya başlayınca, aileler ekonomik birim olmaktan çıkmış geniş aileler, anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelere dönüşmüştür. Ekonomik faaliyetlerin ev dışına taşınması, toplumda birçok yeni mesleğin ortaya çıkmasına, dolayısıyla da bu mesleklerin özel bilgi ve beceri gerektirmesi sonucunda ailelerin çocuğun eğitim işlevini istenilen şekilde yerine getiremez duruma gelmesine neden olmuştur.” (Çabuk Kaya, 2012, s.108)

1950’lerde göreceli olarak aile içindeki baskıcı eğitim modelinden, hoşgörülü bir modele geçildiğini belirten Sayın şöyle der:

“ABD’de, bu hoşgörülü eğitim modeli, en uç kutuplardan birini oluşturmaktadır. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi özel bir bağlam içinde ortaya çıkıyor; böylece ‘önce çocuklar’ simgesi altında beliriyor. Aile değerleri çocuk üzerinde yoğunlaşıyor. Her şey çocuğa göre örgütleniyor.” (Sayın, 2020, s.339)

Toplumların değişimi ile birlikte; çocuk, yetişkin, ergen, aile tanımları ve anlamları da değişmiştir. Bu anlamların değişiminde; ekonomi, siyaset, bilim, hukuk, devrimler veya talepler etkili olmuştur. Bir zamanlar yetiştikenden büyük anlam farkı olmayan çocuğun günümüzde, ailelerin hayatlarını, tercihlerini etkilediği söylenebilir. Özellikle yatırım yapılacak bir enerji olarak görülen çocuk artık ailenin merkezine yerleştirilmiştir. Günümüzde çoğu ailenin hayatı çocuğun isteklerine, yaşam standartlarına ve eğitimine göre planlanmaktadır.

2. BÖLÜM

TARİHSEL VE TOPLUMSAL BAĞLAM

2.1. TÜRKİYE'DE AİLE VE ÇOCUK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1.1. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Aile ve Çocuk

Toplumsal olarak kurulan bir kurum olarak aileyi anlamak için, aile, tarihsel bir bakışla ele alınmalıdır. Bu nedenle Türkiye’de ailenin dönüşümünü, Osmanlı’dan başlayarak anlamaya çalışmak doğru olacaktır. Modernleşmenin başlangıcı olarak ele alınan Tanzimat Dönemi’nden beri, modern aile mefhumu ile ilgilenilmektedir. Türkiye’de modern çekirdek aile, modernleşme girişimleri ve Tanzimat ile eş zamanlı olarak tartışılmaya ve mesele edilmeye başlanmıştır. Tanzimat Dönemi’nden itibaren Osmanlı aydınlarının aileye özel bir önem atfetmeleri hakkında Üstel şöyle demektedir:

“Erkek ya da kadın olsun, vatandaşlığın inşasında aile kurumu merkezi bir önem taşır. Bu anlayış modernleşmeci Osmanlı aydınlarının pozitivist dünya görüşleriyle bütünüyle tutarlılık içindedir. Comteçu pozitivismde toplumun değişmeyen öz’ünün ifadesi ve gerek değerlerin gerekse toplumsal iş bölümünün taşıyıcı ögesi olarak ailenin özel bir önemi vardır. Osmanlı pozitivistleri de aileyi, bir örgütlenme tarzı olması ve aktardığı değerler nedeniyle önemser.” (Üstel, 2008, s.121)

Modern ailenin günümüze uzanan değişim süreçlerinde geç dönem Osmanlı romanları yol gösterici olabilir. Romanlarda çokça ele alınan bir konu olarak, dönüşümü edebiyattan doğru okunan bir yapı olan aile, değişim dönüşüme dair fikir verir. Örneğin Tanzimat romanlarında; modernleşmeye karşı duyulan arzu ve korku dile getirilirken modern aile ve bireyin tarih sahnesine çıkışı ve dönüşümü daha çok korku ile birlikte muhafazakâr bir refleksi beraberinde getirmiştir.

Modernleşen dünyada ve Batılılaşma sürecinde; bireylerin rolleri ne olacak, eşitlik nasıl sağlanacak, haklar nasıl dağıtılacak soruları toplumun dolayısıyla Tanzimat Dönemi yazarlarının kafasını meşgul etmiştir. Tanzimat edebiyatında, evliliğin nasıl olacağı, eşlerin seçimi, kadının toplumdaki konumu gibi konular işlenmiştir. Örneğin görücü

usulü evlilik; Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*'nde, Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* isimli eserinde eleştirilmiştir. Fakat bir taraftan görücü usulü evlilik eleştirilirken diğer taraftan da Namık Kemal'e göre "çok-karılılık, nüfusumuzun çoğalması için gereklidir; onun için bu konuda Batı'dan gelen eleştirilere kulak asılmamalıdır." (Namık Kemal'den akt. Parla, 2006, s.39-40) Ayrıca "yarı-gönüllü"⁵ modernleşen bir toplumun yazarları olarak Tanzimat yazarlarının aileye büyük önem verdiklerini söylemek mümkündür. Ahmet Mithat ve Namık Kemal'in aile bağlarının ve camiacılığın korunması gerektiğine dair düşüncelerini hatırlatan Parla, "Ahmet Mithat'a göre Müslüman kadının bu camiacı toplumda öylesine ayrıcalıklı bir konumu vardır ki feminizme hiç gerek yoktur" (Parla, 2006, s.37) der. Buradan da görüleceği üzere Tanzimat yazarları aile ve kadını "korumak" adı altında rolleri yeniden tanımlamışlardır.

Aile; romanlardan politikaya birçok alanın gündemi olurken hukuki olarak mesele edilmesi daha geç bir döneme rastlamaktadır. Tanzimat Dönemi'nde; 1868-1876 yılları arasında hazırlanan özel hukuk kanunu olan Mecelle; borçlar, kısmen eşya ve şahıs hukuku hükümlerini⁶ kapsarken *Mecelle*'de aile hukukuna yer verilmemiştir. Tanzimat Dönemi'nde aileye dair radikal bir değişiklik girişiminde bulunulmadıysa da ailenin, toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte hukuki ve toplumsal olarak değişim sürecine girdiği de görülmektedir. Bu döneme dair Küçükütyeki, "fıkıh kitaplarındaki şeri hükümleri tamamlayıcı mahiyette ve Hanefî mezhebinin sınırları aşılmadan bazı hukuki düzenlemeler yapılmıştır" (2014, s.179) der. Tanzimat'ı takiben Meşrutiyet Dönemi'nde aile; hem vazifeler ve hiyerarşiler alanı hem de modernleşmenin izlerinin takip edilebildiği yerdir. Meşrutiyet'in modern ailesinin; kentli, orta sınıf (dolayısıyla 'mutlu'), çekirdek aile olduğuna değinen Üstel (2008, s.125), "Ders kitaplarında yer alan aile anlatısında, özel alanın da tıpkı kamusal alan gibi kurallara bağlı olduğu hissettirilir" hatırlatmasını yapar. Meşrutiyet Dönemi'nde ailenin dönüşümü hakkında daha açık taleplere rastlanılmaktadır. Bu konuda Canatan şöyle der:

"Meşrutiyet döneminde ailenin modernleşmesine yönelik talepler daha da kuvvetlenmiştir. O dönemin garpçıları şunları talep etmişlerdir: Kadın ve genç kızlar kaç-göçü terk etmeliler, her erkek görüp beğendiği ve seçtiği kızla evlenmelidir. Padişah tek eşli olmalı ve cariye edinmemelidir. Görücülük âdetine son verilmelidir. Kadınlar için tıbbiye mektebi açılmalıdır.

⁵ Parla, J. (2006). *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

⁶ Aydın, M. A. (2003). Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye. TDV İslam Ansiklopedisi (DIA), 28, s. 231

Kadınların kıyafetine hiç kimse müdahale etmemelidir.” (Canatan’dan akt. Kılıç, 2013, s. 175)

1917 yılında ilk kez evlenme ve boşanmaya dair içeriği olan *Aile Hukuku Kararnamesi* ile haklar resmileşmeye başlamıştır. Yurtseven’in de belirttiği gibi, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin yasalaşmasıyla İslam ve Osmanlı aile hukukunda ilk defa modern anlamda bir kanunlaştırma hareketine girilmiştir.” (Yurtseven, 2003, s.207) *Aile Hukuku Kararnamesi*, ailenin devlet tarafından tanzim edilen bir alan haline gelmesi bakımından önemlidir. Küçüktiryaki, “Kararname evlenme ve boşanmaların devletin kontrolünde olması yolunda Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren devam etmekte olan gelişmeyi tamamlayarak, nikâhların hâkim veya naibinin huzurunda kıyılması ve mahkemece tescil edilmesi, boşanmaların da yine belirli bir süre içinde koca tarafından mahkemeye tescil ettirilmesi esasını getirmiştir” (2014, .190) vurgusunu yapar. Modern anlamda kanunileşen aile kurumunun düzenlenişi de ailenin, sadece mahrem/özel ilişkiler alanı değil aynı zamanda toplumsal/kamusal alan olduğunu gösteren bir niteliktedir.

Batı’da çocuğun bir aktör olarak kabul görmesinden yaklaşık 100 yıl sonra Osmanlı’da da çocuğun ihtiyaçları ve varlığına dair farklı bakış açıları gelişmeye başlamıştır. 3 Kasım 1839’da ilan edilen ve *Gülhane Hatt-ı Humayunu* olarak da isimlendirilen *Tanzimat Fermanı*’nı Okay (1998, s.22), “Osmanlı Devleti’nde geri kalmışlığın ilk resmi itirafı” olarak işaret eder. Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme çabalarından tüm toplumsal kesimler gibi çocuklar da etkilenmiştir. Hatta yetişkinler yeniliklere ayak uydurmakta zorlansalar ya da muhafazakâr refleksler geliştirseler de çocuklar için modernleşme girişimlerinin olumlu sonuçları olmuştur.

Osmanlı toplumunun tam anlamıyla Batılı gibi yaşayamadığına ve tam olarak geleneksel yaşayış biçimlerini de muhafaza edemediğine değinen Okay (1998, s.158) “Bu ikili yapı çocukların hayatlarını olumsuz yönde etkilememiştir. Onlar genellikle modernleşmenin iyi yüzü ile karşılaşmışlar eğitimlerinde, sağlıklarında, gündelik hayatlarında hep olumlu gelişmelerle yüz yüze gelmişlerdir” der. Osmanlı toplumunda “küçük yetişkinler” (Okay, 1998, s.28) olarak görülen çocukların yetişkinlerden farklı olduğu anlayışı Tanzimat Dönemi’nde özellikle de kozmopolit şehirlerde oluşmaya başlamıştır. Bu konuda Okay şöyle der:

“Tanzimat dönemine kadar Osmanlılarda çocuğun ayrı bir yeri ve konumu yoktu. Yani çocuk farklı bir varlık olarak toplumda yer almıyordu. Şüphesiz çocuklar sosyal hayat içinde her zaman mevcuttular. Aile içinde bulunuyorlar, sokakta oyun oynuyorlar, okula gidiyorlardı. Bununla beraber çocuğun farklı bir varlık olduğu, değişik şeylere ihtiyaç duyduğu ya bilinmiyordu ya da böyle şeyler akla bile gelmiyordu.” (Okay, 1998, s.26)

Çocukların yetişkinlerden farklı olduğu farkındalığının oluşmasıyla ve modernleşme girişimleriyle birlikte Tanzimat Dönemi'nde geleneksel okulların yanı sıra modern eğitim anlayışına geçiş başlamıştır. Osmanlı'da ilköğretim sıbyan mekteplerinde verilmekteydi. Okay'ın (1998, s.33) aktardığına göre; sıbyan mektepleri ile ilgili önemli düzenlemelerden olan 1869 tarihli *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*; ilk tahsili, kız ve erkek çocuklar için mecburi hale getirmeyi öngörmüştür. 1876 Anayasası ile de ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Tanzimat Dönemi ile çocuk terbiyesinin ayrı bir alan olduğunun ve ihtisas gerektirdiğinin farkına varıldığını belirten Okay (1998, s.46), Maarif Nazırlığı da yapan Münif Paşa'nın, çocukların seçecekleri mesleğe uygun eğitim almaları gerektiği konusu üzerinde durduğunu belirtir. Münif Paşa'nın *Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan* başlıklı makalesi hakkında Okay şöyle der:

“Babalara, çocuklarına kendi aldıkları terbiyeden daha farklı bir terbiye vermelerini tavsiye eden Münif Paşa yazısında sık sık Avrupa'daki çocuk terbiyesi anlayışını da gündeme getirerek mukayeseler yapar. Avrupa'da çocuk terbiyesine büyük önem verildiğini ve orada bir kişi çocuk sahibi olduğunda ilk iş olarak eğitim masraflarının hesaplandığını anlatır. Bazı ülkelerde yedi yaşına gelen kız ve erkek çocukları okula göndermeyen babaların cezalandırıldığını da ekler.” (Okay, 1998, s.47)

Çocukların eğitim almasının hak ve zorunluluk olduğu düşüncesinin oluşmaya başladığı Tanzimat Dönemi'nin ardından II. Meşrutiyet Dönemi'nde sınırlar netleşmeye başlamıştır. Toplumun geleceği ve geleceğin vatandaşı olarak görülmeye başlanan çocuğun, eğitimle şekillendirilebileceğinin farkında olan Osmanlı aydınları çocuk ve eğitim konusu üzerinde dururlar. Eğitim yoluyla hem geleceğin vatandaşları şekillendirilecek hem de modernleşme adımları sağlam atılacaktır. Tanzimat ile birlikte giderek bağımsız bir 'özne' olmaya başlayan çocuğun, II. Meşrutiyet ile birlikte potansiyel bir kamusal özneye dönüşmesine tanık olduğuna değinen Üstel şöyle der:

“II. Meşrutiyet'in getirdiği değerler sistemi doğrultusunda biçimlendirilecek yeni kuşakların üretimi sorunsalı, çocuğa yönelik ilgiyi artırır. 'Toplumun geleceği' olarak görülmeye başlanan çocuk, 'rejimin geleceği' açısından devletin manipülasyon alanının içine çekilir. Oluşturulmaya çalışılan 'yeni

yaşam-yeni insan” anlayışı doğrultusunda Tanzimat döneminde bağımsız bir özne olarak keşfedilen çocuk, II. Meşrutiyet döneminde inşa edilir.” (Üstel, 2008, s.30)

Çocuk artık yalnız ailesinin sorumluluğunda değildir. Çocuğun yetiştirilmesi konusunda aile ve devlet iş birliği içinde hareket etmeye başlamıştır. Çocuk aileye terk edilemeyecek kadar önemlidir çünkü çocuk toplumun gelecekteki askeri, vatandaşıdır. Devlet kendi değer sistemini ve ideolojisini çocuğa aktaracaktır. Bu yüzden Üstel (2008, s. 32), klasik Osmanlı toplumunda ailenin, akrabaların, mahalle ve cemaatin kontrolü altında bulunan ve toplumsallaşması da yine aynı çerçeve içinde gerçekleşen çocuğun, 19. yüzyılın sonlarından itibaren çocukluğunu devlete teslim ettiğini söyler.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1908'den itibaren okullarda Malumat-ı Medeniye dersleri verilmeye başlanır. Eğitim yoluyla kamusal görevlere erişilebilirlik yönündeki eşitliği, İsmail Cezmi'nin sosyal terfi anlamıyla ele aldığına değinen Üstel, İsmail Cezmi'nin Malumat-ı Ahlakiye ve Medeniye Dersleri kitabından şu alıntıyı örnek gösterir: “Sen de evladım şimdi çalışırsan ileride memlekete iyi bir mebus, çalışkan bir nazır olarak hizmet edebilirsin.” (İsmail Cezmi'den akt. Üstel, 2008, s.60) Eğitim yoluyla fırsat eşitliğinin sağlanması fikrinin tohumları bu yıllarda atılmaya başlanmıştır. Fakat Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu eşitlik fikri kozmopolit şehirlerde orta sınıf denilebilecek kentli çocuklara ulaşabilmiş fakat tüm topluma yayılamamıştır.

2.1.2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Aile ve Çocuk

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde özel-kamusal alan hukuki ve politik olarak ayrı iki alan görünümünde sunulurken, bir başka taraftan da millet için büyük bir aile tanımı yapılır. Acar Göktepe (2017, s.34), modern aile ideolojisinde; ulusun birliği ile ailenin birliği arasında bir bağ kurulduğunu, ulusun bir anlamda ailenin birliğiyle mümkün olduğunu hatırlatır. Milletın büyük bir aile olduğu metaforuna dayanan anlatım, “birlik ve bütünlüğü” sağlamanın aracı olarak görülmüştür. Aile, kan bağıyla kurulan “doğal” ve “kadim” bir kurum olarak dile getirildiğinde; ulus devletin vatandaşlarını birbirine bağlayacak en iyi metafor da aile gibi “ezelden beri doğal bağları olan” bir anlatıya merkeze oturtmuştur. Kemalist modernizasyon sürecinde aile metaforunun kullanımının sıklığına ve işlevine değinen Şerifsoy, “‘Millet bir ailedir’ hatta ‘millet asıl ailemizdir’ söylemiyle, bu meşru hak istemi, sosyal platformdan siyasi platforma taşınmış oluyor

ve ‘vatandaşın yaşamını milletine bağışlaması’ doğal karşılanıyor” (2013, s.197) demektedir.

Özel alan/kamusal alan ayrımının Türkiye’de klasik liberal teorinin öngördüğü biçimde işlemediğine değinen Sirman, “Bu teoriye göre özel alanda sevgi ilişkileri, kamusal alandaysa çıkar ilişkileri hâkim olmalıdır. Ancak Türkiye’de kamusal alanda da sevgi aranmaktadır” (Sirman, 2002, s.243) demektedir. Sevginin gücü ile aile ve milletin harç halinde birbirine bağlanacağı fikrinden yola çıkıldığı için aslında özel ve kamusal ilişkiler de birbirine girmiştir. Devlet ve vatandaş ilişkisi yerine devlet kurumları ile ilişki vatandaşlık düzeyinde değil akrabalık ilişkileri düzeyinde yürütülmeye başlanmış ve bugüne kadar da süregelmiştir. Milletin büyük bir aile olduğu, vatandaşların birbirleri arasındaki bağın da aile içindeki sevgi bağına benzetildiğini belirten Sirman, çekirdek ailenin ulus devlet içindeki konumlanışına dair şöyle demektedir:

“Çekirdek ailenin ulus devlet içindeki başat konumu erkekliğe ve kadınlığa ait farklı ama uyumlu öznellikler üretilmesiyle mümkün olmuştur. Eğitimden, Medeni Kanun’a, büyük evleri bir anda işlevsiz hale getiren Soyadı Kanunu’ndan nüfus kütüklerinin düzenlenmesine kadar çeşitli kurumlar yoluyla çekirdek aile Cumhuriyet Türkiye’sinde resmi olarak tanınan artık adı özel olan ev yaşamını düzenleme kurumu haline gelmiştir. Aklın ve modernliğin simgesi olarak sunulan bu kurumun, yeni düzen içinde hem yapısal hem de kültürel işlevi bulunmaktadır.” (Sirman, 2002, s.243)

Toplumun modernleşebilmesi için “toplumun çekirdeği” olarak işaretlenen ailenin modernleşmesi gerekir düşüncesinden yola çıkan Erken Cumhuriyet düşünürleri okulu bir araç olarak görmüşlerdir. Okulda aileye, eve dair eğitim verilirken aileden de devlet için “iyi yurttaş” yetiştirmesi beklenmiştir. Aile ve devletin çocuğu yetiştirirken ortak bir amacı ve paralel bir anlatısı olmasının merkezine de aile metaforu yerleştirilmiştir. Üstel, aile-devlet iş birliğini, “Öte yandan ‘aile’, bir kurum olarak, değerler aktarımına ve ideolojinin yeniden üretimine ‘doğal’ bir zemin sağlama özelliğine sahiptir. Dolayısıyla devlet ve onun ideolojik aygıtı olarak okul, ‘iyi evlat-iyi vatandaş’ın üretiminde aile ile iş birliğine giderler.” (Üstel, 2008, s.165) şeklinde aktarır. Çekirdek aile ve büyük bir aile olarak tanımlanan millet için çocuğun ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Ulus, aile ve çocuğa dair Depeli şöyle der:

“..modern dönemde ulus artık yaşını almış yetmiş iki buçuk ayrı milletten değil, körpecik çekirdekten/tohumdan büyüyen bir gövde olarak tahayyül ediyor. Aile ile ulus-aile arasındaki bağı tesis edecek olan çekirdeğin

merkezindeki tohum da elbette çocuk: Ailede ekiliyor, anne ile baba tarafından büyütülüyor, ulus-ailenin topografyasına fideleniyor; bu süreçte çocuk, milliyetçilik, ırksallaştırma ve akrabalılaştırma söylemiyle homojenleştirilmiş ve sterilleştirilmiş yeni bir ulus (bizde Türklük) inşasına hizmet ediyor. Böylelikle 'biz bir aileyiz' romantik mottosu daha evvelden var olmayan türde, yeni bir akraba topluluğuna, ulus-aileye işaret ediyor." (Depeli, 2021, s.124)

Toplumun değişimi için gerekli araçlardan biri de ailenin değişimidir. Toplumsal dönüşüm, ailenin ve aile üyelerinin dönüşümüyle mümkün olacağı için modernleşme başlangıcından itibaren aile, politik alanın gündeminde olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nden bahseden Acar Göktepe (2017, s.41), dönemin siyasetçilerinin ve ideologlarının modern ulusun inşasındaki esas malzemesinin aile kurumu, hedefinin çocuk, aracının eğitim kurumu olduğunu hatırlatır. Cumhuriyet rejimi ile aile içinde; aile üyelerinin rolleri ve konumları değişirken cinsiyet rejimleri de yeniden tanımlanmıştır. Ailenin yeniden düzenlenişi; kadını, erkeği ve çocuğu yeni rollerle, görev ve sorumluluklarla donatmıştır. Sancar bu konuda, "Modernleşme, cinsiyetler arasında keskin bir ayırım yaparak devleti kurma görevini erkeklere, bu devletin ideolojisini sürdürmek için bir araç olan ailenin kuruluş görevini ise kadınlara yüklemiştir" (Sancar'dan akt. Acar Göktepe, 2017, s.39) der. Cumhuriyet ile birlikte ulusun annesi vazifesi verilen kadının ailede ve toplumda yerinin ne olacağına dair tartışmalar kamusal bir mesele olarak süregelmiştir. Annenin rolünün değişimi, babaya atfedilen reislik rolü ve çocuğa yüklenen geleceğin enerjisi anlamıyla birlikte aile tanımı da değişmeye başlamıştır.

Çocukları gelecek vizyonunun üreticisi olarak işaretleyen Cumhuriyet rejimi, kız çocuklarını da eğitim sürecine dâhil eden ve kamusal alana hazırlayan bir sistem dizayn etmiştir. Bu dönüşüm aile içinde anne, baba ve çocuk rollerini, bu bireyler arasındaki ilişkiyi de belirlemiştir. Cumhuriyet ile başlayan değişim sürecinde babaları ve kız evlatları arasında gizli bir anlaşma olduğuna değinen Durakbaşı, "Genç kadınlar eğitim, meslek ve çalışma hayatına katılma haklarını genellikle babalarının desteğiyle elde etmektedirler; ancak özellikle erkeklerle ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak ve kendilerine uygun eşler bulup evlenene kadar cinselliklerini bastırmak zorundadırlar" (Durakbaşı'dan akt. Bora, 2010, s.11) demektedir. Buradan Cumhuriyetle birlikte değişen tanımların ya da anlamlandırmaların; ailenin her bireyine uzanan şekillendirme etkisi olduğu söylenebilir. İlk dönem için; babaların hem modern hem muhafazakâr taraflarının olduğu, annelerin kamusal alan dışına itilip görünmez olduğu, kız evlatların

ise babanın sözünden çıkmayacak anneden de söz etmeyecek bir yapıda “yetiştirildiği” sonucuna varılabilir. Genç erkekler ise “Türk milliyetçiliğinin kurucuları, modernleşme projesinin sahipleri ve yürütücüleridir. Despot babanın yönetiminden kurtulup kardeşlik temelinde yeniden bir siyasi örgütlenme yaratacaklardır” (Bora, 2010, s.10) şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere, Cumhuriyet döneminde de aile, değişim içindedir fakat bu, muhafazakârlığın sabitlendiği bir değişimdir.

Cumhuriyet’in kurulması ile kadın haklarındaki değişimler aileyi de etkilemiştir. Aslında Cumhuriyet ile birlikte iki boyutlu bir değişim olmuştur, 1934’te kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının yanı sıra feminist hareket açısından kazanımlar sekteye uğramıştır. Kadınları yeniden kamusal alan dışında ve aile ile birlikte tanımlayan bir görünüme geçiş olmuştur. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar uzanan süreç ile ilgili Timuroğlu şöyle der:

“Kadınların özgürleşme, birer yetişkin birey olma serüvenleri, Batı karşısında kendilerini çocuk hissedenden, yani erkeklikleri yaralanan Osmanlı-Türk aydınları gözünde haset yaratmış olmalıdır ki, Cumhuriyet’e gelindiğinde kadınların elinden tüm kazanımları alınacak, bu dönem tarihten silinecektir.” (Timuroğlu, 2019, s.66)

Kazanımların tarihten silinmesi konusunun yanında Timuroğlu (2019, s.70), rejimin “yeni kadınları” terbiye edilecek, yetiştirilecek bir çocuk olarak gördüğünün üzerinde durur. Aslında kadınların bir kısmını (anneleri) eve kapatıp bir kısmını (daha genç kadınları) kamusal alanda da “yetiştirilecek çocuklar” olarak görmenin sonucu da aile ilişkilerinde çarpıklığa sebebiyet vermiştir. Ayrıca toplumda inşa edilmek istenen değerlerin ve ideolojinin yolunun kadının eğitiminden geçtiğini düşünen Cumhuriyet aydınları ve yöneticilerinin kadına anne rolü üzerinden baktığını göstermektedir. Cumhuriyet rejiminin kadından beklentisi aydın ve eğitilmiş anne olmasıdır. Bu konuda Selçuk Şirin şöyle der:

“Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin vitrini olan kadın, çocuğun politik inşasının da aktörlerinden biri olarak değerlendiriliyordu. Kadın eğitiminin de temelini cumhuriyet değerlerinin içselleştirilmesi oluşturuyordu. Hatta kadının ideal cumhuriyet vatandaşı olmasının kriteri, her şeyden önce iyi anne olmasına bağlanmıştı. Zira durum bizzat Atatürk tarafından da dile getirilmiştir. ‘Kadınlarımızın genel iş ortamında üstlendikleri hisselerden başka kendileri için en önemli en hayırlı en erdemli bir görevleri de iyi ana olmaktır. Bunun için kadınların erkeklerden daha çok aydın daha çok ilerici

daha çok bilgili olmaları gerekir”(Arı 1991:257-258)” (Selçuk Şirin, 2013, s.1282)

Ailenin modernleştirilmesi çabaları II. Meşrutiyet Dönemi’nde açıklık ve hız kazansa da bu dönemdeki Malumat-ı Medeniye dersleri incelendiğinde özel ve kamusal alan birlik ve bütünlük içinde ele alınmaktadır. Ahmet Ziya ve Ali Haydar, 1913 tarihli Yeni Malumat-ı Medeniye dersinin amacını; “İnsanın ailesine, hemcinsine, vatanına ve hükümetine karşı yapmaya mecbur olduğu vazifelerle bunlara karşı olan haklarını bildirir” (Ziya ve Haydar, 1913, s.3) diye tanımlarlar. Bu tanımları Üstel, “Dersin amacının, özel ve kamusal alanı eşanlı olarak kapsayan, bu yönüyle de holistik bir hak ve görevler söylemi temelinde ele alındığı görülür” (Üstel, 2008, s.51) şeklinde yorumlar. Cumhuriyet ise medeni kanun ile özel alanı resmi olarak da belirlemiştir. Bu ilk defa, özel/kamusal ayırımına ilişkin net bir kırılma yaratmıştır. İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak TBMM’de kabul edilen ve 4 Ekim 1926 tarihinden 8 Aralık 2001 tarihine kadar yürürlükte kalan Medeni Kanun’da özel alanın reisi olarak koca atanırken, eve kadının bakacağı belirtilir. Medeni Kanun’da karı ve kocanın hakları ve vazifeleri şöyle tanımlanır:

“(A) HAKLAR VE VAZİFELER:

I - Karı ve kocanın: Madde 151 - Evlenme merasiminin icrasıyla, evlilik birliği vücut bulur. Karı koca yekdiğerine karşı bu birliğin saadetini müttehiden temin ve çocukların iaşe ve terbiyesine beraberce ihtimam etmek hususlarını iltizam etmiş olurlar. Karı koca, birbirine sadakat ve müzaharetle mükelleftir.

II. Kocanın: Madde 152 - Koca, birliğin reisi dir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi, ona aittir.

III. Karının: Madde 153 - (DEĞİŞİK FIKRA RGT: 22.05.1997 RG NO: 22996 KANUN NO: 4248/1) (KOD 1) Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve, kadın bakar.”(Türk Kanunu Medenisi, 1926)

Cumhuriyet rejimiyle birlikte modern aile, özel ilişkiler alanı ve ulusun “birlik beraberliğinin” temeli olarak addedilmiş, kamusal alanın dışına itilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarını inceleyen Üstel, “Ailenin temelinde keskin bir özel alan-kamusal alan ayırımına dayalı cinsiyetçi iş bölümü vardır” (2008, s.187) der. Bu kitaplarda; erkek, kamusal alana işe gitme aracılığıyla dâhil olurken kadın ev ve bakım

işleriyle vazifelendirilir. Üstel'in de aktardığı gibi, "Kadın erkeğe 'itaat'le, erkek kadına 'hürmet'le mükelleftir. Çocukların görevi ise hem hürmet hem itaattir." (Üstel, 2008, s.188) Ders kitaplarından kanuna kadar uzanan özel alanın kamusal alandan ayrı tanımlanması, aileyi "mahrem ilişkiler alanı" olarak ilan eder dolayısıyla politik alandan da uzaklaştırır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, çocukların toplum tarafından algılanışı ve anlamı; ulusun evlatları olarak adlandırılmaları ve gelecek için yatırım yapılacak kişiler olarak görülmeleri yönünde değişmeye başlamıştır. Modernleşmenin sacayaklarından biri olan ulus devletin kuruluşu sürecinde geleceğin askeri, vatandaşı olarak görülen çocuklara eğitim yoluyla kolektif kimlik bilinci öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, çocukların eğitimi; Erken Cumhuriyet Dönemi'nde oldukça önemsenmiştir. Modern bir devlet olma projesi beraberinde yeni tanımlamaları ve yeni insan profilini gerektirmiştir. Erken Cumhuriyet aydınları da modernleşme ve ulus devletleşme sürecinde eğitimi dolayısıyla okulu; "yeni toplum-yeni insan" oluşturmanın bir yolu olarak görmüşlerdir.

Okul ve okulda verilen eğitim ile Cumhuriyet rejiminin yeni vatandaşı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla vatandaşın kendini nasıl bir konuma koyduğu da bu verilen eğitime endekslidir. Üstel (2008, s.127), "II. Meşrutiyet aydınlarının "yeni insan-yeni toplum" projesi çerçevesinde üzerinde hassasiyetle durdukları "okul"da vatandaş eğitimi, Cumhuriyet'in ilanını izleyen dönemde, kurucu önderlerin ulus inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturdu" diyerek II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemleri arasında; eğitime ve okula bakış açısındaki sürekliliğe dikkat çeker. Cumhuriyet yönetici ve aydınlarının ideal çocuk tipini inşa ettiğini belirten Selçuk Şirin (2013, s.1278), devletine ve milletine duyduğu saygı, sevgi ve Cumhuriyet değerlerine sıkı sıkıya bağlı olacak olan çocuk tipine dair şöyle der:

"Hatta bu ideal çocuğun boş zamanları dahi belirlenmiştir. Okulda geçirilecek olan zamanların dışında çocuk aile ocağında, spor alanlarında ya da halkevlerinde gelişimini ve eğitimi sürdürecektir. Ancak hiç şüphe yok ki çocuk için yurttaşlık eğitiminin esas yeri okuldur." (Selçuk Şirin, 2013, s.1278)

Yurttaş inşa etme sürecinde eğitim ve okul önemli rol oynar. Erken Cumhuriyet döneminde, okul; yalnızca bilginin öğrenildiği yer değil iyi, modern, ölçülü, vatansever olmanın öğrenildiği yerdir. Alfabe, tarih, coğrafya, hesap gibi derslerin yanı sıra

Terbiye-i Bedeniyye ve kız öğrencilere özel Ev İdaresi ve Nakış, Biçki ve Dikiş gibi dersler de müfredatta yer almıştır. Dolayısıyla okulda verilen eğitim sayesinde çocuklar, toplumun her alanı hakkında bilinçlendirilmişlerdir. Ayrıca okullarda sağlıklı olma ve spor yapma konusunda öğrenciler dolayısıyla vatandaşlar vazifelendirilmiştir. 1920'lerin ikinci yarısından itibaren Cumhuriyet aydınları tarafından sağlığı korumanın milli vazife olarak adlandırılması hakkında Üstel şöyle der:

“Kitaplarda yer alan bir erdem olarak ‘say’, ‘ferte ve millette’ çalışma kabiliyetini azaltan/engellenen hastalıklar, bedensel sağlık ve hijyenin korunmasına yönelik yöntemler ya da alkol karşıtı söyleme eşlik eder. Kısacası, ‘medeni yurttaş’tan belirli toplumsallık kurallarına uyumun yanı sıra sağlık ve hijyen kurallarına da uygun davranması beklenir. Sağlığı korumak, medeni olmanın ötesinde ‘milli bir vazifedir.’” (Üstel, 2008, s.192)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında aile ve eğitim kurumları ortak amaçlar doğrultusunda ve aynı değerler çerçevesinde vazifelendirilmiştir. Eğitim kurumları ve aileler, çocukların hem ahlakını hem de bedenini terbiye etme yönünde görevlendirilirken, çocukların hepsinin aynı olduğu ön kabulü devreye girmiş, bağımsız bireyler olarak görülmemişlerdir. Bu konuda, Cumhuriyetin kuruluş aşamasında Milli Eğitim ve Beden Terbiyesi konularında sözü geçen Selim Sırrı, bir radyo yayınında şöyle söyler:

“Gülbüz, intizamperver, temiz, dürüst, gayrendiş, dikkatli, hayırhah, doğru evlatları ancak bu meziyetlere sahip analar, babalar yetiştirir. Çocuk her şeyle giren bir balmumudur. Onun ahlak ve beden mimarı ana ile babadır” (Selim Sırrı’dan akt. Bora, s.33).

II. Meşrutiyet döneminde vatandaşları bölen dinî bayramların karşısına onları bir bütünün parçaları yapmak için bir dizi yeni bayram icat edildiğini belirten Üstel (2008, s.28-29) bu kapsamda Osmanlı Ulusal Bayramı, Mektepliler Bayramı gibi bayramların yanı sıra ilk kez 1916’da Çocuklar Bayramı kutlandığını belirtir. Köklerini 1916’da bulabileceğimiz Çocuk Bayramı, 23 Nisan 1929’da Atatürk tarafından Çocuk Bayramı olarak ilan edilmiş ve kutlanmaya başlanmıştır. Bu da çocuklar bir birey olarak görülme de o dönemlerde çocukların önem kazandığını göstermektedir.

2.1.3. Kentleşme Sürecinde Aile ve Çocuk

Kentleşme ve aile arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Ailenin türü, aile içindeki bireylerin konumu ve iş bölümü, üretim ve tüketim süreçleri; ailenin kırdan mı kentte mi olduğuna, toplumun üretim biçimine, sosyal yapısına göre değişim gösterir. Birincil/organik ilişkiler alanı olan aile, ikincil ilişkiler alanı olan kentte değişim sürecine girer. Aile, kentleşirken yeniden sosyalizasyon sürecine dâhil olur, aile üyelerinin sorumlulukları ve beklentileri değişim gösterir. Fakat Türkiye’de bu topyekûn bir değişim değildir. Türkiye’de, öteden beri gerek kırsal gerekse kentsel bölgelerde çekirdek aile oranının yüksek olmasına karşın, geniş aile ve geniş akrabalık ilişkilerinin, bütün toplumsal sınıflar için daima son derece önemli olduğunu belirten Duben, “Kentleşme ve sanayileşmenin gittikçe artması, akrabalık ilişkilerinin önemini pek değiştirmemiştir” (2021, s.98) der. İkincil ilişkiler alanı olan kentte de aileler birincil ilişkileri sürdürmüştür. Fakat elbette kentleşme ile ailede değişim yaşanmıştır. Hatta kentleşme sürecinde en büyük değişimi ailenin geçirdiğini belirten Battal, şöyle der:

“Sanayileşme ve kentleşme sürecinde en fazla değişim geçiren kurum aile olmuştur. Geleneksel aile yapısında genellikle mal birliği ve ortak iş ve üretime dayalı geniş aile fertleri bir çatı altında oturur. Sanayileşme-kentleşme ile toplumların dışına açılması aileyi parçalamış, ailede ekonomik birlik azalmış, aile fertlerinin farklı işler yapması ve ayrı ev kurması yaygınlaşmıştır.” (Battal, 2020, s.113)

Cumhuriyetin ilk dönemindeki reformlardan sonra aileyi etkileyen en büyük toplumsal dönüşüm aslında Türkiye’de kentleşme meselesidir. Bu yüzden 1950’lere bakmak icap eder. Kır ve kent nüfusundaki değişimi anlamak için Atılğan’ın belirttiği nüfus oranlarına bakılabilir:

“DP’nin iktidara geldiği 1950’de Türkiye nüfusunun 15 milyonu yani yüzde 75’i köylerde, 5 milyonu yani yüzde 25’i kentlerde yaşıyordu. 1960’ta köylerde yaşayanların sayısı 19 milyona (yüzde 68) kentlerde yaşayanların sayısı 9 milyona ulaşmıştı (yüzde 32). Bu rakamlar, DP döneminde kentlerde yaşayanların oranının kırlara göre yüzde 7 kat daha fazla artmış olduğunu gösteriyordu.” (Atılğan, 2015, s.400)

1950’leri hız kavramıyla birlikte düşünebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sırasında nüfus kaybının olmamasının yanında Cumhuriyet Dönemi nüfus politikalarının sonucunda hızlı nüfus artışı olmuştur. Hızlı makineleşme ve ekilebilir arazi artışı yine bu döneme

denk gelir. Ayrıca kırdan kente gelişen iç göç hızı 1950'lerde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda o dönemde mesken bunalımı denilen kentte biriken nüfusa oranla konut eksikliği sonucu; gecekonduların yapımından gelişimine hız etkili olmuştur. Dünya tarihinde toplumsal değişimlerin hızı arttıkça toplumsal düzeyde muhafazakâr reflekslerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Zaten muhafazakâr olan kişilerin, kapalı ekonomik iktisat politikalarından serbest ekonomiye geçişle karşılaşmasıyla muhafazakârlık politik olarak da beslenmiştir. Dolayısıyla 1950'ler politik ve toplumsal olarak muhafazakârlaşmanın arttığı bir dönemdir. Bu yüzden aile kurumu açısından içinde birçok kırılmayı barındıran bir dönem olan 1950'lere daha yakından bakmak gerekir.

1950'lere geldiğimizde dünya dengeleri değişmiş, Soğuk Savaş sürecine girilmiş, dünyanın merkezi Avrupa'dan Amerika'ya kaymış üretimin değil tüketimin merkezde olduğu küresel topluma geçiş başlamıştır. Dünyada hizmet sektörünün ön plana çıkmaya başladığı bu süreçte Türkiye'de tarım ve toprak hâkimiyeti olan sınıfların iktidara gelmesiyle ailedeki iş bölümü de dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Türkiye'nin "küçük Amerika" olma yolunda attığı adımlar sonucunda NATO'ya üyeliğin alındığı bu yıllarda, Demokrat Parti (DP)'nin toplumun her alanına yayılmış Amerikancı hattı benimsemesi ve milliyetçi-muhafazakâr söylemi merkeze almasıyla aile de değişime uğramıştır. Atılğan bu dönemde muhafazakârlığa duyulan ihtiyaca dair şöyle der:

"Liberal iktisadi politikalar toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçilerin sınıf çıkarlarına karşıdır. Fakat hayata geçirilebilmeleri için onların oyuna muhtaçtır. Bu çelişki, liberalizmin milliyetçi ve muhafazakâr söylemlerle eklenmesini zorunlu kılar. Milliyetçilik ve muhafazakârlık, izlenecek iktisadi ve siyasi stratejilerin çerçevesini çizen liberalizme oy desteği sağlar" (Atılğan, 2015, s.415).

Liberal iktisadi politikaların hayata geçirilebilmesi için milliyetçi ve muhafazakâr söylemleri üretildiği bu yıllarda, "Kızların okullara yollanmaması, kızlı erkekli eğitimden vazgeçilmesi ve güzellik yarışmalarının kaldırılması gibi talepler de DP'li delegeler tarafından parti kongrelerinde dile getiriliyordu." (Tatlı'dan akt. Atılğan, 2015, s.483) Atılğan (2015, s.483), 12 Mart 1951'de DP Konya İl Kongresinde peçe ve çarşafın yeniden giyilmesini, çok eşliliğin serbest bırakılmasını öneren delegeler olduğunu hatırlatmaktadır. Toplumsal, kültürel ve politik olarak tanzim edilen aile ve aile üyeleri bu muhafazakâr taleplerin gündeme getirilmesinden etkilenmiştir. Kadınlar ve çocuklar

hukuki olarak kazanımlarını kaybetmedilerse de aile ve toplum içindeki konumları pratikte sarsılmıştır. Muhafazakârlaşma ile toplumda ve dolayısıyla ailede konumu sarsılan bireyler olmasına rağmen bu dönemde popülizm olarak da görülen seçimde oy alma amacıyla halk kitlelerinin taleplerinin kısa vadede dikkate alınmasıyla halk kitleleri aktör olmaya başlamıştır. Bu dönemi Boratav şöyle anlatır:

“Ancak, daha da önemlisi, parlamenter rejimin gereği olarak geniş halk kitlelerinin toplum sahnesinde, artık seyirci değil, aktörler olarak yer alması sonucunu doğurmuştur. Siyasi iktidarlar, bu tarihten sonra, en azından seçimden seçime, işçi, köylü, esnaf gibi kalabalık halk kesimlerinin ekonomik ve sosyal isteklerini dikkate almak, bunlara şu veya bu biçimde yanıt vermek zorunda kalacaklardır.” (Boratav, 2005, s.93-94)

Halk kesimlerinin taleplerine örnek olarak kentte; gecekonduların yıkılmaması ve gecekondulu mahallelerinin hizmet alması ile kırdaki; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) vasıtasıyla toprak dağıtılması gösterilebilir. ÇTK, CHP'nin önerdiği ilk haliyle topraksız veya az topraklı köylülere belirli bir dönümün üstündeki toprak sahiplerinin kamulaştırılmış arazilerini ve hazineye ait toprakları dağıtmak amacındaydı. Burada CHP iktidarının amacı, sınıf mücadelelerinin önüne geçmek için köylüyü köyde tutmaktı ve ÇTK'ya DP karşı çıkmıştı. Fakat DP dönemine gelene kadar kanun, daha önce tarıma açılmamış hazine arazilerinin dağıtılmasını sağlayacak şekilde değişikliğe uğrayınca DP, kanunun en büyük uygulayıcısına dönüştü. DP'nin daha çok hazine arazilerinin tarımsal üretime açılarak gerçekleştirdiği toprak dağıtımını Yıldırımaz, “DP iktidarının uyguladığı popülist siyasetin bir uzantısı olarak” (2015, s.542-543) değerlendirir. Türkiye'nin kentlileştiği dönem olan 1950'lerde kırsal alanda neler olduğunu anlamak önemlidir. Çünkü kırdaki toprak üzerinden kurulan ilişki, kente göçü etkileyen birincil etkidir. Dolayısıyla ÇTK ile kırsal alanda ne yapıldığına ve ÇTK'nın kente göçe etkisine bakmak icap eder.

Yıldırımaz⁷, ÇTK'nın kırdan kente göçe iki açıdan etkisi olduğunu belirtir. Bunlardan ilki, toprak dağıtılan kesimlerin göçe katılmasını erteleme; ikincisi ise küçük topraklı köylülüğün köyden kıra göçün asıl beşeri kaynağını oluşturmasıdır. Küçük topraklı köylülerin kırdan kente göçmesinde Yıldırımaz'ın ilksel sermaye dediği; yol, barınma ve temel ihtiyaçları karşılayacak sermayeyi elde etmesinde etkili olmuştur. Fakat küçük

⁷ Bkz. Yıldırımaz, S. (2015). Köylüler ve Kentliler: Ellili Yılların Dönüşen Yeni Sosyo-ekonomik ve Kültürel Coğrafyası. içinde Türkiye'nin 1950'li Yılları (haz.) Kaynar, M.K İletişim Yayınları: İstanbul s. 543-544-548

toprak sahibi olarak kente gelen köylüler mülksüz proleter olmadığı için bu sınıfın tanımlanması zorlamıştır.

Küçük toprak sahibi olarak henüz yeterince sanayileşmemiş kentlere gelen köylüler burada geçimlerini sağlamak için hizmet sektörüne, ticarete, karaborsacılığa yönelmişlerdir. Kentleşme ve sanayileşmeye dair Keskin (2020, s.15), “Sanayileşme sürecine 1950’li yıllarda giren Türkiye’de kentleşme, sanayinin iş talebinden ziyade kırsal kesimin nüfusu itmesi sonucunda kent merkezlerine yığılmasıyla gerçekleşmiştir” der. Kente geldiklerinde barınmak için kendi akrabalarının ve hemşerilerinin bulunduğu yerleri tercih eden yeni kentli nüfus burada kendi cemaatlerini oluşturmuşlardır. Bu yeni kentlilerin kimliklerini işçilik üzerinden değil de köylülük üzerinden kurduklarının altını çizen Yıldırım bu durumu şöyle betimler:

“Dışarıya karşı korumacı, içeriye karşı ise dayanışmacı olan bu kültürel durum yeni kentlilerin, kentin coğrafyası ile birlikte dönüştürdükleri bir örgütlenme anlayışına da karşılık gelmektedir. Çoğu zaman yakın bölgelerden göç eden insanların kurduğu gecekondu mahalleleri, göç ile gelinen bölgenin kültürüne dayanan bir dayanışmacılığın, yani hemşerilik ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Hemşerilik, maddî düzeyde korumacı-dayanışmacı bir kültürel kurgu üzerinden oluşturulmuş ortak bir biz tanımlamasına dayanmaktadır.” (Yıldırım, 2015, s.562)

1970 ve 1971 yıllarında İstanbul Çağlayan’daki yerleşim örüntülerinin incelendiği araştırmaya dayanarak gözlem ve bulgularını dile getiren Duben, kentte akrabalığın/hemşeriliğin sadece barınmada değil iş bulmada da önemli olduğunu ortaya koyar. Bu konuda şöyle der:

“Mesela, büyük bir tekstil imalathanesindeki yöneticiler, kendi mezheplerine mensup ve hemşehrileri olan işçileri gruplar halinde işe almışlar, bu işçilerin dini hassasiyetlerine uygun bir şekilde imalathanede bir mescit inşa etmişler, böylece işyerinde âdeta bir mezhep cemaati oluşturmuşlardı. Yöneticinin işçi kesiminde bu tür dikey sadakat bağları kurabildiği yerlerde geleneksel bağlar ayakta kalabilmiş ve işyerindeki sınıf farkını önemsiz hale getirmiştir.” (Duben, 2021, s.32)

Kentleşme bağlamında 1970’li yıllara gelindiğinde Duben (2021, s.87-88), kişilerin; çekirdek aileleriyle birlikte ayrı dairelerde ama aynı ya da komşu apartmanlarda veya aynı mahallede oturmalarının sıkça rastlanan bir durum olduğunu belirtir. Dolayısıyla hanelerde yaşayan kişi sayısı bakımından çekirdek aile olarak kayıtlara geçen ailelerin

yaşam biçimi olarak geleneksel kodları taşıdığı söylenebilir. Akrabalık/hemşerilik bağlarının toplumun tüm kesimlerinde etkili olduğunu, dayanışma aracı olduğunu söylemek mümkündür. Orta ve üst gelir grubuna mensup ailelerdeki yakın akrabaların, çok önemli kararlara ortak olduğunu ve şahsî meselelerde birbirlerinin desteğini aradığını belirten Duben şöyle devam eder:

“Kamusal alanda birbirine yardımcı olmak için, bireysel olarak veya birlikte sahip oldukları toplumsal varlıklarını, kişisel ve siyasî bağlantılarını sürekli olarak kullanmaktadırlar. Kamusal alanda bir işin halledilmesini sağlamak için başvurulacak ilk ve en makul yol, kişisel ilişkilerin gerektirdiği yükümlülüklerden yararlanmaktır.” (Duben, 2021, s.88)

Kentte de köyde de kimliğini hemşerilik ve akrabalık ilişkileri üzerinden kuran halkın siyasetle ilişkisi de bu iki kimlik üzerinden kurulmuştur. Dolayısıyla sivil toplumun kuruluşu birey ve devlet ilişkisinden ziyade aile/akraba ve devlet/iktidar ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Aile ve akrabalık ilişkilerini güçlü tutup koruyanlar bireyselleşenlere göre dayanışma açısından daha avantajlı olmuşlardır. Bu da ailenin ve aile içi ilişkilerin muhafazakârlaşmasına ve özerkleşmemesine sebep olmuştur.

2022 yılına gelindiğinde bile aile akrabalık bağlarının güçlü olduğu söylenebilir. Şehirlerin memleketlere göre bölünmüşlüğü ile cemaatler oluşturulur. Köylerden kentlere gönderilen erzak yardımı aracılığıyla yeniden üretilen bağlardan bahsedilebilir. Aşağıdaki fotoğraf 02.10.22 tarihinde Konya'nın Hüyük ilçesinden Ankara'ya gelen köy otobüsü ile gönderilen erzakları gözler önüne serer. Ayrıca bu otobüsün önünde geçen bir diyalog da iç göç ile gelen yeni kentlilerin tam olarak ne kentli ne de köylü olduğunu açıklar. Bu diyalog şöyledir:

+Size ne geldi köyden?

-Bize bir şey göndermediler bu hafta. Ben sadece memleket havası almaya geldim.

Şekil 1. Konya Hüyük'ten Ankara'ya gelen otobüs, 2022. (Kaynak: Elif Soysal arşivi)

Şekil 2. Konya Hüyük'ten Ankara'ya gelen otobüsündeki erzaklar, 2022. (Kaynak: Elif Soysal arşivi)

Kentleşme sürecinde sadece aile değişime uğramamış, çocuğun rolü ve aile/toplum içinde algılanışı da değişmiştir. Türkiye’de nüfusun büyük bölümü kentlerde yaşamaya başlayınca çocuklar da kentleşmeye başlamıştır. Beklenti ve talepleri; değer ve normları, tüketim alışkanlıkları kente göre şekillenen çocukların ailenin merkezi haline gelmesiyle “çocuk merkezli” aileler artmıştır. Aslında Duben’in belirttiğine göre çocuk merkezli aileler 1950’lerde ortaya çıkmamıştır ama bu dönemin ardından nüfusun kentleşmesiyle artış göstermiştir. Yoksa çocuk merkezli aileyi 1900’lerin başına kadar götürebiliriz. 1920’li ve 1930’lu yıllarda çocuk doğurmuş annelerle yapılan mülakatlardan yola çıkan Duben, Osmanlı’nın son ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde İstanbul ailelerinde “çocuk merkezli” aile yaklaşımının olduğunu belirterek, “Azalan çocuk sayısı ana-babaların çocuklarına daha fazla duygusal ve ekonomik yatırım yapmalarına olanak tanıdı. Aileler çocuğun yetişmesini ve bilhassa eğitimini daha fazla önemsedikçe eskiye kıyasla daha az çocuk yapmaya yöneliyorlardı” (2021, s.152-153) der.

Çocuklara ailelerin bakışı değişmiş, eğitim olanakları da kentin çekici özellikleri arasında yer almıştır. Fakat gecekondu mahallelerine yerleşen ailelerin çocukları için bu mahallelere yeterince hizmet götürülemediği. Ayrıca serbest ekonomiye geçiş ve hızın etkili olduğu iç göçün arttığı 1950’lerde muhafazakârlaşan siyasi ve toplumsal alandan çocuklar da etkilenmiştir. Aile içinde muhafazakârlaşmaya gidildiğinde çocuğun öznel kapasitesini ortaya çıkaramadığı gibi eğitim alanındaki muhafazakârlaşma da çocukları doğrudan etkilemiştir. Uslu’nun aktardığına göre⁸, 1923 yılında CHP milletvekillerinden olan Şemsettin Günaltay, 1949-1950 yılları arasında on dört ay boyunca başbakanlık yapmıştır. Bu dönemde Günaltay’ın icraatlarına dair, eğitimde seküler eğilimden uzaklaşıldığı söylenebilir; 1949’da ders programlarına seçmeli din dersi eklenmiş, imam hatip okulları açılmış ve Ankara Üniversitesi’ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi açılmıştır.

Bir taraftan muhafazakârlaşan bir taraftan da çocuk merkezli olarak tanımlanmaya başlayan ailenin tanımı gittikçe zorlaşmıştır. Bu aile tam olarak ne kentli ne köylü ne modern ne gelenekseldir. Dolayısıyla çocuklar da bu durumdan etkilenmiş ve kendilerini ne yönde gerçekleştirebileceklerini tam kavrayamamışlardır. Ancak çocuklar

⁸ Bkz. Uslu, A. (2015). Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950) ‘Hür Dünyanın Saflarında’ s.371-372

kentleşme sürecinde değişimden etkilenseler de aile açısından süreklilik gösteren hususlar olmuştur.

Duben'in Çukurova Bölgesi'nde, 1986 yılında, konut edinme süreçleriyle ilgili hazırladığı raporda çocuğa bakışta süreklilik gösteren bir unsur dikkat çekmektedir. Bu da ev sahipliği konusudur. Toplumun her kesiminden aile eğer gücü yetiyorsa çocuğuna bir ev almaya ya da yapmaya çalışmaktadır. Türkiye'de ortalama bir kişi için evin, sadece kendi kuşağının ve çocuklarının değil, sonraki kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayacak, geleceğe dönük bir aile yatırımı anlamı taşıdığını belirten Duben şöyle der:

“Türkiye’de ev yapmak ya da almak, hangi toplumsal sınıfa mensup olursa olsun, gerek kırsal gerekse kentsel kesimdeki bütün aileler için önemli bir olaydır. Ebeveynlerin, imkânları el veriyorsa, çocuklarına ev yapmakla mükellef oldukları kabul edilmektedir. Bu, üst-orta sınıfa mensup kentliler arasında olduğu kadar, Anadolu’nun en ücra köylerinde de geçerlidir.” (Duben, 2021, s.43)

Buradan da görülebileceği üzere reşit olan bireylerin, aileden kopmadığı hatta ilerleyen yaşlarında da aile desteği aldığı söylenebilir. Aile; kırdan kentte de çocuk için sadece sosyal bir kurum değil ekonomik destek alınan bir kurumdur. Bu gibi durumlar da aile tanımının belirsizleşmesine sebep olmaktadır. Çekirdek aile gibi yaşanan hanenin alımına/yapımına ailenin destek olması geniş aile özelliğini beraberinde getirir.

Ayrıca çocuğa meslek edindirmede ailenin yeri oldukça önemlidir. Keskin, bu konuda, “Geleneksel toplumlarda çocuklara meslek edindirmek de ailenin eğitim işlevine dâhildir. Bu toplumlarda aileler, verdikleri eğitimle çocuklara belli bir hayat tarzını da öğretirler. Kentleşmiş modern toplumlarda ise çocuklar meslek edinmeleri için bürokratik örgütlere devredilmiştir” (2020, s.125) der. Türkiye’de eğitim için göç eden ailelerde bile geleneksel toplumlara benzer şekilde çocuğa meslek edindirmek ailenin üstlendiği bir görevdir. 1950’li yıllardan günümüze kentleşme sürecindeki ailelerde çocuklarını yaz tatillerinde çırak olarak bir ustanın yanında çalıştırmaları buna örnek gösterilebilir. Dolayısıyla kentleşme sürecinde çocuğun anlamı ve gündelik hayatta pratik edilmesi modernleşme yönünde değişim gösterse de geleneksel işlevler hâkimiyetini sürdürmektedir.

2.1.4. Neoliberal Döneme Geçiş ile Ailenin ve Çocuğun Aldığı Görünüm

Noeliberalizm, neoklasik iktisadın krize girdiği 1970'li yıllarda, kapitalizmin krizlerden daha güçlü çıkan yapısıyla uyumlu biçimde krize karşı çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Neoliberalizmde; tüketim, rekabet, emeğin değil fiyatın öne çıkması, maksimum fayda ve piyasada ürünü seçme özgürlüğü toplumu belirler. Howlett (2022, s.195)'e göre, neoliberalizm; yaratıcılığın, hayal gücünün, hatta eğitimin ta kendisinin yerine piyasa güdümlü reformların, standartlaşmanın, araçsal aklın ve 'kâr peşinde koşmanın' geçirilmesini temsil eder. Toplumun, kişilerin ve kurumların bir şirket mantığında işlediği bir düzene işaret eden Foucault şöyle der:

“Söz konusu olan bireyin doğayla doğrudan bağlantıda olduğu bir toplumsal doku yaratmak değil, temel birimlerin şirket biçimini aldığı bir toplumsal doku oluşturmak. Çünkü özel mülkiyet şirket değilse nedir? Müstakil ev, bir şirket değilse nedir? Bu ufak komşuluk topluluklarının işletilmesi başka bir şirket türü değilse nedir? Başka bir deyişle yapılmak istenen, 'şirket' biçimlerinin sayısını artırmak, çeşitlendirmek, gittikçe genelleştirmek ve yaymaktır; ulusal veya uluslararası büyük şirketlerden, ya da devlet tipi büyük şirketlerden ibaret kalmasını engellemektir. Toplum içerisinde bu 'şirket' biçimlerini çeşitlendirmek neoliberal politikanın temel meselesidir. Piyasayı, rekabeti ve dolayısıyla şirketleri topluma şekil veren bir kuvvete dönüştürmek.” (Foucault, 2019, s.130)

Üçoğlu⁹, sırtını Foucault'a dayayarak neoliberalizmde sermayenin artık sadece iktisadi gücü temsil eden bir para birikimi ya da finansal yatırım gücü olmadığını belirterek sermayenin, ileride gelir getirme potansiyeli olan her türlü insan yeteneği ve bu yeteneğe yapılan yatırım olduğunu söyler. Refah devletlerindeki devlete bağlı kurumların yerini özelleştirilen kurumların aldığı, piyasanın ulusaldan uluslararası pazara dönüştüğü, iletişimin ve ulaşımın kolaylaştığı bir döneme geçişin başlangıcı küresel çapta 1980'li yıllara denk düşer. Türkiye'de ise neoliberalizmin kökleri 1946 yılında bulunabilir. Türkiye'de tek parti rejiminden çok partili parlamenter rejime geçişi getiren seçimler 1946 yılında yapılmıştır. Bu yıldaki değişim ve dönüşümleri Boratav şöyle anlatır:

⁹ Üçoğlu, M. (2015). Neoliberalizm Kent Alanlarında Neden Yoksulluğa İhtiyaç Duymaktadır?. İDEALKENT, 6(16), 34-49. s.39

“1946 yılına salt iktisadi bakımdan da bir dönüm noktası niteliği kazandıran özellik, on altı yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı; dış açıkların kronikleşmeye başladığı; dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi olmuştur. Bu dönemde, serbestleşmeye yönelen bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı değil, dış pazarlara dönük ve tarıma, madencilğe, alt yapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir kalkınma anlayışı gündemdedir.” (Boratav, 2005, s.94)

1950’li yıllarda net bir biçimde uygulanmaya başlayan liberal iktisadi politikaların devamı niteliğindeki ekonomik yapı, 1980’lerde neoliberal ekonomiye dönüşmüştür. Türkiye’de 1950’li yıllarda kırdan kente göçün başladığı bir önceki bölümde anlatılmıştı. 1980’li yıllara geldiğimizde kentte nüfus birikimi artarak devam etmiştir. Rekabetçi ve tüketim odaklı piyasa koşullarında kentte yoksulluk da artmıştır. Neoliberalizm, yoksulluğun sebebi olarak bireyin yeterince iyi rekabet edememesini işaret eder. Dolayısıyla neoliberal dönemde kentlerde yoksulluk hem artmış hem de toplumsal bir sorun olmaktan çıkarılarak bireyselleştirilmiştir. Bu rekabetçi dünyada ayakta kalma mücadelesinde başarılı olanların artık yoksulların durumlarıyla ilgilenmediğini aktaran Üçoğlu şöyle der:

“Meselenin temelinde şunu söylemek mümkündür, neoliberalizm sadece yoksulluğu artırmaz; özellikle de kent alanından elde ettiği rant değeri ve de sömürüyü gizleyip daha ucuza işçi çalıştırabilmesi açısından ve sosyal güvencesizliği yayabilmesi açısından yoksulluğa ihtiyaç duymakta ve onu sürekli yeniden üretmektedir.” (Üçoğlu, 2015, s.48)

Ekonomik yapının toplumdaki tüm kurumları, ideolojileri ve refleksleri etkilediği su götürmez bir gerçekliktir. Neoliberalizm ile muhafazakârlık arasında güçlü bağlar olduğu da söylenebilir, hatta Apple, “Neoliberalizm, muhafazakâr restorasyondaki en güçlü unsurdur” (2000, s.59) demektedir. Neoliberalizm ile birlikte ailenin ön plana çıkarıldığına dair bir varsayım vardır fakat Türkiye’de aile, modernleşmenin başlangıcından beri politikanın odağında olmuş ve politikanın konu edindiği meselelerin başında gelmiştir. Ancak 1980’lerle başlayan süreçte aileye dair üretilen söylemlerin daha görünür, muhafazakâr ve korumacı olduğunu söylemek mümkündür. Neoliberalizmde sadece belli sınıflardan ailelerin çocuklarına gerekli yatırımı yapabildiğini hatırlatan Üçoğlu şunu aktarır:

“Neoliberalizm işte tam da bu toplumsal yapıyı sürekli yeniden üretmek için aile kavramını fazlasıyla önemser. Bu önemseme hali kendisini en iyi Thatcher’ın ‘toplum diye bir şey yoktur sadece bireyler ve aile vardır’ sözünde gösterir.” (Üçoğlu, 2015, s.40)

1980’lerden sonra ekonomik yapıdaki dönüşümler, toplumsal yapıdaki birçok şeyi değişime uğratmıştır. Bu yıllardan itibaren, neoliberal iktisadi politikaların uygulanmasıyla; özelleşme, tekelleşme artmış ve hizmet sektörü genişlemiştir. Dolayısıyla ekonomik ve toplumsal yapıyı ikili sınıf tanımıyla açıklamak güç duruma gelmiş ve orta sınıf daha çok görünür olmaya başlamıştır. Sınıflar, aile, İslam hatta toplum da neoliberalizme göre yeni bir form almış, ona uyumlanmış.

1980’lerde neoliberalizmin etkisiyle tüm dünyada refah devletlerinin yerini özel teşebbüsleri destekleyen ya da bunun yolunu açan devletler almıştır. Yeni burjuvazinin oluşumunda ya da güçlenmesinde Türkiye’nin dünyadan farkı; bireylerin çıkarlarının ön planda olmadığı; aile, akraba veya cemaatlerin güçlendiği bir yapının devamlılığıdır. Neoliberal birikim rejimine uygun olarak, yerel bağlamda oluşan cemaat tipi ilişki ağlarından bahseden Durak, “hemşeri cemaatleri, etnik cemaatler hatta akraba grupları belirli alanlarda ücretlilik normlarının ya da siyasal kararların yönünü tayin edebilecek durumdadır” (2013, s.26) der. Çokoğullar Bozaslan, 1980’lerde Turgut Özal önderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP)’nin aileye verdiği önemden şöyle bahseder:

“Muhafazakâr bir parti olarak ANAP için de ailenin taşıdığı anlam, DP-AP çizgisinden çok uzağa düşmemiştir. Aile, ANAP için her şeyin kendisinden başladığı bir kurum olmuştur. Kendine özgü yapısına müdahale edilmemesi ancak olası tehditler karşısında korunması gereken en önemli toplumsal kurum olarak ele alınmıştır.” (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.100)

Aileyi, siyasi partiler kendi çıkarları ve meşruiyeti için “korunacak” bir kurum olarak gördüğü ve bu yönde söylem ve politika ürettiği için aile de kendi haline bırakılmamaktadır. Yani aile, muhafazakâr ruh halinden kurtulamamaktadır. Orta sınıfın daha görünür olduğu bir toplumda ailelerin de dönüşümü bu yönde olmuştur. Suzuki Him ve Kaya, Türkiye’de özellikle 1990’lardan sonra tüketim örüntüleri üzerinden ele alınan ampirik orta sınıf çalışmalarına bakıldığında, modern Türkiye’de orta sınıflara yönelik iki tür tüketim kültürünün varlığından da söz edilebileceğini belirtir. Bunlar, “İlki; Batılı yaşam tarzı ve sekülerlik üzerinden oluşan bir tüketim kültürü; diğeri ise; dini yaşam tarzı ve muhafazakârlık üzerinden oluşan, zarif ve dinen makbul olan bir tüketim

kültürü” (Suzuki Him & Kaya, 2020, s.344) olarak dile getirilir. Dolayısıyla orta sınıf ailelerin, muhafazakâr ya da seküler hayat tarzını benimseme biçimine göre, tüketim kültüründen tercihlerine kadar değişiklik gösterdiği söylenebilir.

Neoliberalizm, toplumu piyasanın belirlediği, rekabetin her alana yayıldığı, bireyselleşmenin arttığı, sosyal yardımların azaldığı, refah devletlerinin yok olduğu, eğitim ve sağlık gibi tüm kamu hizmetlerinin özelleştiği, reklamların imgelerle ve sözle donatıldığı bir toplumsal düzeni işaret eder. Neoliberalizm sadece ekonomide yaşanan değişimi anlatmaz fakat sadece ekonomik bir meseleymiş gibi ele alındığından politik oluşu göz ardı edilir. Oysa neoliberalizm ekonomik, toplumsal ve politik bağlamda ele alındığında anlaşılır ve açıklanabilir olur. Ayrıca bu ekonomik sistem özel alan olarak adlandırdığı ve mahrem ilişkiler olarak işaretlediği aileyi düzenlemeyi ve kadını özel alana itmeyi hedefler. Çünkü şirket gibi görülmeye başlanan aile, aslında kapitalizmin sürdürülmesinde temel yapı taşlarından biridir ve kadın da ev içi görünmez emeği ile işçi sınıfını yarına hazırlar. Bu konuda Woodward şöyle der:

“Ahlak ve ekonomi söylemleri arasındaki karşılıklı bağlantılar özellikle annelik bağlamında önem kazanır. 1986’da başlatılan Muhafazakâr Aile Kampanyası, ‘geleneksel Hıristiyan değerlerine dönüş’ü amaçlar. Sosyal devlet uygulamalarının aileyi zayıflattığı öne sürülerek anneleri evde kalmaya teşvik edecek mali politikaların izlenmesi istenir.” (Woodward’dan akt. Bora, s.38)

Foucault’un 1978-1979 yıllarında verdiği derslerin ses kayıtları, *Biyopolitikanın Doğuşu* isimli eserde toplanmıştır. Bu eserde Foucault neoliberalizmin kökenlerini inceler. Foucault¹⁰’un derslerinden yola çıkılarak neoliberalizm ve ailenin karşılıklı etkileşim halinde olduğu söylenebilir. Neoliberalizmde ekonomi bir oyun gibi görülüyor ve bu oyunun dışına kimsenin çıkmaması sağlanıyor. Mesela yoksullara yardım edilmesinin sebebi de aslında yoksulluğun giderilmesi ya da eşitliğin sağlanması değil yoksulların oyun dışına çıkmasını engellemek. Yani gerektiği zaman çalışmaya çağırılacak bir nüfus birikmesi gerekiyor ve burada işsizlerin de olması gerekiyor. Negatif vergiyi; belli bir düzeyin altında kalanlara; eşiğe ulaşmalarını sağlayacak tamamlayıcı destek, oyuna tekrar katılmaya teşvik edecek sosyal yardım politikaları olarak tanımlayan Foucault, “Birincisi, negatif vergi fikrinin hafifletmek istediği şey nedir? Yoksulluğun etkileri, ama sadece etkileri. Hiçbir durumda yoksulluğun herhangi bir sebebinin üzerinde

¹⁰ Bkz. Foucault, M. (2019). *Biyopolitikanın Doğuşu*. s.147, 175, 177,

oyunması söz konusu değildir. Negatif vergi yoksulluğun kökenine değil, sonuçlarına dair işler” (2019, s.175) der. Birikmiş bir nüfusa ihtiyaç duyulması demek aslında aile ile neoliberalizm arasındaki ilişkiyi gösteriyor çünkü birikmiş nüfus aile sayesinde sağlanabilir. Aileden nüfus için üretim yapması bekleniyor. Aile ve neoliberalizm arasındaki bağlantı ilk olarak nüfus konusunda açığa çıkıyor.

Ucuz işgücüne ve hatta işsizler ordusuna ihtiyaç duyan neoliberalizmin nüfus politikaları aileyi şekillendirmektedir. Fakat ekonominin ve devletin nüfus politikaları tek etken değildir. Ailelerin özgür seçimidir de. Feodal döneme bakıldığında ne kadar çocuk o kadar işgücü ne kadar çocuk o kadar geniş aile olarak görülerek ailelerin sınıf gözetmeksizin çok çocuk yaptığı görülmektedir. Fakat neoliberal çağa gelindiğinde yoksul ve varlıklı/kültürel birikimi yüksek ailelerin çocuk sayısındaki fark dikkat çekmektedir. Bu konuda Foucault şöyle der:

”Aynı şekilde, neoliberaler doğum ve nüfus meselesini, zengin ailelerin yoksul ailelere oranla çok daha Malthusçu özelliklerini –yani hepimizin bildiği, gelir düzeyi daha yüksek ailelerin daha az çocuk yapması kuralı- ele alırken şöyle diyorlar: (...) Onlar için esas sorun, çocuklarına klasik anlamda miras bırakmak değil, ama bambaşka bir şekilde kuşakları birbirine bağlayan, başka bir tür miras olan beşerî sermayenin aktarımı. Beşerî sermayenin aktarılması ve yetiştirilmesi ebeveynlerin çocuğun bakımını üstlenmelerini öngörüyor. Zengin bir aile, yüksek gelir düzeyli bir aile, yani üst düzey beşerî sermayesi olan üyelere sahip bir ailenin birincil ve akılcı ekonomik projesi çocuklara en az aynı düzeyde bir beşerî sermaye aktarmak olacaktır. Bunun için bir dizi yatırım gerekli: finansal yatırım, zaman yatırımı... Fakat bu yatırımlar kalabalık ailelerde mümkün olmaz. Dolayısıyla Amerikalı neoliberalerle göre zengin ailelerin yoksul ailelerden daha az kalabalık olmasının sebebi, çocuklara en az kendilerinin sahip olduğu düzeyde beşerî sermaye aktarma gerekliliğidir.” (Foucault, 2019, s.201)

Nüfusun, eşiğin altında ve üstünde gidip gelen, tam istihdam hedefinden vazgeçmiş bir ekonomide gerektiği zaman kullanılabilen, gerektiği zamansa yeniden yardıma muhtaç konuma geri gönderilebilir daimî bir ucuz işgücü stoku olduğunun altını çizen Foucault, şöyle der:

“Bugün ekonomi farklı işlediğinden, taşra nüfusu eskisi gibi sonsuz bir işgücü sermayesi oluşturamayacağından, başka bir işleyiş gerekli. İşte bu işleyiş yardıma muhtaç nüfus üzerine kurulu. Sosyal güvenlik gibi mekanizmalar uygulayan, tam istihdam merkezli bir sisteme göre son derece liberal, çok daha az disiplinci ve cezalandırıcı bir sistem bu.

Çalışmak isteyip istemediğine herkes kendi karar veriyor. Eğer çalışmalarına ihtiyaç yoksa çalışmamaları mümkün kınıyor. Yalnızca belirli bir seviyede asgarî geçimlerini sağlayabilmeleri temin ediliyor ve neoliberal politika bu sayede işleyebiliyor.” (Foucault, 2019, s.177)

Çalışmak, çalışmak isteyenlerin özgür seçimi gibi görünse de çalışmadan yaşamayı sürdürebileceklerin azınlıkta olduğu bir bölüşüm ilişkisi mevcuttur. Ayrıca işin sanayi toplumunda kazandığı önemin tarihte bir örneği daha olmadığına değinen Ulrich Beck, “Nesiniz?” sorusuna insanların kendilerinden emin mesleklerini söyleyerek cevap verdiğini hatırlatır. Beck, “Sanayi çağında ücretli emek ve meslek, insan hayatının temel eksenine haline geldi. Söz konusu eksen, aileyle birlikte sanayi çağında hayatı kontrol altına alan iki kutuplu koordinat sistemini oluşturuyor” (2011, s.209-210) der. Beck, “Muhabetimizin mesleğini biliyorsak, onu tanıyacağımızı düşünürüz” (2011, s.210) diyerek kimliğin de işe/mesleğe göre şekillendiğini gözler önüne serer. Neoliberal çağda iş ve meslek edinme de ailenin çocuğuna ve kişinin kendine yaptığı yatırımların sonucudur. Ailede başlayan ve eğitimle devam eden süreçte çocuğa yapılan yatırım onun geleceğini şekillendirecektir. Amerikan neoliberalizminin önemli faktörlerinden olan beşerî sermayeyi inceleyen Foucault, beşerî sermaye için bireylerin yaşamı boyunca nispeten isteyerek oluşturdukları yatırım olduğunu söyler. Foucault bu konuyu şöyle anlatır:

“Deneyim ve gözlemlere dayanarak şöyle söyleyebiliriz: Bu yatırım mesela ebeveynlerin, kelimenin dar anlamıyla eğitimsel faaliyetler dışında çocuklarına ayırdıkları vakitten oluşuyor. Mesela bir annenin yeni doğmuş çocuğun yanı başında geçirdiği sürenin beceri-makinenin ya da beşerî sermayenin oluşmasında çok önemli rol oynadığını, çocuğun ailesinin ona vakit ayırdığı derecede uyumlu bir kişi olacağını biliyoruz. Yani en basit bir emzirme ya da sevgi gösterisi süresinin beşerî sermaye oluşturmaya yönelik bir yatırım olarak incelenebilmesi gerekli. Beraber geçirilen zaman, bakım, ebeveynlerin kültür düzeyi –çünkü biliyoruz ki kültürlü ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdiği süre beşerî sermaye için daha etkili olacaktır-, çocuğun sahip olduğu kültürel teşvik unsurlarının tamamı beşerî sermaye oluşturmaya yönelik öğelerdir.” (Foucault, 2019, s.193)

Ebeveynlerin çocuklarına yatırım yapmasının sebebi gelecekteki mesleklerinden edinecekleri gelir ile doğrudan ilişkilidir ve bu algı neoliberalizmde gün yüzüne çıkmıştır. Ücretin zamanla ölçüldüğü neoliberalizmde, ebeveynin çocuğuyla geçirdiği vakit de bir yatırım olarak görülür. Beşerî sermayeyi incelerken neoliberallerin anne-çocuk ilişkisine bakışını Foucault şöyle açıklar:

“Annenin çocuğuna ayırdığı vakit, ona gösterdiği şefkat ve bakım, gelişimine gösterdiği ilgi, ona verdiği eğitim, gerek okuldaki, gerekse fiziksel gelişimi, yalnızca onu beslemesi değil, aynı zamanda beslenmesini şekillendirmesi, onunla kurduğu beslenme ilişkisi, bunların tümü neoliberallerle göre bir yatırıma, zaman biçimiyle ölçülebilir bir yatırıma tekabül ediyor. Peki bu yatırım ne oluşturuyor? Bir beşerî sermaye, çocuğun beşerî sermayesi. Bu sermaye de ileride gelir üretecek. Peki bu gelir ne olacak? Çocuğun yetişkin olduğunda kazanacağı maaş.” (Foucault, 2019, s.201)

Türkiye’de de dünyada da 1980’lerde neoliberalizm etkisini göstermeye başladı. Fakat Türkiye’de farklı olanın cinsellik başta olmak üzere özel hayatın, daha çok bir özgürleşme bireyselleşme söylemi içinde söze döküldüğüne değinen Gürbilek (1992, s.18), 80’lerin Türkçe’ye kazandırdığı en önemli sözcüklerden birinin “özel hayat” olduğunu söyler. Türkiye’de 1980’lerin kültürel iklimini tanımlayacak kavramların “sözün bastırılması” ve “söz patlaması” olduğunu dile getiren Gürbilek şöyle devam eder:

“Çünkü 80’lerin ortasında Türkiye’de, neredeyse baskı döneminden çıkıldığı yanılısamasını doğuracak yaygınlıkta bir söz, imge ve görüntü patlaması yaşandı. Türkiye’de şimdiye kadar yalnızca ANAP iktisadı ve politikası, kültürü birbirine temas etmeyecek, birbirine geçişi olmayacak biçimde ikiye ayırabilirdi. Bir yanda merkezi bir iktidarca bastırılan, yasaklanan, söz hakkı verilmeyen hayat alanları; öbür yanda 80’lere kadar benzeri görülmemiş bir iştahla yaşanan, çok daha merkezlessiz, çok daha dağınık, çok daha kendiliğinden görünen bir söz patlaması.” (Gürbilek, 1992, s.16)

Bu söz ve imge patlamasında reklamların da etkili olduğuna değinen Gürbilek, “Reklamların dili yalnızca sözü görüntünün, imgenin hizmetine sunmakla kalmadı, aynı zamanda bütün kültürü bir malın pazarlanmasında kullanılabilecek bir hammaddeye, sınırsız bir alıntılar toplamına dönüştürdü. Kültürle ilişkiyi bir jest ve büyülenme, bir ani uyarı ve şok, bir vitrin ve seyir ilişkisi haline getirdi” (1992, s.19-20) der. Gürbilek’in altını çizdiği söz ve görüntü patlaması, özel hayatın kamusal alanda anlatılması/gündem edilmesi ve bütün bir kültürün vitrinde seyir malzemesi haline gelmesi 1980’lerde başlamışsa da günümüzde zirve yaptığı söylenebilir. Sosyal medya araçları ile özel alan kamusal alana taşmış, görülmeyi bekleyen fotoğraflar, dinlenmeyi/okunmayı bekleyen hikâyeler etrafımızı sarmıştır. 1980’lerden sonra dünyaya gelen çocuklar Foucault’un tanımıyla kendilerine yatırım yapılan şirketlere dönüşmüştür ve bu yatırımların sosyal medya duvarlarına ya da Gürbilek’in ifadesiyle vitrinlere yansıtıldığı bir dünyaya doğmuştur.

2.1.5. 2000'lerde Aile ve Çocuk

2000'lerde dünya küresel bir köy haline gelmiş, teknoloji hızla gelişmeye devam etmiştir. Bu süreçte 2000'lerin başında gündelik hayatta etkili olan televizyonun yanı sıra akıllı telefonlar, tablet ve bilgisayarlar da hayatın vazgeçilmezi olmuştur. Elbette dijital eşitsizlikler yaşanmaktadır fakat dijitale erişim 2000'lerin başına oranla, tüm dünyada artmıştır. Öncelikle televizyona bakılacak olursa, Tunchman (Acar Göktepe, 2017, s.16) kitle medyasının (özellikle televizyonun) ideal aileyi empoze ettiğini özellikle kadınların var olan konumlarının ihmal edilerek ve toplumsal konumlarının önemsizleştirilerek yansıtıldığını ifade etmekte ve cinsiyet rollerindeki, aile yapısındaki değişimlerin göz ardı edilerek yansıtıldığına dikkat çekmiştir. Televizyonda yayınlanan dizilerin toplum üzerinde etkisi olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Dizilerde yaratılan karakterler, sunulan ilişki biçimleri ve yaşam tarzları bazı kesimler tarafından eleştirilmektedir fakat özellikle kırsal kesimlerde, televizyon en etkili kitle iletişim aracı olmaya devam etmektedir. Dizilerde kadının nasıl sunulduğuna dair Çelenk şöyle der:

“Diziler hem kurucu hem sürdürücü öge olarak aileyi kullanmaya devam ederken aile içi şiddetin ele alınış biçimleri hayli sorunlu. Kadına yönelik baskı ve şiddete duyguları sömürme kontenjanından yer veriliyor genellikle. En iyi eğitimlisinden başta en çetin ceviz görünenine, tüm kadınların aşka boyun eğdiği mesajı veriliyor sürekli.” (Çelenk, 2021, 110)

Günümüzde televizyonun yanı sıra sosyal medya mecraları da sıkça kullanılan medya araçlarıdır. Sosyal medya ile insanlar hem etkileşim halinde olabilir hem de sesli, görsel içeriklere ulaşabilirler. Sosyal medyanın; dikkat dağıttığı, bağımlılık yarattığı ve uzun zamanlar aldığı bilinmektedir. Özellikle hayatımıza sosyal medya girdikten sonra aile ilişkilerinin yıprandığı ya da değiştiği ve aile içi iletişimin azaldığı söylenebilir. Aslında 1950'li yıllarda yaygınlık kazanmaya başlayan gelişme psikolojisinin, anneliğe atfedilen değerlerin bugün de etkili olduğu söylenebilir. Aksu Bora şöyle der:

“Esas olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan bir gelişmenin Türkiye'ye de yansıdığını söylemek, daha doğru olacaktır. Ribbens (1994), 1950'lerden itibaren yaygınlık ve güç kazanan 'gelişme psikolojisi' (developmental psychology) alanının bir toplumsal düzenleme aracı olarak kullanıldığını anlatmaktadır. Aileye ait sorunların giderek daha fazla tıbbi müdahale alanı haline getirilmesi ve annelerin bu süreçte sürekli olarak olumsuz değer atfedilen grup olması, gelişmesi psikolojisinin yaygınlaşmasının en önemli sonucu olmuştur.” (Bora, 1998, s.34)

2020’li yıllara geldiğimizde, başta Gülseren Budayıcıoğlu’nun kitaplarından uyarlanan psikoloji odaklı diziler revaçtadır. Bu dizilerde psikolojisi bozuk çocukların, psikolojisinin bozuk olmasının sebebi olarak anneleri gösterilmektedir. Bu da toplumda, çocuğun sorumluluğunun tamamen anneye yüklenmesine ve mutsuz çocukların sebebinin olumsuz değer atfedilen anneler olarak anlaşılmasına sebep olmaktadır.

Çocukların internete erişimi ile ilgili TÜİK’in 2021 yılına dair sonucuna göre çocukların internete erişimi artış göstermektedir. TÜİK’in raporu¹¹, “Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre; internet kullanım oranı, 6-15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7 oldu” şeklindedir. Bu da aile içinde ilişkileri kopuklaştırmaktadır. Aile ilişkilerinin yanı sıra politik alanda da ailenin ele alınışı 2000’lerde daha gözle görünür hale gelmiştir. Aslında 1980 neoliberal politikalarının ardından muhafazakârlaşan devletin, aileci politikalar benimsediği söylenebilir. Öztan (2014, s.181), 1989’da Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun kurulmasının 1980 sonrası muhafazakâr aileciliğin ilk girişimlerinden biri olarak görülebileceğini ifade eder. Aile ve politika karşılıklı etkileşim halindedir. Sosyal devletin kurumlar aracılığıyla üstelenmesi gereken sorumluluklar da kadınların üstlerine bir vazife olarak yüklenmektedir. Bu konuyu Aksu Bora şöyle ifade eder:

“Toplumun aileciliğinin özellikle de sosyal devlet kurumlarının zayıflığı ile de birebir bağlantılı olduğunu da unutmamak gerek. Yaşlı ve çocuk bakım işleri başta olmak üzere tüm yeniden üretimle ilgili işler kadınların ücretsiz emeğine dayandırılmış durumda. Son zamanlarda kadınların evde bakım hizmeti görmeleri için maaş da bağlandı. Bu şekilde hem istendiği zaman evin dışına çağırılacak esnek bir iş gücü oluşturuldu, hem de sosyal devletin görevlerinin bir kısmı çok daha ucuza kadınlara devredilmiş oluyor.” (Bora, 2021, s.15)

Mevcut iktidarın muhafazakâr olduğu politik alanda, değerler sistemi olarak ailecilik önemli bir politika olarak karşımıza çıkar. Örneğin Tanıl Bora, “Hane içi şiddetin kamusal bir suç olarak takibini sağlayan İstanbul Sözleşmesi’nin ilgası kampanyasının gerekçesi, aileyi savunmaktı” (2021, s.6) der. Öztan ise, “Ailecilik hem pratik ve maddi dinamikleri hem de dinsel, muhafazakâr, ahlaki, ulusal ve modern normlar ile neoliberal rasyonalitelerin iç içe geçtiği kültürel inşa ve müdahale süreçlerini içerir” (2014, s. 177-

¹¹ TÜİK’in raporuna, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633> adresinden erişilmiştir.

178) demektir. Aile kurumunu hedef alan kültürle inşa ve müdahale süreçlerine örnek olarak Öztan'ın şu hatırlatmaları önemlidir:

“..üniversitelerin Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları ile ilgili birimlerinin Kadın ve Aile Çalışmalarına dönüştürülmesinde, MEB tarafından 2014-2016 yıllarında okullarda uygulanmış olan Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'nin tamamen ortadan kaldırılmasında, yine YÖK Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi'nin yok edilmesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) aileye ilişkin üstlendiği rollerde, eğitim müfredatında yapılan değişikliklerde, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun hukuktaki 'ailenin korunması' çerçevesini İslâmi-geleneksel aileciliği inşa için araçsallaştırmasında, kürtaj tartışması ve ardından gelen fiili yasaklamalarda, İstanbul Sözleşmesi'nin tek tarafı olarak feshedilmesinde, bakım ödenekleri, tüp bebek mevzuatındaki değişiklikler ya da çalışan annelere yönelik esnek çalışma düzenlemelerinin mantığında, bu aileci kuşatmayı izlemek mümkün.” (Öztan, 2021, s.24)

Öztan'ın hatırlattığı bu aileyi kuşatan politikalara örnekler çoğaltılabilir. Kendilerini “muhafazakâr demokrat bir iktidar” olarak tanımlayan AK Parti döneminde aileye ilişkin şunlar da oldu; 2004'te zinanın ceza yasası kapsamına alınmaya çalışılması, 2013 yılında kızlı erkekli yurtlar/evler tartışması, 2013'te Başbakan olan Erdoğan'ın kadınlardan millete üç çocuk hibe etmelerini istemesi, 2018 yılından bu yana hız kazanan nafaka karşıtı erkekler grubu, kürtaj karşıtlığı, gençlerin evlenmeye teşvik edilmesi politikaları, istismar davalarında çocuğun rızası tartışmaları, LGBTİ karşıtı söylemler ve eylemler, feminist yürüyüşlerine konulan engellemeler, Anayasa'nın 41. maddesinin değiştirilmesine yönelik tartışmalar ve son olarak Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin'in 'Türk Sosyal Hayatında Aile' adlı dersin müfredata eklendiğini açıklaması...

Günümüzde adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olan bakanlığın tarihçesi 1989 yılında kurulan Aile Araştırma Kurumu ile başlar. Bu kurum, 2004 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adı altında toplanan bakanlık, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını aldı. Son olarak 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı halini almıştır. Bu bakanlıklar içinde kadın ve çocuk meseleleri de konu edilmiş, kadın ve çocuklarla ilgili ayrı bir bakanlık kurulmamıştır. Bu konuların aile içinde ele alınması; kadın ve çocuğun aile dışında görmezden gelinebilmesine yol açtığı için bu isimler de muhafazakâr aileci politikaların devamı niteliğindedir. Ayrıca Cumhuriyet tarihinde toplanan yedi Aile Şûrası'nın dördünün, AK Parti iktidarı döneminde toplandığını belirten Bora şöyle der:

“İlk Aile Şûrası 1990 sonunda. Mesut Yılmaz’ın ANAP hükümeti döneminde toplanmış ve bir Aile Bakanlığı kurulması tavsiyesi çıkarılmış; ikincisi 1994’te DYP-SHP koalisyonu döneminde, üçüncüsü 1998’de Anasol-D denen Mesut Yılmaz başkanlığındaki hükümet döneminde toplanmıştı. AKP iktidarı döneminde, 2004, 2008, 2014 ve 2019’da dört Aile Şûrası düzenlendi – bu dönemde hakkında en çok ‘şûra’ yapılan konu, ailedir. İktidarın aileye verdiği ‘kritik’ önemin göstergesi bu.” (Bora, 2021, s.7)

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AK Parti tarafından, aileye toplumun yapı taşı şeklinde bakılır. Tanıl Bora, 2019 başındaki 7. Aile Şûrası açılış konuşmasından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şu sözlerini aktarmıştır: “Biz aileyi toplumun nüvesi, kilit taşı, mayası olarak gören bir medeniyetin mensuplarıyız... Bizim milletimiz alışverişte, sokakta, ticari ve sosyal hayatta tanımadığı kişilere dahi teyze, abi, amca gibi aile kavramlarıyla hitap eder.” (2021, s.7) Erdoğan’ın bu sözleri üzerine Bora şöyle der: “Ailenin toplumun çekirdeği olarak tasavvur edildiğini biliyoruz. Veya tersinden, toplum ve devletin de, bir büyük aile gibi tasavvur edildiğini biliyoruz. Bu tasavvur, toplumun meselelerinin ve devlet işlerinin, aile meseleleri gibi halledilmesini öngörüyor.” (2021, s.7) Ülkemizde kayırmacılığın, torpilin asıl nedeni de güvenilecek sivil toplum ve kamu kurumları olmadığında “çözümün” akraba, hemşeri aracılığıyla bulunmasıdır. Ayrıca AK Parti’nin iktidar olmasıyla sağ muhafazakâr kesimin temsilcileri iktidara taşınmıştır. Öncesinde mağdurluk söylemi ile kendini yeniden üreten muhafazakâr kesimin söylemleri değişmeye başlamıştır. Ayrıca ekonomik gelirleri de güçlenen bu kesimin yaşam tarzı değişime uğramıştır. Bu durumu Akçaoğlu şöyle ifade eder:

“AKP’nin iktidara gelişinin ertesinde, kapitalist piyasa sistemine, laik devlete ve modern sosyal ilişkilere karşı geliştirilen muhafazakâr eleştiriler gücünü yitirdi. Alternatif bir toplumsal düzen (ya da adil düzen) arayışı kayboldu ve dayanışmacı cemaat hayatının bireysel tercihler üzerindeki güçlü etkileri zayıfladı. Bu dönüşümlerin, muhafazakâr bireyler üzerindeki yansımaları, kendilerini içinde buldukları yeni koşullarda, hayat tarzlarının yeniden inşası oldu.” (Akçaoğlu, 2020, s.83)

Yaşam tarzı ve beğenileri değişen sağ muhafazakârlar muhalefet olmaktan iktidar olmaya taşınmıştır. Bu değişimle sağ muhafazakâr kesimin, yaşam tarzı, beğenileri, yaşam standartları değişmiştir. 2000’li yılların en önemli yanı bu dönemde teknolojinin hızla gelişmesi ve sosyal medyanın hayatımıza girmesidir. Bu gelişmeler beraberinde ailede de değişime yol açmıştır. Aile üyelerinin; beklentileri, istekleri ve vizyonları değişim ve dönüşüm içindedir.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHASI

Muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonu üzerine bir tez yazmaya karar verdiğimde, öncelikle neden bu konuyu seçtiğimi ve kendi hayatıma dokunan yanı üzerine yazdım. Sonra sosyolojik yaklaşımlar temelinde aileye ilişkin kuramsal yaklaşımları, muhafazakârlığı ve çocuğun konumunu anlattım. Bu tezin temel üç kavramı olan; muhafazakârlığın, ailenin ve çocuğun anlamı üzerine tarihsel, siyasal, hukuksal, sosyal ve ekonomik bir değerlendirme yazdım, tarihsel bir hat çizdim. Bu tarihsel hattı Türkiye'nin modernleşme tarihinin başlangıç yıllarıyla yani Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarıyla başlattım. Türkiye tarihinin en büyük kırılması olan Cumhuriyet rejiminin aileye ve çocuğa dair yaptığı değişiklikler ve yüklediği anlamlara değindim. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulus ve aile arasında kurulan anlam ortaklığı ve metaforu tartıştım.

Cumhuriyet tarihi de tüm insanlık tarihi gibi kırılmalar ve süreklilikler taşır fakat bazı büyük olaylar büyük sonuçlar ve değişimler getirir. Ben en önemlilerinden birinin kentleşme olduğunu düşündüğüm için ailenin dönüşümünü kentleşme bağlamında tartışmayı amaçladım. Ailenin, çocuğun ve muhafazakârlığın tarihini anlatırken bir diğer önemli uğrak olarak neoliberal döneme geçiş yılları yani 1980'li yıllar olduğunu düşündüm. Dördüncü ve son tarihsel ana başlık ise 2000'li yıllar idi. Bu tarihsel hattı izlerken her dönemi aile ve çocuk başlıklarını takip ederek ele aldım. Bu biçimsel tercih analiz başlıklarımın da temelini atmış oldu. Bu yüzden analiz bölümünün iki ana başlığını "Muhafazakâr Aile ve Muhafazakârlık" ve "Muhafazakâr Ailelerin Çocuk Vizyonu" olarak belirledim.

Odaklandığım konu ve sorduğum sorular itibariyle nitel araştırma yöntemini tercih ettim. Kümbetoğlu (2008, s.34)'nun da ifade ettiği gibi, niteliksel araştırmaların amacı anlamak, araştırma faaliyetlerinin sonucu gerçekliği olduğu gibi tanımlamak olduğundan, niçin sorusundan çok bu tip araştırmalar, ne ve nasıl sorularına odaklanmaktadır. Bu çalışmanın sorusu da muhafazakâr ailelerin nasıl ilişkilendiğini anlamak ve çocuk vizyonlarındaki muhafazakâr ve seküler yanların nasıl kurulduğuna

odaklanmak olduğu için nitel yöntem çok daha açıklayıcı araçlar sunmaktadır. Nicel araştırma yönteminin temeli pozitivistlere dayanır. Keat ve Urry (2016, s.30), pozitivistler için bilimsel teorilerin, doğruluk ve yanlışlıkların sistematik gözlem ve deney yoluyla değerlendirilebildiğini, oldukça genel, evrensel ifadeler dizisinden oluştuğunu söylerler. Ayrıca bu gözlem ve deneylerin sonuçları tam bir kesinlikle bilinebilir ve bilimsel teorilerin evrensel önermeleri genellikle “yasa” olarak temellendirilebilir. Oysa bu çalışmanın amacı evrensel bir “yasa” sonucuna varmak değil, mikro alana odaklanarak oradaki insanların anlam dünyalarına odaklanmaktır.

Sosyal bilimlerde temel üç yaklaşım hâkimdir. Bunlar pozitivist sosyal bilim, yorumlayıcı sosyal bilim ve eleştirel sosyal bilimdir. Ben bu araştırma için yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımını tercih ettim. Yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının kökleri, Alman sosyolog Max Weber’e ve Alman filozof Wilhem Dilthey’e kadar uzanır. Neuman (2006, s.131)’ın da dediği gibi, yorumlayıcı sosyal bilim, insanların birbiriyle nasıl etkileşime girdiği ve geçindiğiyle ilgilenir. Bu çalışmada da aile üyelerinin nasıl etkileşime girdiği ve geçindiği sorusu ön plandadır. Neuman, “Yorumlayıcı araştırmacılar için toplumsal araştırmanın hedefi, toplumsal yaşama dair bir anlayış geliştirmek ve insanların doğal ortamlarda nasıl anlam oluşturduğunu keşfetmektir. Yorumlayıcı bir araştırmacı incelenen insanlar için neyin anlamlı ya da önemli olduğunu ya da bireylerin gündelik yaşamı nasıl deneyimlediklerini öğrenmek ister” (2006, s.131) der. Benim hedefim de muhafazakâr ailelerin nasıl anlam oluşturduğunu keşfetmek olduğu için bu çalışmada yorumlayıcı bir yaklaşımı seçtim. Bu yaklaşımı tercih etmemin ikinci sebebi de muhafazakâr aileler için neyin anlamlı ya da önemli olduğunu ve muhafazakâr ailelerin gündelik yaşamdaki ilişkilerini öğrenmektir.

Türkiye modernleşme sürecinin, Cumhuriyet rejiminin, kentleşmenin, neoliberalizmin ve son 20 yılda iktidar olan AK Parti Türkiye’sinin muhafazakâr aileler ve onların çocuk vizyonu üzerindeki etkisini, değişimler ve süreklilikler üzerinden ortaya koymaya çalıştım. Bunu yaparken 2023 yılında Konya’nın Hüyük ilçesindeki muhafazakâr anne ve babaların anlatılarında ortaya çıkan ortak anlamlara odaklandım. Bu nedenle de anket, istatistik gibi niceliksel yöntemler yerine derinlemesine mülakatlar yapmayı tercih ettim. Bu sayede gördüğüm ebeveynlerin hem hikâyelerini hem de kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve çocuklarına bakışlarını daha iyi görebileceğimi düşündüm. Gilgun, şöyle der:

“Niteliksel yöntemler, sayılarla değil, sözcükler ve resimlerle temsil edilen verileri kullanan süreçlerdir. Bu süreçlerde ölçmek değil, kavramsallaştırmak, analiz etmek ve yorumlamak amaçlanır... Niteliksel aile araştırmalarında aileler arası ilişkiler ve aile ile aile dışı sistemler arasındaki ilişkiler kadar, aile içi ilişkiler de ele alınır.” (Gilgun’dan akt. Bora, 1998, s.42)

Gilgun’dan da yola çıkarak, bu araştırmada muhafazakâr ailelerin sık görüştüğü kişiler, akrabalarıyla ilişkileri, kayınvalide/kayınbaba ile yakınlıkları gibi aile dışı ilişkilere odaklandığım kadar ailede çocuğun konumu, aile içindeki kişilerin söz hakkı gibi aile içi ilişkilere de yer verdim.

Muhafazakârlığın aile içinde nasıl yeniden üretildiğini görmek istediğim için araştırma mekânı olarak muhafazakârlığıyla bilinen Konya’yı seçtim. Konya’yı seçme sebeplerimden birincisi buydu. İkinci sebep ise, içine doğduğum, zaman zaman içinden çıkıp kurtulmak istediğim, zaman zaman muhafazakârlığı nedeniyle eleştirildiğinde tüm Türkiye’nin muhafazakâr olduğunu ya da muhafazakârlaştığını söyleyip savunduğum memleketim üzerine daha derinlikli bilgi sahibi olmak ve oraya ilişkin bilgi üretme motivasyonu idi.

Üniversite okumak için geldiğim Ankara’dan 10 yıl sonra, işimden istifa edip doğup büyüdüğüm Konya’nın Hüyük ilçesine döndüm. Hüyük’te 2023 yılı Ocak ve Nisan ayları arasında dört ay kaldım. Bu sırada kadınların Kur’an-ı Kerim okumalarına, günlerine katıldım. Kaldığım süreç Ramazan ayına denk geldiği için iftarlara katıldım, Ramazan Bayramı’nda geleneklerin uygulanmasına içeriden biri ve araştırmacı kimliğimden dolayı dışarıdan biri olarak tanıklık ettim. Tezimde kullanabileceğim gözlemlerime dair saha notları tuttum. Muhafazakâr ailelerin gündelik yaşam biçimlerine, aile içinde nasıl ilişkilendiklerine, toplumsal cinsiyet rollerinin kuruluşuna, çocukların nasıl yetiştirildiğine merceğimi çevirdim. Esas sorum, muhafazakâr ailelerin yapısını anlamak ve çocuk vizyonlarındaki muhafazakâr ve seküler yanların nasıl kurulduğuna odaklanmak olduğu için sorunsalımı da bu yönde kurdum. Kişisel olanla toplumsal olan arasındaki bağlantıyı ele alabileceğim bir kuramsal yaklaşım geliştirmeyi amaçladım.

Aile her zaman mahrem ve özel alan olarak sınırların saklandığı bir kurum olduğu halde toplumsal, ekonomik, siyasal ve hukuksal olarak tanzim edilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden özel alanın kamusal alana taşınması ve bunun da bilimsel yollarla yapılması

gerektiğine inandığım için kişisel olanla toplumsal olanın iç içe geçtiği bir konuda hem bireylerin deneyimlerini anlamaya çalıştım hem de bu deneyimlerle toplumsal değişimler arasındaki etkileşimleri irdeledim. Bu nedenle, muhafazakâr ailelere ve bu ailelerin çocuk vizyonuna bakarken, kuramsal çerçeveyi kurarken izlediğim tarihsel hattaki dönüşümler ile kişisel deneyimler arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalıştım. Tarihsel dönüşümlere rağmen 100-200 yıl önce topluma yerleşen ve sürekliliği devam eden düşüncelerin izlerini sürdürdüm. Bunun için hem yazılı kaynaklara başvurdum hem de görüşmelerde kullanılan söylemi daha genel bir toplumsal bağlam içinde değerlendirdim.

Bir değişim ve dönüşüm sürecini görmenin en uygun yolunun, bu sürecin iki noktasına odaklanıp bunları birbiriyle karşılaştırmak olduğu düşüncesiyle, iki kuşaktan kadın ve erkeklerle görüştüm. Ayrıca kadın ve erkekler düzeyindeki farklılıkları karşılaştırabilmek için hem annelerle hem babalarla görüştüm. Seçtiğim toplumsal kesim, kendini ve ailesini muhafazakâr olarak tanımlayan, Konya'nın Hüyük ilçesinde ikamet eden, aslında emeklerini satarak hayatta kalan işçi sınıfı olup bulunduğu ilçenin orta gelirli aileleri olan kişilerdi. Katılımcıların sekizi erkek sekizi kadındı. Erkeklerin dördü çocukları 18 yaşını aşmış, kendileri 1950'li yıllarda doğmuş olan birinci kuşaktı, dördü ise çocukları 18 yaşına gelmemiş, 1980'li yıllarda doğmuş olan ikinci kuşaktı. Kadınların dördü, çocukları 18 yaşını aşmış, kendileri 1950'li yıllarda doğmuş olan birinci kuşaktı, dördü ise çocukları 18 yaşına gelmemiş, 1980'li yıllarda doğmuş olan ikinci kuşaktı. Bu örneklem seçimi sayesinde hem kuşaklar arası hem de cinsiyetler arası ortaklıkları ve farklılıkları karşılaştırma imkânı buldum. Ayrıca farklı aile yapılarını görmek için bir aileden bir kişi ile görüştüm, görüşülen kişilerin akraba olmamasına da dikkat ettim.

Görüştüğüm kişilerden biri hariç (abimin eşi) hiçbirinin yakın çevremden olmamasına gayret gösterdim. Fakat neredeyse katılımcıların hepsini önceden tanıyordum, bazıları komşumuzdu, bazıları da ailemden birinin arkadaşıydı. Hüyük küçük bir ilçe olduğu için herkes herkesi tanımasa bile bilir, benim durumum da buydu. Pozitivizmde araştırmacı, araştırdığı konudan tamamen uzaklaşabilir görüşü hâkimdir ve araştırılan toplumsal kesim bir araştırma nesnesi olarak kabul görür. Fakat benim bilimsel kabulümde, araştırmacı da araştırdığı toplumun bir parçası olduğunun farkındadır ve araştırdığı toplumsal kesimi nesneleştirmez ve onları sayıdan ibaret olarak görmez. Ben de içine doğduğum dünyanın, toplumun, siyasal koşulların ve geçmişten getirdiğim ve her gün

yeniden kurulan kültürel kodların farkında olarak ama olabildiğince nesnel yaklaşarak sorularımı hazırladım, saha notlarımı tuttum, görüşmelerimi ve analizimi yaptım.

Aslında görüşmeleri yapmadan önce katılımcılarla önceden olan tanışıklığımızın ve ses kaydı alıyor olmamın, görüşmelerde aile sırlarının gizlenmesine sebep olabileceğini düşünüyordum ve bunu araştırmanın bir sınırlılığı olarak kabul ediyordum. Fakat böyle olmadı. Tam tersine görüşmelerde samimi cevaplar aldım. Hatta kadınların beşi aile sırlarını ve hikâyelerini anlatırken ağladı, bu sırada görüşmeye ara verdik. Erkeklerin kendi hikâyelerini daha önce düşünmediğini ya da bir anlatı olarak kurmadığını ya da aktarmadığını, kendi aile hikâyelerini anlatırken verdikleri yüzeysel cevaplarda gördüm.

Birinci kuşak anne ve babalar için annemin ve babamın bağlantılarını kullandım. İkinci kuşak anne ve babalara ulaşmak için abimin ve abimin eşinin bağlantılarını kullandım. Görüştüğüm sekiz kişinin evine ben gittim, diğer sekiz kişiyi ailemin evinde misafir ettik. Görüşmelerin tamamında katılımcı ile ben yalnız bir odadaydık. Bu da samimi yanıtlar almamı kolaylaştırdı. Ayrıca benim ailem de görüştüğüm kişiler ve onların aileleri de muhafazakâr olmasına rağmen erkeklerle baş başa bir odada görüşmemizi konu eğitim olduğu için olgunlukla karşıladılar. Bu da tezimin ana varsayımlarından biri olan muhafazakâr ailelerin konu eğitim olduğunda seküler tavırlar sergileyebildiklerini görmemi sağladı.

Erkek görüşmecilerin tamamı ya çalışıyor ya da emekli olmuştu. Kadınlardan yalnızca biri öğretmen, yani çalışıyordu, diğerlerinin tamamı ev hanımıydı. Aslında tüm kadınlar ev içi görünmez emeklerinin yanında ev ekonomisine destek sağlamaktaydı fakat kayıtlı istihdama dâhil olmamıştı. Kadınlardan biri evde terzi yapılıyordu, dördü yazları çilek toplamaya gidiyordu, biri kışın torununa bakıyordu, biri kocasının fırınında ona yardım ediyordu, biri ekme yapılıyordu. Aynı zamanda kadınların tamamının bahçesi vardı ve eve oradan da destek olmaya devam ediyorlardı.

Görüştüğüm ailelerin iki ya da üç çocuğu vardı. Yalnızca bir ailenin bir, üç ailenin de dört çocuğu vardı. Muhafazakâr ailelerin eğitime bakışlarını görmek ve eğitimin muhafazakâr ailelerdeki etkisini ortaya koymak için çocuğu 18 yaşından büyük ailelerin tamamını en az bir çocuğunu üniversite okutmuş olanlardan seçtim. Çocuğu 18 yaşından küçük ailelerin de çocukları eğitimlerine devam ediyordu. Derinlemesine

mülakatlarda bu ailelerin de eğitimi anlamlandırmasını ve eğitimin oluşturduğu/oluşturabileceği değişimlere odaklanmayı hedefledim. Çocuğu 18 yaşından büyük olan birinci kuşak ailelerin çocuklarıyla ilgili hayallerinin geçmişte ne olduğunu ve sonucunu; çocuğu 18 yaşından küçük olan ikinci kuşak ailelerin bugün çocuklarıyla ilgili kurdukları hayallerini öğrenmeye çalıştım.

Derinlemesine mülakatlara başlarken, katılımcılardan evlenmeden önceki ailelerini ve evlendikten sonra kendi kurdukları ailelerini anlatmalarını istedim. Aile hikâyelerini dinlediğim katılımcılara toplamda 40 soru sordum. Bunların bazılarını kısa yanıtlar alırken bazılarını da başta anlatılan hikâyenin devamı niteliğinde uzun cevaplar aldım. Aile çalışmalarında anlatılanlar kadar anlatılmayanların da kıymetli olduğunu bildiğim için suskunluklara, ağlamalara ve en önemlisi çelişkili yanıtlara özellikle dikkat ettim. Sadece görüşmeler esnasında verilen yanıtlar değil görüşmeler öncesindeki ve sonrasındaki anlatılanlara da kulak kesildim. Böylece çelişkileri daha çok fark ettim. Bu da muhafazakâr ailelerin ne oldukları kadar nasıl görünmek istedikleri hakkında fikir sahibi olmamı sağladı.

Görüştüğüm tüm katılımcıların, kendi çocukluklarını anlatırken hikâyelerinde, eğitimlerinin çok büyük bir yer kapladığını gördüm. Bu yüzden muhafazakâr aileler için eğitimin önemi üzerine yazmanın ve düşünmenin doğru olacağı kanısına vardım. Zaten kuramsal çerçeveyi kurarken eğitime oldukça fazla yer vermiştim ve oraya tekrar tekrar döndüm. Kendi eğitim hayatları ile çocuklarının eğitimleri arasında kurdukları bağlantıya özellikle dikkat ettim.

Aksu Bora (1998, s.27), farklı hayat tarzlarına doğru yönelen her kuşağın, bir önceki kuşağa karşı bir konum almış olduğunu söyler. Bu araştırmada, ben de iki kuşak arasında farklı hayat tarzları, çocuk vizyonları olup olmadığına odakladım. İki kuşaktan anneler ve babalar ile görüşmemin en güzel yanı karşılaştırma yapabileceğim grupların çoğalmasıydı. Hem kuşakların hem de cinsiyetlerin ebeveynlik deneyimlerine dair çıktılar alabildim. İki kuşaktan da anneler çocuklarıyla ilgili hayal kurmada, annelikleri üzerine düşünmede babalara göre daha aktifti. Babalarda ise ilk kuşak babalığın daha çok maddi yönüyle ilgilenirken ve çocuk eğitimini neredeyse tamamen anneye yüklerken, ikinci kuşak babaların ebeveynlik üzerine daha çok düşündüğünü fark ettim.

Mülakatları değerlendirirken, ilk yaptığım şey görüştüğüm kişilerin hayat hikâyelerini yazmak oldu. Fakat bunu analize dâhil etmedim. Bu hikâyeler görüştüğüm kişileri daha iyi tanımama yardımcı oldu. Anlatılan hikâyelerdeki benzerlikleri ve farklılıkları da yakalamaya çalıştım. Görüştüğüm kişilerin ailelerine, çevrelerine en önemlisi de çocuklarına dair anlam dünyalarını keşfetmeyi amaçladım. Ayrıca görüştüğüm kişiler için muhafazakârlığın ne olduğunu, nasıl yaşandığını, ne zaman seküler tavırlar sergilenebileceğini, hassasiyetlerinin ve kırmızıçizgilerinin ne olduğunu bu kırmızıçizgiler aşıldığındaki tepkilerini ortaya çıkarmaya çalıştım.

Bir sonraki aşamada, önceden yazdığım kuramsal ve tarihsel çerçeveye tekrar döndüm. Burada üzerinde uzunca durduğum; muhafazakârlık, aile, çocuk, modernleşme, ulus, eğitim, geçiş ailesi, neoliberalizm ve ailecilik gibi temel kavramlar ile görüşmeler arasındaki bağlantıları kurmaya çalıştım. Hem modernleşmenin bir kurumu olan çekirdek aileye hem muhafazakâr ailenin ilişkileneceği biçimine hem de muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonuna odaklandığım bu çalışmada tarihsel, ekonomik, siyasal, kültürel, hukuksal bağlamı arka plan bilgisi olarak aktarmaya çalıştım.

Bu araştırmanın ilk sınırlılığı, niteliksel bir yöntem olan derinlemesine mülakat yöntemini kullanmam ve bu nedenle de çok küçük bir örneklem üzerine çalışmam oldu. Toplam 16 gönüllü katılımcı ile yaptığım görüşmelerden çıkan sonuçlar, elbette ki genelleştirilemez ve evrensel bir yasa olarak kabul edilemez. Fakat daha önce muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonu ve seküler yönleri hakkında bir araştırmaya literatürde rastlamadığım için bu alanda ileride yapılabilecek daha geniş çaplı araştırmalar için bir perspektifin geliştirilmesine yardımcı olabileceğini umuyorum.

Bir diğer sınırlılık, seçtiğim grup her ne kadar kendi içinde yaş ve cinsiyet bakımından karşılaştırmaya uygun olsa da kendini seküler olarak tanımlayan aileleri kapsam dışı bırakmam farklı toplumsal kesimler arasında karşılaştırma yapmamı engelledi. Dolayısıyla, Türkiye’de kendini “laik/seküler” olarak tanımlayan ailelerin aile hikâyelerine de çocuk vizyonlarına da yer vermedim.

Sınırlılıklardan biri de görüşme yapacağım dönemin Covid-19 pandemi günlerine denk gelmesiydi. Bu yüzden görüşmeleri bir yıl sonraya ertelemek durumunda kaldım. Araştırmanın son sınırlılığı ise araştırmayı ilk planladığımda, aklımda, ailelerin 10 yıllık

periyotlarla çekilmiş aile fotoğraflarını tarihsel olarak karşılaştırmak vardı. Fakat ilk görüştüğüm birkaç kişi fotoğraf vermeyeceğini ya da bulamayacağını söyleyince bunu yapmaktan vazgeçtim ve sonraki görüşmecilerden de fotoğraf istemedim.

4. BÖLÜM

ANALİZ

4.1. MUHAFAZAKÂR AİLEDE ÇOCUĞUN HİKÂYESİ

4.1.1. Muhafazakâr Aile ve Muhafazakârlık

4.1.1.1. Aileye Bakmak

Bu çalışmaya başlarken kurulan temel amaç, muhafazakâr ailelerin çocuklarını yetiştirirken; onlara hangi değerleri aktardıklarını, onların geleceklerini nasıl tahayyül ettiklerini ve onları yetiştirirken hangi saiklerle hareket ettiklerini ele almaktır. Bu tezin temel sorusu, muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonunun ne olduğunu öğrenmeye yönelik olduğu için; bu ailelerin çocuklarının geleceğine ilişkin ne düşündükleri, bununla ilgili ne yaptıkları, bunu yaparken hangi değerleri aktardıkları bilgisi onları anlamamıza yardımcı olmuştur. İlk önce muhafazakâr aileye, ardından bu aile içinde çocuğa bakılmıştır. Dolayısıyla bu aileyi anlamaya çalışan birtakım sorular sorulmuştur. En nihayetinde analizde katılımcıların, ailelerini anlattıkları ilk bölüm olmuştur. Muhafazakâr ailelerde bireysel deneyimlerin ve karar alma mekanizmalarının nasıl anlamlandırıldığı toplumsal ve tarihsel bağlam içinde anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu kişilerden hayatlarını anlatmaları istendiğinde; katılımcılar hikâyelerini içine doğdukları aileleri ile başlattılar. Köken aileden hemen sonra kendi evlilikleriyle kurdukları çekirdek ailelerini anlattılar. Dolayısıyla katılımcıların köken ailelerine ve çekirdek ailelerine ilişkin bir akış ortaya çıktı. Bu akışa dayanarak muhafazakâr aileler betimlenmiştir. Bu bölümün amacı; bu aileleri, onların yaşam tarzlarını ve değerlerini tanıtmak, onlarla ilgili bir tablo ortaya çıkartmaktır. “Muhafazakâr Aile” başlığında insanlar ve onların ilişkilenebilecek biçimleri anlatılırken, “Muhafazakârlık” başlığının altında kanaatlere ve değerlere yer verilmiştir.

Bu ailelerin muhafazakârlığını tanımlamak için ilk olarak onların muhafazakârlığı nasıl anladıklarına ve yaşadıklarına bakılmıştır. Yöntem bölümünde bahsedildiği üzere bu araştırmada, görüşülen kişiler birer araştırma nesnesi olarak görülmemiştir. Araştırılan kişiler de bu araştırmada özne oldukları için onlar hakkında kesin yargılar kullanmaktan kaçınılırken, onları tanımlamak için de ilk olarak onların kendilerini nasıl tanımladıklarına bakılmıştır. Muhafazakârlığın tanımının yapılması için elbette kişilerin yaptığı tanım yeterli olmamış bu yüzden saha notlarına ve tüm görüşme boyunca anlatılanlara başvurulmuştur.

Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, aile çalışmalarında anlatılanlar kadar anlatılmayanlar, suskunluklar, ağlamalar ve çelişkiler de son derece önemlidir. Bu yüzden derinlemesine mülakatlar ve sahada yapılan gözlemler; bu ailelerin gündelik yaşam tarzını ve gündelik yaşamdaki değerlerini anlamak için uygun bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonu konusunda, kadınlar-erkekler ve kuşaklar arasında nasıl benzerlikler ve farklılıklar olduğu derinlemesine mülakatlarının temel sorusudur. Karmaşık toplumsal ve tarihsel bağlam içinde, bireysel deneyimleri anlamak; bu bireysel anlatılarla tarihsel-ekonomik-toplumsal-siyasal bağlam arasındaki ilişkileri irdelemeyi ve yorumlamayı gerektirmektedir.

4.1.1.1.1. Kırılgan ve Sağlam

Görüşülen kişiler ile nasıl bir ailede dünyaya geldikleri, ailelerindeki ilişkilerin nasıl olduğu ve hayatlarına dair karar alma süreçlerinde ailelerinin etkisi hakkında konuşuldu. Tüm katılımcılar, hayatlarını anlatırken; ailelerinden, ailelerinin mesleklerinden, kardeşlerinden ve kendi eğitim hayatlarından bahsetti. Bu bölümde muhafazakâr ailelerin ilişkilene biçimleri, hayatı anlama-yaşama tarzları, önemsedikleri değerler ve aile içi ilişkileri anlaşılmasına çalışıldı.

Katılımcılar görüşme boyunca iki aile hikâyesi anlatmıştır. Bunlardan biri içine doğdukları köken aileleri, diğeri ise şimdiki zamanda kendi kurdukları çekirdek aileleridir. Dolayısıyla bu görüşmelerden çıkan hikâye, birey hikâyesi değil; arada zamansal boşluğunun olmadığı, ucu ucuna eklenmiş hatta zaman zaman iç içe geçmiş ailelerin hikâyesidir. Bu tez muhafazakâr aileye odaklandığı için ilk önce görüşülen

kişilerin nasıl bir aileden geldikleri, o aileyi nasıl gördükleri ve o ailenin kendi hayatlarına etkisi anlaşılmaya çalışıldı.

Görüşülen kişiler ailelerini “kendi halinde”, “herkes gibi” ve “orta halli” şeklinde tanımlamaya eğilimlidir. Daha sonra muhafazakârlığın ne olduğu sorulduğunda da “kendi halinde”, “normal”, “kimseye karışmayan” şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Bu kişilerin hem kendi ailelerini hem de muhafazakârlığı bu kavramlarla tanımlamaları, aslında muhafazakârlığı ve muhafazakâr aileyi ifade eden sıfatların da bunlar olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla kendilerini ve aile pozisyonlarını oraya konumlandırmak istedikleri söylenebilir.

“Biz iki kardeşiz. Bir ablam var. Bir de ben, kendim. Ablam yurt dışında, evlendi orada. Yaşamını sürdürüyor. Ben tek erkek evladıyım evin. Annem babam yani kendi halinde. Böyle babam kendi el emeğiyle çalışan. İnşaatlarda çalışan biri. Annem ev hanımı.” (Latif, 36, Esnaf)

Görüşülen muhafazakâr katılımcılar, kendi hayatlarını ya da ailelerini anlatırken cinsiyetler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler dikkat çekicidir. Örneğin cinsiyetler arasındaki ilk ayrım, kendi hikâyelerini anlatma biçiminde ortaya çıkmıştır. Kadınlar, uzun uzun ailelerini, kardeşlerini, akrabalarını, eğitim hayatlarını, ebeveynlerini anlatırken; erkekler kısaca, üstün körü bir anlatı kurmuştur. Bu da kadınların kendi hikâyeleri üzerine daha çok düşündüğünü ve bu görüşmeden önce hikâyelerini anlattıklarını ama erkeklerin böyle bir anlatıyı daha önce pek kurmadığını göstermektedir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi erkekler hayat hikâyelerinden kısaca bahsedip geçmişlerdir.

“Evlenden önce ailemiz küçükken bizim hayatımız çiftçilikle geçiyordu, hayvancılık, köyde. Yani tarımla uğraşıyorduk. Ailemiz çiftçilikle uğraştığı için okuma... Babam tabii okumasını isterdi, çocuklarını okutmamış ama beni liseye kadar okuttu. Biz ileriye gidemedik tabii. Lisede bıraktık.” (İsmail, 58, Esnaf)

Kadınlar; çocukluklarına, ailelerine dair hikâyelerini anlatırken, erkeklere oranla daha çok kardeşleriyle ilişkilerinden bahsetmişlerdir. Erkekler sokakta oynadıkları oyunlardan, işe başlama hikâyelerinden bahsederken; kadınlar çocukluklarında kardeşlerinin bakımını üstlendiğini belirtmişlerdir. Erkekler, kız kardeşlerinden yalnızca bir sayı ya da isim olarak bahsederken, kadınlar, erkek kardeşlerinin hayatlarına daha

hâkim ve ilgilidir. Bu da muhafazakâr ailelerde, kadınların özel alanla temasının erkeklere göre daha fazla olmasıyla açıklanabilir.

“Onların da şey. ...’nun üniversitesi donuk şu an ön lisans. Diğeri üniversite okuyor, yarım dönemi kaldı. Hazırlıkla beraber beş, dört yıl okuyor o.”
(Eylem, 32, Ev hanımı)

Ayrıca cinsiyetler arasındaki kategorik farklardan diğeri de yine özel alan-kamusal alan ayrımından kaynaklanmaktadır. Görüşülen erkeklerin hiçbiri ev işlerinde rol aldığını söylemezken, kuşak fark etmeksizin kadınların tamamı çocukluklarından itibaren ev işlerinde rol aldıklarını belirtmişlerdir. Üstelik hiçbirinin bu durumu sorguladığı ya da garipsediği görülmemiş; bunu normal, içlerinden gelen bir şey olarak anlatmışlardır.

“Sürekli yıkıkla uğraşıyorum. Sürekli tarlayla, atla, hayvanlarla uğraşıyorum. Tarlayla, bahçeyle uğraşıyorum. Evde çeşme yok. Evde yemek yapacak üç ocak, milan gaz yok. Çamaşır makinesi yok. Buzdolabı yok. Şartlar öyle. Ekmek yok. Köyde ekmek yok. O işçinin, tarlaya giden işçinin ekmeğini yemeğini ben yapıyorum, hazırlayıp götürüyorum. Babam eve usta çağırıyor evi yaptırmak için onların yemeklerini, çaylarını, kahvelerini de ben yapıyorum.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Özel alan ve kamusal alan konusunda, ikinci kuşak kadınların anlattıklarına göre, kız çocuklarının doğumdan itibaren özel alanla sınırlandırıldığı söylenemez. Kadınlar ergenliğe girene kadar sokakta kızlı-erkekli oyunlar oynadıklarını dile getirmişlerdir. Bu da aslında kız çocuklarının cinsel çağrışımları olana kadar kısıtlanmadığını ama ergenliğe girer girmez özel alana çağırıldıklarını göstermektedir. Birinci kuşak ile ikinci kuşak kadınların hikâyelerindeki bu farkın sebebi, muhafazakâr ailelerin zamanla kız çocuklarının kamusal alana çıkması konusunda baskının azalmasıdır.

“Mahallede büyüdük, müstakil bir evimiz vardı. Mahallemiz güzeldi. Böyle herkes biz gibiydi zaten, orta halli kendi geliriyle geçinmeye çalışan insanlar. Yani sokakta akşam hava kararana kadar oyun oynardık, hiç eve girmek istemezdik, kız erkek karma karışık böyle çok güzeldi. Evimizin önünde kocaman bir bahçe vardı, orada oynardık. Okul da yakındı, okula giderdik. Çok güzeldi.” (Melek, 42, Öğretmen)

Görüşülen kadınlar ve erkeklerin arasındaki ortaklıklardan biri; bu kişilerin genellikle kendi başına karar almamasıdır. Katılımcıların hayatlarına dair kararlarda, ailenin; vizyonu, ekonomik gelir durumu, dinî ve geleneksel değerleri ardından akrabaların ve

çevrenin tepkileri etkili olmaktadır. Kuşak ya da cinsiyet fark etmeksizin görüşülen kişilerin eğitimi, evliliği ve meslek seçimi gibi hayatlarına yön veren kararlarda özellikle aileleri etkili olmuştur.

“Yani okumamanız konusunda ailenizin etkisi oldu. Tabii, beni ailem okutmadı. Annem okutmak istedi. Annem bu konuda çok şey yaptı bana karşı, hani “okusun çocuk” falan diye destek oldu ama annemin artık sözü geçmiyor. Babam “hayır, okumayacak” dedi. Ondan sonra ben okula gidemedim. Ben de karşı çıkamadım. Ne yapabilirim de yani? Sonuçta okutacak olan onlar. Çok istemiştim hani liseye gideyim ben de. Arkadaşlarımla beraber eğitime devam edeyim diye ama olmadı.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Görüşülen kişilerin hayatlarıyla ilgili kararları konusunda ailesine karşı çıkan ya da ailesini ikna edip hayatına kendi istediği şekilde yön veren örneklere de rastlanmıştır. Dolayısıyla muhafazakâr ailenin hem çocukların bireyselleşmesinin örselendiği hem de öznellik kapasitesinin ortaya çıktığı bir alan olduğu söylenebilir. Nagehan Tokdoğan, 2015 yılında milliyetçi kadınlarla yaptığı görüşmelerin ardından, bu kadınların aileye ve topluma karşı mücadelesi ile öznellik kapasitesinin bu düzlemlerde de ortaya çıkabileceği sonucuna varmıştır. Bu araştırmada da benzer mücadeleyi evin çocuklarının verdiği görülmüştür. Bu yüzden bu ailelerin, dönüşümünde (çatışmalar içerse de) genç kuşakların yani çocukların etkili olduğu söylenebilir.

Muhafazakâr aileler, nüfus sayımına göre bakıldığında; anne, baba ve çocuklardan oluşan modern çekirdek aile görünümündedir. Fakat bu ailelerde, geleneksel geniş aile özellikleri göze çarpmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere, kişilerin hayatlarına yön verecek kararlarda ailenin ve çevrenin belirleyici etkisi geleneksel geniş aile özelliklerinden biridir. Görüşülen ailelerdeki geleneksel geniş aile özelliklerine örnek olarak; yaşlıların bakımının çocukları tarafından, torunların bakımının ise büyükanneler tarafından üstlenilmesi de gösterilebilir.

Görüşülen kişiler babaanne, anneanne ve dedeler ile ilişkilerinin onlar yaşadıkları sürece devam ettiğini söylemişlerdir. Ama babanın anne ve babasıyla karşılıklı maddi ve manevi desteğin daha görünür olduğu söylenebilir. Dolayısıyla muhafazakâr ailenin, sosyal ve ekonomik ilişkiler alanı olduğu görülmüştür. Birinci kuşak kadınlar ve erkeklerin aile hikâyelerinde babaanne ve dede ile ilişkilerden daha sık söz edilmiştir. Özellikle evdeki herkesten daha fazla babaannenin sözünün geçtiğine dair anlatılarla

karşılaşmıştır. Kağıtçıbaşı, kadının yaşı ve sözünün dinlenmesi arasındaki ilişki hakkında şöyle der:

“Genç kadın hâlâ sıkı denetim altındadır; ancak yaşı ilerledikçe üstündeki baskı ve kısıtlamalar azalır. Bunun bir nedeni de genç kadının cinsel bir “nesne” olarak görülmesi, yaşı ilerleyen kadının ise bundan kurtularak daha serbest olabilmesidir. Böylece yaşlı bir kadın erkeklerin meclisine daha rahat girip onlarla daha rahat tartışabilir; sözü daha çok dinlenir.” (Kağıtçıbaşı, 1981, s.35)

Babaannenin sözünün dinlenmesi; kadının kocasının ölmesinden sonra aldığı statüsü, erkek çocuk doğurmuş ve oğlunu sosyal güvence olarak kodladığı için oğlunun evinde yaşamaya başlamış olması ve yaşlanmış olduğu için cinselliğinin daha az görünür hal alması ile kazanılmış bir konumdur. Bu durum ataerkil yapıyı sarsmaz. Çünkü kadının sözünün dinlenmesi; kadın olduğu için değil yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı sonradan edinilmiş bir statüden kaynaklanmaktadır ve tahakküm ilişkilerini sürdürür niteliktedir.

Görüşülen kişilerin şimdiki ailelerine bakıldığında, içine doğdukları aileden hemen sonra kurulduğu hatta özellikle evliliğin ilk yıllarında; erkeğin ailesiyle yaşamın ortak olduğu teması ortaya çıkmıştır. Görüşülen ailelerde; evlilikten sonra bir süre kayıvalide ile yaşamak ya da altlı üstlü binalarda yaşamak oldukça yaygındır ve bu konuda kuşak farkı yoktur. Kayıvalide ile ya da kayıvalideye yakın yaşanması da muhafazakâr ailelerde geleneksel geniş aile özelliklerinin görüldüğünü ortaya çıkarmıştır. 1970’li yıllarda, İstanbul’da araştırma yapan Duben (2021, s.87-88), kişilerin; çekirdek aileleriyle birlikte ayrı dairelerde ama aynı ya da komşu apartmanlarda veya aynı mahallede oturmalarının sıkça rastlanan bir durum olduğunu belirtir. Bu durum 2023 yılında ve kırsal bölgelerde benzer şekilde yaşamaya devam etmektedir. Ayşe (62, Ev hanımı), evlendikten sonra iki yıl kayıvalidesi ile yaşamıştır. Ezgi (35, Ev hanımı), evlendikten sonra kendi evleri yapılanaya kadar dört yıl kayıvalidesi ile aynı evde kalmıştır. Ramazan (38, İşçi ve Muhtar)’ın erkek kardeşi alt katında oturmaktadır.

“Ben 10 yıl da kayıvalidemlerle kaldım. 10 yıldan fazla. Altlı üstlü, iki katlı ayrı ama biz hep bir aradaydık. Çünkü kayıvalidemlerin iki çocuğu vardı, bir kız bir erkek. Kız burada değildi, işte onlar da hep bize destek oluyorlardı. Çocuklar oldu benim, işte çocuklarıma baktı kayıvalidem, gittim geldim, yemeğimi aşımı yaptı. Ayrı katlardaydık ama hep bir

aradaydık hep beraber yemek yedik hep beraber kahvaltı yaptık diyebilirim. Hep onlar bize biz onlara yardımcı olduk yani. O konuda şanslıyım Allah'a şükür.” (Melek, 42, Öğretmen)

Bu noktada görüşülen kişilerden bazıları bu ilişkileri dayanışma olarak anlatırken, bazıları çatışma olarak anlatmıştır. Bu yakın ilişki biçimi gerginliklere sebep olsa da ilişkiler tam olarak asla koparılmamış ama evlerin ayrıldığı örneklerle karşılaşmıştır. Örneğin Raziye (53, Ev hanımı) ilk iki yıl kayınvalidesi ile birlikte yaşamış, kayınvalidesi Raziye (53, Ev hanımı)'yi ağır işlerde çalıştırarak hamileliğinde bebeğinin ölümüne sebep olunca evler ayrılmıştır. Benzer bir hikâyeyi de Mustafa (59, Esnaf) da anlatmıştır:

“Evlendik. Hanım köyde durdu. Annemin yanında bizim iki katlı orada durdu. Üst kat bize aitti, alt kat annelere aitti. Ben devamlı gelip gidiyordum. Dükkân vardı. Ondan sonra bir müddet sonra köyde iki sene falan kaldık. Ondan sonra bizim hanım hamile oldu. Hamile olunca bizim bağ bahçe işleri olunca araziye gitmişler. Hanım hamileydi. Orada düşük yaptı. Düşük yaptı. Gerisin geri tabii bir müddet geçtikten sonra tabii şey olmayınca biz köy hayatı şey olunca gelip gitmek bana zor gelince biz Hüyük'e taşındık.” (Mustafa, 59, Esnaf)

Mustafa (59, Esnaf)'nın o zaman olaya objektif bakıp taşınma kararı alması ve kendi annesinin hatasını kabul edip bugün dile getirebiliyor olması geleneksel kodların bazı noktalarda aşındığını da göstermektedir. Ancak görüşülen kişiler evlendikten bir süre sonra evler uzaklaşsa/ayrılrsa bile yemekler sık sık birlikte yenilmekte ve en çok kayınvalide ve kayınpederle görüşülmektedir. Torunlara ücret karşılığı olmadan babaanne ya da anneanne bakmakta hatta şehir dışındaki çocuklara kışlık malzeme gönderilmektedir. Yaşlı bakımında olduğu gibi torun bakımındaki emek hem normalleştirilmekte hem de ekonomik karşılığı verilmeyerek görünmez kılınmaktadır. Muhafazakâr ailelerdeki, karşılıklı maddi ve manevi desteğin sürmesi de geleneksel geniş aile özelliklerinden biri olarak okunabilir.

Aslında muhafazakâr ailelerin tarihsel bir döngüsü olduğu görülmüştür. Yeni evlenen bir çift önce kayınvalide ile yaşarken geniş aile, birkaç yıl sonra kendi evlerine çıktıklarında çekirdek aile, en son ebeveynleri yaşlanıp çocuklarıyla yaşamaya başladıklarında yeniden geniş aile olurlar. Ayrıca daha önce de belirtildiği üzere çekirdek aile olarak yaşanırken de geleneksel geniş aile özellikleri hâkimdir. Yani görüşülen aileler, zaman içinde hem çekirdek aile hem geniş aile görünümü almakta

fakat genel olarak geleneksel geniş aile özellikleri taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu aile tipini en iyi geçiş ailesi kavramı açıklamaktadır. Ayrıca cinsiyet ve kuşaklar arasında hiçbir ayırım olmadan, tüm katılımcılar anne-babası yaşlandığında onlara ya baktığını ya da bakacağını belirtmiştir.

“Şimdi benim babam baktı. Ben gördüm ya. Ben de babamdan örnek alarak ben de baktım. Ama ben de baktım. Ben beş sene, 20 senede beş sene dükkân kapatmış bir insanım. Ben babama baktım. Annem de yanımda. Anneme de bakarım. Şimdi bu ataya bakmayan zaten evlat olamaz zaten. Öyle bir geçeceksin yani.” (Mustafa, 59, Esnaf)

Muhafazakâr ailelerde, geleneksel geniş aile özelliklerinin hâlâ devam ettiğini gösteren işaretlerden bir diğeri de tercih edilen evlilik türünde kendini göstermektedir. Bu ailelerde, eş seçimi konusunda kuşaklar arasında hem değişim hem de devamlılık gözlemlenmiştir. İkinci kuşakta önceden tanışıp severek evlenme oranı bir önceki kuşağa oranla artsa da bu ailelerde görücü usulü evlilik yaygın olarak tercih edilen evlilik türüdür.

Tablo 1. Evlilik Türleri

	Evlilik Türü
1. Kuşak Anneler	
(Fatma, 49, Ev hanımı)	Görücü usulü
(Raziye, 53, Ev hanımı)	Görücü usulü
(Ayşe, 62, Ev hanımı)	Kaçarak
(Türkan, 51, Ev hanımı)	Görücü usulü
2. Kuşak Anneler	
(Neriman, 33, Ev hanımı)	Önceden tanışıp severek
(Eylem, 32, Ev hanımı)	Görücü usulü
(Ezgi, 35, Ev hanımı)	Görücü usulü
(Melek, 42, Öğretmen)	Önceden tanışıp severek
1. Kuşak Babalar	
(İsmail, 58, Esnaf)	Görücü usulü
(Ali, 65, Memur)	Görücü usulü
(Mustafa, 59, Esnaf)	Görücü usulü
(İbrahim, 75, Memur emeklisi)	Görücü usulü
2. Kuşak Babalar	
(Nafiz, 38, İşçi)	Önceden tanışıp severek
(Tahir, 39, Esnaf)	Görücü usulü
(Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)	Görücü usulü
(Latif, 36, Esnaf)	Kaçarak

Anlatılan görücü usulü hikâyelerinin bazılarında erkekler kadını uzaktan görüp beğenmiş ve ailelerine söylemiştir fakat hiçbir evlilik türünde gelinin ya da gelin tarafının ilk adımı attığına rastlanmamıştır. Dolayısıyla evlilik için ilk adımı her zaman erkeğin ya da erkek tarafının atması da ataerkil zihniyetin hâkim olduğunu göstermektedir.

“Şimdi benim kayınpeder, şimdi Allah rahmet eylesin öldü. Şimdi oraya gittiğimde benim dayımın kızı vardı. Benim kayınla evliydi. Ben oraya gidip gelip, ben radyo teyp tamir ettiğim için onların evine gittim. Orada tanıştım. Orada gördüm. Annemlere gittim. Mesela eve gittim. Onlara yalvardım. Ya

şu kızı bana alın falan. Ondan sonra bizimkiler tabii bana dayanamadılar. Gittiler.” (Mustafa, 59, Esnaf)

Evlilikler genel olarak erken yaşta, zamanı geldi diye yapılmıştır. Evlenilecek kişiye ya da evlenmeden önceki duygulara çok anlam yüklenmemiştir. Görüşülen kişilerin evlilik konusunu daha bürokratik ve kendinden/duyudan uzak bir mesele gibi andıkları söylenebilir. Evlilik için kadınlar adım atmazken, erkekler de evlilik yaşı geldi deyip evlenmiştir.

“Tabii, benim haberim yoktu, onlar bulmuşlar zaten. ‘Böyle böyle bir kız var bakalım’ dediler. O da Hüyük’e bağlı Selki mahallesindendi. O şekilde gittik, tanıştık. ‘Olur mu?’, ‘Olur.’ Evlendik geçtik gittik.” (Tahir, 39, Esnaf)

Görüşülen kişilerin hayatlarına dair tüm kararlarda olduğu gibi, evlilik kararlarında da ailelerinin onayı ve kararı etkilidir. Hatta evlilik, ailelerin birleşmesi olarak görüldüğü için ailenin kendisini de ilgilendirmektedir ve bu yüzden evlilik konusunda ailenin onayı gözetilmektedir. Fakat birinci kuşak kadınlar ile ikinci kuşak kadınlar arasındaki farklılardan biri olarak, kadının söz hakkının artması gösterilebilir. Birinci kuşak kadınlar, evlenirken ailelerinin onlara evlenmek isteyip istemediğini sorduğunu söylemiştir. Fakat birinci kuşak kadınlar evlenmek istediklerini susarak belirtirken, ikinci kuşak kadınlar evlenmek istediklerini sözlü olarak dile getirmiştir.

“Tabii tabii. Ailem sordu bize tabii. Bana tabii. Ben sessiz kaldım. Eskiden öyleydi bizim zamanımızda. Ben buna varacağım denmezdi. ‘Varmayacağım’ da demiyorum. ‘Ben varmam ona’ demeyince anlıyor benim ailem. Öyle şey oldu yani.” (Türkan, 51, Ev hanımı)

“Çocuğu bir tanıştırmaya geldiler. Babam, ‘E ben bunu tanıyorum, bitti olay, ben vereceğim seni’ dedi. ‘E, sen vereceğim diyorsan ben sana uyarım yani her türlü’ dedim babama şey yaparak. ‘Siz birbirinize tam uyarsınız, hem kişilik olarak hem ruhen, her şekilde birbirinizin dengisiniz’ dedi. ‘Tamam’ dedim, ‘Sen dediysen bitmiştir benim için’ dedim.” (Eylem, 32, Ev hanımı)

Ayrıca evlilik yaşında da cinsiyetler ve kuşaklar arası önemli bir fark bulunmaktadır. Görüşülen erkeklerden hiçbiri 18 yaşının altında evlendirilmemişken, 18 yaşın altında evlendirilen kadınlara rastlanmıştır. Çocuk gelin olma durumu birinci kuşak kadınlarda daha yaygınken, ikinci kuşak kadınlarda evlilik yaşı (bir kadın hariç) 18 yaşın üstüne

çıkmiştir. Bu da muhafazakâr ailelerde, kız çocukların erken yaşta evlendirilmemesi konusunda bilincin zamanla arttığı göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Evlenme Yaşı

	Evlenme Yaşı
1. Kuşak Anneler	
(Fatma, 49, Ev hanımı)	16
(Raziye, 53, Ev hanımı)	18
(Ayşe, 62, Ev hanımı)	22
(Türkan, 51, Ev hanımı)	16
2. Kuşak Anneler	
(Neriman, 33, Ev hanımı)	27
(Eylem, 32, Ev hanımı)	21
(Ezgi, 35, Ev hanımı)	17
(Melek, 42, Öğretmen)	24
1. Kuşak Babalar	
(İsmail, 58, Esnaf)	19
(Ali, 65, Memur)	20
(Mustafa, 59, Esnaf)	21
(İbrahim, 75, Memur emeklisi)	20
2. Kuşak Babalar	
(Nafiz, 38, İşçi)	20
(Tahir, 39, Esnaf)	23
(Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)	21
(Latif, 36, Esnaf)	24

Tablodan da anlaşılacağı üzere görüşülen kişiler, 20'li yaşlarının başlarında evlenmiş ya da evlendirilmiştir. Bu da görüşülen muhafazakâr kişiler için, ilk gençlik yıllarında; özgürleşme, bireyselleşme alanlarının açılmadığını göstermektedir. Fakat görüşülen kişilerin kendi ailelerinden gördüklerinin aksine çocuklarını erken evlenmeye yönlendirmediği, üniversite okumaya ya da çalışmaya başka şehre tek başına gönderdiği görülmüştür. Bu konuya daha sonra detaylı olarak değinilecektir.

Görüşmelerde katılımcıların eşleriyle olan ilişkileri de aile içi dinamikleri anlatırken ortaya çıkan ortak temalardan biri olmuştur. Her ne kadar bir tema olarak eşlerle ilişki görünür olsa da bu mesele ile ilgili olumsuz herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Bu bize aile içine ilişkin özel görülebilecek alanlarda dair daha yüzeysel açıklamalar yapıldığını göstermektedir. Özel olan, özel alanda kalır yani “Dört duvar içinde olan dört duvar içinde kalır” bakışı hâkimdir. Hatta uzun konuşurlarsa çelişkili ifadelerde bulunacaklarını bildikleri için kısa, olumlu ve yüzeysel cevaplar vermişlerdir.

“Eşimle bir problemim yok. İletişimim gayet iyi, anlaşabiliyoruz. Çocuklarımla da öyle. Hani zaman zaman ailede olan şeyler. Gitgeller olabiliyor. Ama gayet iyi bir aileyiz şükür Allah’a.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

“Mükemmel hepsiyle. İletişim çok güzel yani hepsiyle. Öyle arkadaş gibiyiz yani.” (İsmail, 58, Esnaf)

Görüşülen kişilerin aileleri hakkında olumlu imge kurmak için aileleri hakkındaki ilk cümleleri olumlu olmakla beraber ortaya çıkan çelişkili ifadeler eşler arasındaki ilişkinin olumsuzluklar da barındırdığını göstermiştir. Örneğin Fatma (49, Ev hanımı) eşiyle ilişkisinin ve iletişiminin nasıl olduğu sorulduğunda, “Eşimle iletişimim çok güzel. Şu ana kadar evlendim, hiç pişman olmadım. Çok şükür aramızda birbirimizle istişare ederek. Bir kavgamız, gürültümüz, hiçbir şeyimiz olmadı Allah’a şükür. Arada çok nadir ufak tefek olsa da ben hep alttan alırım. Öylelikle anlaşır gideriz” demiştir. Fatma (49, Ev hanımı) önce eşiyle iletişiminin çok güzel olduğunu, evlendiğine hiç pişman olmadığını söyleyerek Allah’a şükretmiş, fakat bir sonraki cümlesinde iyi geçinmelerinin sebebinin hep kendisinin alttan alması olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla görüşülen ailelerde, genellikle, ilişkinin sürdürülebilmesi için kadınların alttan aldığı ve erkeklere uyum sağladığı söylenebilir.

Eşlerle ilişki ve iletişim konusunda yalnızca çelişkili ifadeler yoktur. Görüştüğüm katılımcılardan bazılarını daha önceden tanıdığımı yöntem bölümünde de belirtmiştim. Ben alandan biri olarak görüşülen kişileri tanıyan ve onlarla ilişkiler kuran bir noktada konumlandığım için de olumsuz hiçbir ifade kullanılmamış olabilir. Ancak yine de bu kadar olumlu bir algı ve dil kurmanın bir anlamı olmalı keza bu hikâyelerin içinde saklanmış, çarpıtılmış olan olgular hakkında Ali (65, Memur)’nin anlattıkları üzerinden bir sonuca yaklaşılabilir.

“Eğer ben bir başkasıyla evlenmiş olsaydım, tanışarak evlenmiş olsaydım asla böyle mutlu olmazdım. ... O eşimden kaynaklanan bir şey. Eşim hakikaten dürüst ve çalışkan ve hiç hakareti olmayan, bana ‘Len’ bile demeyen birisi. Ben de onun bu halini gördükçe ona daha çok bağlandım, daha çok saygı duydum. Sevgi farklı şey. Aşk farklı şey. Aşk işte bala canın çeker, canın çekme vermezlerse o iştahın kalır onu bir ara kendin denk getirince yersin. Ama yiyiverdiğinde o biter. Ama saygı farklı şey. Ben eşime hakikaten saygı duyuyorum. Onun söylediği, bana bir şey söylediği zaman emirdir. Ben öyle görüyorum. ... Yanlış bir davranış görmedim. O yüzden ben kendimi mutlu bir aile olarak görüyorum.” (Ali, 65, Memur)

Ali (65, Memur), görüşme boyunca da sürekli lafı eşine getirmiş ve eşinin ne kadar iyi biri olduğunu söylemiştir. Hatta görüşmecilerden yalnızca Ali (65, Memur) eşinden hep “..... Hanım” diye bahsetmiştir. Fakat Ali (65, Memur) eşine yalnızca evlerinde değil, kamusal alanda da fiziksel şiddet uygulayan biridir. Araştırma için konuşurken kendini şiddet uygulayan biri olarak anlatmadığı gibi sürekli eşine saygı duyduğunun altını çizerek konuşmuştur. Bu da muhafazakâr ailelerin nasıl aileleri ve aile ilişkileri olduğuna sadece görüşme yaparak ulaşılamayacağını, onlarla beraber vakit geçirip tanımaya çalışmanın gerekli olduğunu göstermiştir.

Ayrıca muhafazakâr aileler, geleneksel ve ataerkil bir yapıya sahip olmalarına rağmen daha modern görünmek istemektedirler. Bunun da sebeplerinden biri Türkiye'nin Tanzimat Dönemi'nden bu yana Batılılaşma sürecinin devam ediyor olması, bir diğer sebep de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren süregelen feminist harekettir. O feminist hareket sayesinde ve Cumhuriyet ideolojisinin kadını kamusal alana çıkararak daha görünür kılmasıyla kadına şiddet uygulamak, saygı duymamak geleneksel bulunduğu ve olumsuz anlamlar taşıdığı için katılımcılar, ailelerindeki olumsuz şeyleri saklamakta ve daha modern görünmeye çalışmaktadır. Eşine en çok şiddet gösterenin eşinden en çok övgüyle bahseden kişi olması da bu kişinin olumsuz ya da geleneksel imgesini örtmeye çalışması ile ilişkili olabilir.

Bu arada görüşülen ailelerde, akraba evliliğine ve birden fazla kişiyle evliliğe hiç rastlanmamıştır. Görüşülen kişilerden yalnızca biri daha önce evlenip boşanmıştır.

“Hâlbuki yani onun da sevdiğini düşünüyordum ama tabii evlendikten sonra bazı şeyler değişti. ‘Ben’ dedi yani görüştüğü kişi varmış zaten lisede. ‘Onu seviyorum, ben seni sevmiyorum’ dedi. ... Hemen aile terapistine gittim bir tane psikolog ayarladım. ... İki ay içinde ‘Tamam’ dedim ben. Ondan sonra zaten ben de gardımı aldım hesabı oldu. Çünkü ne olacağını kestirdim artık

ondan beklentiye girmek gibi bir şansım yok. Bir de askerliğimi yapmadım. Ben askere gitsem zaten evde durmayacak yani bir aksilik olabilir. Bir huzursuzluk olabilir yani. Neden kendimi riske atayım ki? Niye hayatımı karartayım ki? Başkasını seviyorsa ‘Tamam’ dedim. ‘Sen başkasını seviyorsan biz bu işi bitirelim’ dedim.” (Nafiz, 38, İşçi)

Nafiz (38, İşçi) eğiyle sorunlar yaşayınca aile terapistine gitmiş, eğinin kendisini sevmediğini anlayınca olgunlukla karşılayıp boşanma sürecini başlatmıştır. Eğinin başka bir erkeği sevdiğini öğrenmesine rağmen olumlu ve yapıcı bir tavır tutunup bu konuyu namus meselesine dönüştürmemiştir. Üstelik bu boşanma başka bir erkek ile ilgili bir meseleyken, diğer erkek tarafından anlatılabilmıştır. Dolayısıyla muhafazakâr ailelerde; boşanmanın normalleşmemişse bile müzakere edilebilen bir konu olduğu söylenebilir.

Görüşmelerde konu aile içi karar alma mekanizmalarına geldiğinde, kuşaklar arasında farklılıklar görülmüştür. “Ailede kararları kim alır” diye sorulduğunda “ortak karar” süreçlerini ima eden cevaplar verilmiştir. Ancak son sözü babanın söylediği hikâyeler çoğunlukta olsa da ikinci kuşaktan itibaren bununla çelişebilecek hikâyeler ve deneyimler de dile getirilmiştir. Ancak yine de evlilikte ilk adımı erkeğin atmasından, evlenilince erkeğin ailesine yakın oturulmasından, çocuklara erkek tarafından birilerinin isminin verilmesinden anlaşılacağı üzere; ikinci kuşakta da tam bir kırılma ya da kopuş olduğu söylenemez.

“Yok, eşit hakkı var. En küçüğümüzden en büyüğümüze, bana kadar. Kesinlikle aldığımız kararlar hepimizin ortak kararıdır. Yani, “Ben şunu yapacağım, bu olacak” gibi bir kararımız olmadı yani yapmadık öyle bir şey.” (Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)

Aile içindeki eşitlik konusunda da çelişkili ifadelere rastlanmıştır. Görüşülen kişilerin aile içi karar alma süreçlerinde eşit olduklarını söylemelerinin hemen akabindeki çelişkili ifadelerinden karar alma süreçlerinin denilenin tam tersi şeklinde işlediği görülmüştür. Görüşülen kişiler, eşit ve demokratik imge kurmanın modern bir görünüm olduğunu bildiklerinden aile içinde eşit olduklarını ifade etmiş ve kendilerini de modern bireyler olarak sunmuşlardır.

“Yani bilmiyorum. Bazı konularda demokratiğizdir. Bazen son sözü babamız söyler, hiçbirimizin sesi çıkmaz. Duruma göre, konuya göre değişebiliyor.” (Melek, 42, Öğretmen)

Bir de ailelerinde eşitlik olmadığını doğrudan söyleyen kadınlar olmuştur. Muhafazakâr kadınlar evlerinde kocalarının eşitliği sağlamamasından hem şikâyetçidir hem de bunu normal kabul etmemektedirler. Eşitliğin sağlanabilmesi ve kadının sözünün dinlenmesi için kadının; anne olması, çocuklarının yetişkin olup onların yanına gidebilecek olması, eşinin vefat etmesi ve/veya yaşlanması gerekmektedir. Kadınlar gençliklerinde daha az söz hakkına sahip olurken, yaş aldıkça aile içinde söz hakları artmaktadır. Bu da evde en çok babaannenin sözünün geçtiği hikâyelerle birlikte düşünüldüğünde; kadınların yaş almaları ile söz hakkına sahip olmaları arasındaki doğru orantıyı göstermektedir.

“Yok. Eşit söz hakkı yok. Eskiden hiç yoktu. Konuşma hakkımız yoktu. Kadınların konuşma hakkı yoktu. Çünkü öyle yetiştirilmiş. Öyle yönlendiriliyor. ‘Senin bir hakkın yok’ diyor. İster dur ister git. İki yıl önce bile daha. Ben 37 sene evliyken annesi beni boşaması için sürekli bir 38 yıl benimle uğraştığı için pes edemedi, pes etmedi. Hâlâ da anama bakacaksın. ‘Anama bakmak istersen ya bakacaksın ya da oğlunun kızının yanına istediğin yere gidebilirsin’ dedi. ... Son zamanlarda çocuklarım büyüdükçe kendini o kötü alışkanlıklarını bıraktıkça düzelme oldu. Şu anda çocuklarına da saygı duyuyor. Bana da saygı duyuyor.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Bir diğer grup da evlerinde eşitliğin olmadığını, en son sözü babanın söylediğini ifade eden ve bundan rahatsızlık duymayan erkeklerdi fakat bunu dile getiren iki kişi oldu. Evde son sözü kendisinin söylediğini belirten erkeklerden biri en doğrusunu kendisinin bildiğini düşünmektedir. Bu gibi örnekler, muhafazakâr ailelerdeki ataerkil zihniyet yapısının sürekliliğini göstermektedir.

“Genelde en doğru kararları ben alırım genelde. Yani tamam onları da dinlerim, onların kararlarını da dinlerim ama en doğru karar en son benden çıkıyor.” (Tahir, 39, Esnaf)

Eşlerle ve çocuklarla ilişkinin ardından sahip olunan çocuk sayısındaki düşüşe dair bir tema ortaya çıkmıştır. Görüşülen kişilerin kaç kardeş oldukları ve kendilerinin kaç çocuk sahibi olduğu bilgisi ile üç kuşak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda; geçmişten günümüze, sahip olunan çocuk sayısının düştüğü ortaya çıkmıştır. Bu durum, neoliberalizmin, muhafazakâr ailelerin vizyonuna ve anlam dünyalarına sirayeti ile açıklanabilir. Görüşülen ailelerde aile “şirket” gibi görülürken, çocuk “yatırım yapılacak enerji” olarak görülmektedir. Daha önce de değinildiği üzere, 1980’lerden bu yana neoliberal dönem ailelerinde; az çocuk sahibi olmak demek; çocuğa harcanacak emeğin, maliyetin ve zamanın artması demektir. Foucault (2019)’nun dediği gibi;

neoliberal politikanın temel meselesi, toplum içerisinde “şirket” biçimlerini çeşitlendirmektir. Bu araştırma sonucunda, muhafazakâr ailenin de bu şirketlerden biri haline geldiği ve bu şirkette (ailede) çocuğa daha fazla yatırım yapabilmek için çocuk sayısının düştüğü söylenebilir. Osmanlı'nın son döneminde yaşayan ve Avrupa'daki çocuk terbiyesi ile mukayeseler yapan Münif Paşa (Okay, 1998, s.47)'nin orada bir kişinin çocuk sahibi olduğunda ilk iş olarak eğitim masraflarını hesaplandığını anlattığına değinmiştik. Bu durumun, artık Türkiye'de de benzer şekilde işlediği söylenebilir.

Tablo 3. Katılımcıların Ebeveynlerinin ve Kendilerinin Sahip Olduğu Çocuk Sayısı

	Kardeş Sayısı	Çocuk Sayısı
1. Kuşak Anneler		
(Fatma, 49, Ev hanımı)	5 kardeş	3 çocuğu var
(Raziye, 53, Ev hanımı)	6 kardeş	2 çocuğu var
(Ayşe, 62, Ev hanımı)	4 kardeş	3 çocuğu var
(Türkan, 51, Ev hanımı)	4 kardeş	3 çocuğu var
2. Kuşak Anneler		
(Neriman, 33, Ev hanımı)	8 kardeş	2 çocuğu var
(Eylem, 32, Ev hanımı)	3 kardeş	2 çocuğu var
(Ezgi, 35, Ev hanımı)	4 kardeş	3 çocuğu var
(Melek, 42, Öğretmen)	4 kardeş	3 çocuğu var
1. Kuşak Babalar		
(İsmail, 58, Esnaf)	5 kardeş	4 çocuğu var
(Ali, 65, Memur)	5 kardeş	4 çocuğu var
(Mustafa, 59, Esnaf)	3 kardeş	4 çocuğu var
(İbrahim, 75, Memur emeklisi)	8 kardeş	3 çocuğu var
2. Kuşak Babalar		
(Nafiz, 38, İşçi)	2 kardeş	2 çocuğu var
(Tahir, 39, Esnaf)	5 kardeş	2 çocuğu var
(Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)	4 kardeş	2 çocuğu var
(Latif, 36, Esnaf)	2 kardeş	1 çocuğu var

Birinci kuşağın aileleri daha çok çocuk sahibi olurken, ikinci kuşağın ailelerinde çocuk sahibi olma oranı düşmüştür. Ayrıca ikinci kuşağın çocuk yapma oranı da birinci kuşağa göre düşmüştür. Görüşülen ikinci kuşak aileler, başka çocuk yapmak istemediğini belirtmiştir. Bu da doğurganlık hızının gün geçtikçe düştüğünü göstermektedir.

Yapılan görüşmelerde, muhafazakâr ailelerin çocuklarına isim verirken de geleneksel ve ataerkil bir tavır tuttukları ortaya çıkan temalardan biri olmuştur. Tahmin edileceği üzere birinci kuşak aileler daha geleneksel ve ataerkillerdir fakat ikinci kuşakta da bu tavrın tamamen terk edildiği söylenemez. Katılımcılara bakıldığında, çocuğun isminin verilmesi konusunda daha çok babaların sözünün geçtiği görülmektedir. Evliliklerin bazılarında evlenmek istediği kadını ailesine söyleyen, evlenince de evde son sözü söyleyen erkek, çocuğun ismini de söylemektedir.

Bu ailelerde çocuklara, annesinin akrabalarından birinin adının verilebilmesi için; ya çocuğun ikinci/üçüncü çocuk olması ya da annesinin akrabalarını kaybetmesi gerekmektedir. Genellikle farklı cinsiyetlerden olan ilk çocuklar, isimlerini baba tarafından birinden almıştır. Hatta ilk kız çocuğunun adı; babaannesinden, ilk erkek çocuğun adı; babasının babasından gelmektedir. Babaanne-dede adlarının çocuğa isim olarak verilmesinin sebebi olarak, bu durumun hem gelenek haline gelmesi hem de kadınların düzenli bir geliri olmadığı için erkeğin ekonomik üstünlüğü ile söz hakkının artması gösterilebilir. Bu ailelerde çocuklara verilen isimler genellikle ya geleneksel ya dinî bir anlam taşımaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Çocuklarına Verdikleri İsimler*

	Çocuk İsimleri	Çocukların İsmi Aldığı Kişi
1. Kuşak Anneler		
(Fatma, 49, Ev hanımı)	Mustafa	Hz. Muhammet'ten ve babaannesinin babasından
	Esra	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Şükrü	Babasının babasından
(Raziye, 53, Ev hanımı)	Ezgi	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Özge	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Ayşe, 62, Ev hanımı)	Menekşe Nazlı	Babaannesinden ve ölen anneannesinden
	Cemal	Babasının babasından
	Furkan	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Türkan, 51, Ev hanımı)	Hatice	Babasının babasının istediği isim
	Osman	Babasının babasından
	Muhammet	Hz. Muhammet'ten
2. Kuşak Anneler		
(Neriman, 33, Ev hanımı)	Yiğit Ali	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Mert Hakan	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Eylem, 32, Ev hanımı)	Eylül	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Yağmur	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Ezgi, 35, Ev hanımı)	Mustafa	Babasının babasından
	Muhammet Ali	Hz. Muhammet'ten ve annesinin babasından
	Enes	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Melek, 42, Öğretmen)	Ayşe Nisa	Babaannesinden
	Aslıhan	Anneannesinden
	Asude	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim

Tablo 4. (devam) Katılımcıların Çocuklarına Verdikleri İsimler*

	Çocuk İsimleri	Çocukların İsmi Aldığı Kişi
1. Kuşak Babalar		
(İsmail, 58, Esnaf)	Lale	Babaannesinden
	Betül	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Kübra	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Osman	Babasının babasından
(Ali, 65, Memur)	Nurgül	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Ali	Babasının babasından
	Huriye	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Süleyman	Dayısından ve amcasından
(Mustafa, 59, Esnaf)	Veli	Babasının babasından
	Hasan	Babasının dedesinden
	Halil	Annesinin babasından
	Şerife	Babaannesinden
(İbrahim, 75, Memur emeklisi)	İsmail	Babasının babasının kardeşinden
	Ayhan	Sinema oyuncusu Ayhan Işık'tan
	Hüseyin	Babasının babasından
2. Kuşak Babalar		
(Nafiz, 38, İşçi)	Firdevs Ece	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
	Elif Sude	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Tahir, 39, Esnaf)	Halil	Babasının babasından
	Harun	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)	Salih	Babasının babasından
	Sevde	Herhangi bir akrabaya ait olmayan isim
(Latif, 36, Esnaf)	Mustafa Ali	Babasının dedesinden ve babasının dayısından

*Çocukların isimleri yaş sırasına göre büyükten küçüğe doğru yazılmıştır.

Tüm çocuklarının isimlerini kendi tercihiyle veren katılımcı sayısı dördür. Ve bu dört katılımcının üçü ikinci kuşak ailelerdendir. Herhangi bir akrabaya ait olmayan ve anne-babanın tercihiyle konulan isimler daha modern olmakla beraber azınlıktadır. Dolayısıyla günümüze yaklaştıkça bu ailelerde çocukların isimlerini vermek, çekirdek ailenin kararına bırakılmaya başlanmıştır. Kuşaklar arasındaki bu fark, Tanıl Bora'nın "Muhafazakârlık da modernleşmenin her yeni evresiyle, yenilenmiştir" (2018, s.55-56) tespiti ile açıklanabilir. Dünyanın değişmesi ile bazen modernliğe tepki bazen de uyum sağlama yoluyla muhafazakârlığın kendisi de görünümleri de yenilenmektedir.

4.1.1.1.2. Kapalı Sosyal Ağ

Muhafazakâr ailenin anlaşılması ve betimlenebilmesi için yalnızca aile içi ilişkilere bakmak yeterli olmayacağı için onların akrabaları ve çevreleriyle ilişkilerine de bakılmıştır. Katılımcılar için aile kavramı; onların içine doğdukları aileyi, evlendikleri kişinin ailesini hatta çocuklarının evlendikleri kişilerin ailesini de kapsamaktadır. Aileler iç içe geçmiş ve hepsi bir aile olarak tanımlanmıştır. Özellikle birinci derece akrabalar aileden görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, katılımcılar genellikle erkeğin ailesi ile yaşamaya başlar sonradan da erkeğin ailesine yakın bir evde otururlar. Dolayısıyla en çok görüşülen kişiler de erkeğin ailesi olur. Elbette sadece erkeğin ailesi ile görüşülmemektedir. Fakat bu aileler en sık akrabaları ile vakit geçirmektedir. Çevrelerindeki ailelerle görüşmelerini ise komşuluk ve iş ilişkileri belirlemektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi; bu aileler, her ne kadar yaşadıkları evler bakımından modern çekirdek aile görünümünde olsalar da kurdukları ilişkiler bakımından geleneksel geniş aile özellikleri taşımaktadırlar. Kuşak ve cinsiyet farkı olmadan tüm katılımcılar için aile ve akrabalık çok önemlidir. Kağıtçıbaşı (1981, s.30)'nın Kolars'tan aktardığı gibi, kırsal bölgelerdeki araştırmalar; ailenin ve akrabaların bireye destek ve güvence sağlamada çoğunlukla dostların yerini tuttuğunu göstermiştir. Bu araştırmada da Konya'nın Hüyük ilçesinde yaşayan katılımcılar için aile ve akrabaların arkadaşlardan öncelikli olduğu ortaya çıkmıştır.

"Benim akrabalarla aram on numara. Ben kimseyi bırakmam herkesle görüşürüm." Tahir Bey (39)

Akrabalarıyla ilişkilerinin iyi ya da samimi olmadığını dile getiren katılımcılar da olmuştur. Akrabalarıyla ilişkileri iyi olmayanlar bu duruma üzgün olduklarını ve araları iyi olmadığı için akrabalarına kırgın olduklarını belirtmiştir. Kuşak farkı olmadan katılımcıların dışarıya çok açık olmadığı, akrabalarıyla örülü bir sosyal hayat içinde yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ancak pek çok sorun, kırgınlık ve çekişmeden de bahsedilmektedir. Yaşam tarzı meselesi bu ilişkilerde bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.

“İşte hanım tarafından komple ailesi Budak'ta ama yaşam tarzları biraz önce dediğim gibi yaşam tarzları bize uygun değil. Onun için sadece anne babayla görüşüyoruz. Diğerleriyle sadece anne babanın evinde görüşüyoruz. Gidip de devamlı git gel git gel birbirimize gidip gelmiyoruz.” (Nafiz, 38, İşçi)

“Ailemizle görüşüyoruz. Başka da en çok görüştüğümüz kişi yok. Eşimin annesi babası, kendi annem babam, kardeşlerim. Öyle, dışarıyla fazla görüşme şansımız olmuyor.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Türkiye’de bazı kurumlar şeffaf ve denetlenebilir olmadığı için işe alma süreçlerinde; aile ve akrabalık ilişkileri oldukça önemlidir. “Yüksek yer”lerde bir tanıdığı, bir “dayısı” olan kişilerin daha kolay işe girebildiği ile ilgili algı da pratikler de bu sosyal ortamda yaygın bir kabulle karşılanmaktadır. Ailelerle kurulan ilişkiler bu insanları çalışma alanında da belli kanallara yakın ve irtibatlı hale getirebilmektedir. Bu sebeple akrabalık ilişkileri, akrabaların sosyal statülerinden ve bağlantılarından faydalanmayı da içerdiği için bir ekonomik ilişkiler alanı olarak değerlendirilebilir. Akrabaları ile ilişkileri kuvvetli olan kişiler kendilerini dolaylı olarak daha güçlü hissetmektedir.

“Çok güzel. Çok şükürler olsun, Allah’ıma binlerce şükürler olsun yani eşim tarafından da olsun kaynanamdan hariç kızdığım halde konuşurum yani saygımı yitirmem, iyiyiz. Yani teyze, hala, kardeş. Akriba dedin mi büyük bir ağacın altında gibi hissediyorsun kendini. Yani kuvvetli, güçlü hissediyorsun. Arkamızda birileri, yani bir şey olduğu zaman maddi konusunda belki yapamazlar, o zamanlar yapamadılar, yoktu da yapamadılar. Ha şu an bir şey olmuş olsa koşarlar, eminim. Çünkü her kişinin artık durumları iyi oldu, çoluğu çocuğu büyüdü. Hani kardeşçe falan biz bir araya gelip toplanmayı çok severiz.” (Raziye, 52, Ev Hanımı)

Akrabaları arkalarında olduğu vakit her şeyin üstesinden gelebileceğine inan katılımcılar, işe girmek için de aile ve akrabalık bağlarına ihtiyaç olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Kendi ailelerinde, işe girme süreçlerinde, akrabalık bağlantılarının

kullanılmadığını özellikle dile getiren katılımcılar genellikle çevrelerinden duyduklarını söylemişlerdir.

“Duyuyorum da bizde yok öyle bir şey yani. Yalnız onu duyuyoruz. Eşi dostu katmış, siyasi yönden bir belediye başkanı vardır o katmıştır. Öyle çok var yani yine var yani o.” (İsmail, 58, Esnaf)

Akraba torpiliyle ya da siyaset aracılığıyla işe girme konusunda birçok hikâye anlatılmıştır. Başkalarından örnekler anlatan kişilerin sözlerinde ve ses tonunda haksızlığa uğramışlık duygusu gözlemlenmiştir.

“Benim bir tane KYK’da çalışan bir kız var dayısı milletvekiliymiş Ankara’da o KYK yurduna onun aracılığıyla işe girmiş. Yani kolay kolay girilmeyormuş oraya. Ben de yazılmışım o zamanlarda beni almadılar ondan sonra ve o kızı hani orada çalışanlar o kıza özel oda ayarlamışlar orada.” (Raziye, 53, Ev hanımı)

Bir katılımcı ise torpille işe girmenin yanlış olduğunu düşünmediği için bu durumu “kısmet” olarak nitelendirmektedir. Başka bir katılımcı da işe gireceğinde illa ki bir tanıdığına araya gireceğini söyleyerek bunu normal kabul etmektedir. Torpil ile işe girmenin “kısmet” ya da “normal” olarak görülmesi aslında bu durumun sosyal hayatta yaygın olduğunu göstermektedir.

“Çevremizde evet duyuluyor ama ben pek inanmıyorum. Bir de o onun kısmetiymiş demek ki diyorum. Duysam da çok önemsemiyorum. Çünkü herkesin kısmetini Rabbim ayırdı. Ama o belki şeyler vesile olabilir yani.” (Fatma, 49, Ev hanımı)

Akrabalar aracılığıyla işe girme konusunda toplumun sırları, başkalarını anlatırken ortaya çıkmıştır. “Siz değil de başkalarında duyduunuz mu” deyince hikâyeler anlatılmaya başlanmıştır. Hiç kimse kendi ailesinde böyle bir şeyin olmadığını söylerken, çevrelerinde sıklıkla böyle şeyler duyduklarını, gördüklerini belirtmiştir. Katılımcılar bu konuda kendilerini değil başkalarını işaret etmiştir. Böylece bir ailenin değil ama toplumun aile, akrabalık ve iş bulma yapısındaki sürekliliği ortaya çıkarmıştır. 1970 ve 1971 yıllarında İstanbul Çağlayan’daki yerleşim örüntülerini inceleyen Duben (2021), kentte akrabalığın/hemşeriliğin sadece barınmada değil iş bulmada da önemli olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda, akrabalığın iş bulmadaki etkisinin 2023 yılında da devam ettiği söylenebilir.

Katılımcıların en sık görüştüğü kişiler akrabaları olduğu için dışarıya kapalı bir sosyal yaşam ördükleri söylenebilir. Elbette sadece akrabalarıyla görüşmeyen katılımcılar, çevrelerindeki kişilerle de görüşmektedir. Kadınlar gündüzleri komşuları ile gün yapmakta, sohbet veya Kur'an-ı Kerim okuma amacıyla buluşmaktadır. Kadınların buluşma mekânları yine özel alan ile sınırlıyken, erkekler kamusal alanlarda erkekler ile görüşmektedir. Erkeklerin iş dışındaki buluşma mekânları cuma namazı için gidilen camiler ve sohbet için gidilen kahvehanelerdir. Fakat kadın katılımcıların erkek, erkek katılımcıların kadın arkadaşları yoktur. Sadece ailecek yapılan buluşmalarda kadınlar ve erkekler dışarıdan kişilerle temas etmekte fakat samimi olmamaktadır. Burada en dikkat çeken kriter görüşülen diğer ailelerin kendilerine benzeyen ailelerden oluşmasıdır.

Katılımcıların en sık akrabalarıyla daha sonra da kendilerine benzeyen ailelerle görüşmeyi tercih etmeleri onların farklılığa ve değişikliğe kapalı olduklarını göstermektedir. Katılımcılar, dışarıdaki yani çevrelerindeki ailelere dair bakışlarında bir bozulmaya işaret etmişlerdir. “Akrabalığın iş bulmanızda bir etkisi var mı” diye sorulduğunda katılımcılar “Bizim ailemizde öyle bir durum yok ama çevremizde çok duyuyoruz” diyerek başkalarını işaret edip toplumun aile yapısı hakkında fikir vermiştir. Kendi ailelerindeki ilişkilerden bahsederken sıklıkla olumlu ifadeler kullanan katılımcılar, çevrelerindeki aileler hakkında konuşurken yine toplumun aile yapısına dair çıkarım yapılabilmesini sağlamışlardır.

Katılımcılar; değişim içindeki aileleri, boşanmaları, kadının eskisi gibi boyun eğmiyor olmasını “bozulma” olarak tanımlarken, medyanın etkisine bağladıkları iletişimsizliği ise “kopukluk” olarak tanımlamaktadır. Çağa ayak uyduran ya da ataerkil düzene karşı çıkan kişilerin ya da ailelerin durumunu, katılımcılar “bozulma” olarak görmektedir. Dolayısıyla aile kurumu da tehdit altında görülmektedir.

“Ben hiç iyi görmüyorum. Neden iyi görmüyorum? Şimdi ortam şimdi aile düzenleri bozuk yani. Milletin bozuk yani. Şu anda bozuk. Neden bozuk diyeceksin. Çocuklarına ondan sonra kimseye böyle mesela şimdi doğru dürüst böyle bir çocukları yönlendiremiyorlar şimdi tamam mı?” (Mustafa, 59, Esnaf)

Günümüzdeki ailelerin içindeki dinamiklerin değişiyor olması muhafazakâr ailelerde bir refleks olarak tepkiye neden olmuştur. Bu ailelerin, aile kurumunun değişmesini

“bozulma” olarak görmesi, onların hem korkusunu hem tepkisini ortaya çıkarmıştır. Akçaoğlu (2020, s.21)’nin “muhafazakâr ideolojinin, aydınlanma felsefesini rehber edinerek biçimlendirilmiş toplum düzenine karşı kötümser ve endişeli bir eleştiriye dayandığı” hatırlatmasına dönecek olursak buradaki değişime verilen tepkinin de endişe ve kötümserlik içerdiği söylenebilir.

4.1.1.2. Muhafazakârlığa Bakmak

4.1.1.2.1. Herkes Gibi, Herkes Kadar

Bu araştırmada görüşülecek kişileri belirlerken onlara ilk sorulan soru, kendilerini ve ailelerini muhafazakâr olarak tanımlayıp tanımlamadıklarıydı. Kendisini ve ailesini muhafazakâr olarak tanımlamayan kişiler katılımcı olarak belirlenmedi¹². Bu bölümde muhafazakâr ailelerin kendi nezdinde muhafazakârlığı nasıl yaşadıkları ve muhafazakâr olmanın altını hangi pratik ve değerlerle doldurdukları anlaşılmalı çalışıldı.

Muhafazakârlık, görüşmelerde genel olarak; dine ve geleneklere bağlı olmak, geçmişteki değerleri bugün korumaya çalışmak ve “kendi halinde”, “normal” olmakla ilişkilendirilerek tanımlanmaya çalışılmıştır. Güzel ahlak, dine göre yaşama, geleneklere bağlılık, aileye, akrabalara ve komşulara sahip çıkmak, dedikodu yapmamak, yeri geldiğinde dinî inanç çerçevesinde yeniliğe ve dışarıya kapalılık ve/veya aşırı olmamak gibi birçok farklı nitelikte bu tanımın içine dâhil edilmektedir.

Katılımcılar muhafazakârlıklarının içeriğini anlatmaya çalışırken, tüm görüşmelerde ortaklaşan biçimde köken ailelerinin muhafazakâr yapıları arasındaki devamlılığa işaret etmek istemişlerdir. Bu nedenle muhafazakârlıklarını bir aile geleneği olduğunu işaret eden dine ve ahlaki değerlere sıklıkla referans veren örnekler vermişlerdir. Evlilik öncesi ailelerinin muhafazakârlığına övgüler dizerken, bu devamlılık sayesinde kendi çekirdek ailelerinin de muhafazakârlığına şükrettiklerini dile getirdiler. Çünkü katılımcılar için muhafazakâr olmamak arka planda dinî ve ahlaki değerlere sahip olmamak anlamına gelmektedir.

¹² Sadece görüşülen bir kişi başta “Muhafazakârlım” dedi sonra görüşme esnasında muhafazakâr olmadığını ifade etti ve bu kişi de araştırmaya dâhil edilmedi.

“Babam bize zaten çocukluğumuzda hep şey yapardı. ‘Namazınızı kıldınız mı?’ ‘Başınızı kapatın.’ ‘Ve hiç yalan söylemeyin.’ Hep güzel şeylerde bulunur ailemiz. ‘Başkasının şeyini haram yemeyin. Başkasının yiyeceklerinden izinsiz almayın.’ Hep öyle söylerdi. ‘Başkasının arkasından konuşmayın.’ Ve biz ailemizden öyle gördüğümüz için çocuklarımızı da öyle alıştırdık. Çok şükür çocuklarımız da öyle, hep eskiler ‘Ağaç yaşken eğilir’ dermiş ya. Çocuklarımız küçükken biz anlattığımız için çocuklarımız da çok şükür dinine doğru yoluna bağlı.” (Fatma, 49, Ev hanımı)

Katılımcılar, muhafazakâr olduklarını kabul etmekle birlikte “değişime kapalılık” gibi muhafazakârlığa ilişkin yaygın kanıların dışında bir pozisyon edinmek istemişlerdir. Bu nedenle pek çok görüşmeci ailelerinin ve kendilerinin muhafazakâr olduğunu ancak aynı zamanda yeniliğe de açık olduklarını özellikle belirtmiştir. Onlara göre hem muhafazakâr olup hem de yeniliklere, farklı yaşam tarzlarına açık ve çağın gereklerine göre hareket edebilen bireyler olmak önemlidir. Görüşmelerde bu unsurun altı ısrarla çizilmekte ve bu iki çelişik gibi görünen halin mümkün olabildiğini açıklamak istenmektedirler. Ancak burada şerh düştükleri şey, özellikle din olmuştur.

“Biz değişikliğe, yeniliğe açığız. Eşim de çocuklarım da biz yeniliğe açığız. Ama ölçüler değerinde, bir sınırlar değerinde şeyi aşmamak şartıyla. Bizim uyum sağlayamayacağımız yerlere gitmemek. Fikirle, dini görüşlerle ters düzen kişilerle muhatap olmamak.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Muhafazakâr aileler için ailelerindeki muhafazakârlık özellikle dinle özdeşleştirilmiştir. Aslında bu araştırmada dinî muhafazakârlık değil sosyal muhafazakârlık merkeze alınmıştır fakat görüşülen kişiler her ne kadar dine referans verse de onların gündelik yaşamlarına dair sorular sorulduğu için sosyal muhafazakârlık da anlaşılmaya çalışılmıştır. Ama tanım olarak muhafazakârlık denince görüşülen kişilerin aklına ilk olarak din gelmiştir.

Tüm katılımcıların ortak noktasına bakılırsa; gündelik yaşamda insani/toplumsal değerler ve ahlak konusunda din oldukça belirleyicidir. Bu nedenle yalan söylememeye, adaletli olmaya, merhametli olmaya, hırsızlık yapmamaya gösterilen özenin yanında ibadetlere ilişkin birtakım pratikler de sayılmıştır.

“Günlük yaşantımızda ben şeye çok önem veriyorum. Vicdan, merhamete. Bir insanda vicdan, merhamet aşıladıysan, vicdan merhamet varsa zaten gerisi geliyor. Ona çok önem veriyorum.” (Eylem, 32, Ev hanımı)

Dini yaşayış biçimi konusunda, kadınlar ve erkekler arasındaki bir fark dikkat çekicidir. Kadınlar, yazları bağ bahçe işi olduğu için yapamaları da kışları birbirlerinin evlerine oturmaya gidip Kur'an-ı Kerim okuyup dinî sohbetler yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar erkeklere oranla bildikleri ya da yeni öğrendikleri dinî bilgileri birbirlerine daha çok aktarmaktadırlar.

“Bildiğim bir şeyleri, hadise ayete dayalı duyduğum bir şeyi. Yani konuştuğum kişilere aktarmaya çalışıyorum. Kendim de bilmediklerimi öğrenmeye çalışıyorum. Bildiklerimi tazelemeye çalışıyorum.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

İbadetler, sohbetler, sünnetler, davranış biçimleri, giyim biçimleri derken din, bir bütün olarak muhafazakâr kişilerin hayatlarını etkilemektedir. Fakat görüşülen çoğu katılımcının siyasetle kurduğu somut ilişki, oy vermekle sınırlıdır. Bir kadın katılımcı hariç tüm kadınlar siyasetin günlük yaşamını belirlemediğini belirtmiştir. Erkeklerin tamamı siyasi görüşün hayatlarını etkilemediğini belirtirken, bunun stratejik olarak da tercih edildiği anlaşılacak şekilde konuşmuşlardır. Çünkü siyaset konuşmak, farklı görüşlerden müşterilerin kaybedilmesi demektir.

“Yok belirlemiyor açıkçası. Yani şöyle diyeyim çok fazla da siyasetle iç içe değilim. Evet, gençliğimde oldu. Ne bileyim? Çocuklukta uğraştığımız oldu ama şu an artık benim için siyaset ikinci planda. Çünkü her kesimden insan var. Esnaf da olduğumuz için. ‘Ben şu partiyim, A partiye vereceğim, B partiye vereceğim, şu iyiymiş, şu kötüymüş’ diyemiyorum.” (Latif, 36, Esnaf)

Muhafazakâr ailelerin hayatlarını en çok dinin sonra muhafazakâr değerlerin ve çevrelerindeki bakışının belirlediği söylenebilir. Siyaset, katılımcıların hayatlarını dolaylı olarak etkilemektedir. Bunlarla birlikte katılımcıların tüketmeyi tercih ettikleri medya içerikleri de muhafazakârlığı besleyecek biçimde içeriklerdir. Bu insanların; akrabaları ve kendileri gibi olan aileler dışında pek kimseyle samimi ilişkiler kurmamaları gibi medya tüketim ilişkilerinde de benzer bir örüntünün devamlılığı dikkat çekicidir. Medyada tüketmeyi tercih ettikleri diziler, sosyal medya içerikleri kendi yaşam tarzlarına benzeyen içeriklerden oluşmaktadır.

Bazı katılımcılar evlerinde asla izlemedikleri kanallar olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların bazı kanalları tercih etmeme nedenleri arasında millî ve dinî hassasiyetleri etkili olmaktadır. Kadınların açık kıyafetler giydiği kanalları, argo

konusulan kanalları ve Kürtçe yayın yapılan kanalları asla izlemediğini belirten katılımcılar olmuştur.

“TV8’in kanallarını istemiyoruz. Çok açıklar. Aile terbiyesini, aile şeylerini bozacak yayınlar var. Aile bireylerini bozacak bir şekilde terbiyesiz şeyler olduğu için orayı istemiyoruz. Seyretmiyoruz. Eşimle ortak kararımız. O da seyretmiyor, biz de seyretmiyoruz.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Katılımcılarda Instagram ve Facebook’un yaygın olarak kullanıldığı fakat Twitter’ın hiç kimse tarafından kullanılmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların Twitter kullanmıyor olması aslında ana akım medyada ve televizyon kanallarında anlatılanları yeterli ve inandırıcı bulduklarını göstermektedir.

Katılımcılar yeni medya araçlarını ve mecralarını kullanmaktadır fakat günlerinin kısa bir vaktini (ortalama 1 saat) onlara ayırmaktadır. Katılımcıların çoğu sosyal medyada paylaşım yapmamaktadır. Paylaşım yapanlar da dinî ya da meslekî içerikli paylaşımlar yapmaktadır. Dolayısıyla sosyal medyanın katılımcıların hayatlarında büyük yer kaplamadığını ve bu ailelerin hayatlarını göz önünde yaşamak istemediğini söylemek mümkündür.

Televizyon kanallarında yayınlanan diziler, bu ailelerin en sık tükettikleri medya içeriğidir. Ailecek izlenen ve çok beğenilen ortak olarak adı anılan dizi, TRT1’de yayınlanan Gönül Dağı dizisidir. Gönül Dağı’nda Anadolu halkının gündelik yaşamları konu edinilmektedir. Diziyi günümüzde yayınlanan dizilerden ayıran bu dizide şatafat, zenginlik, evlilik dışı ilişki, ihtiras, aldatma, entrika, aşırılık gibi unsurlar olmamasıdır. Bu da katılımcıların kendi hayatları gibi hayatları izlemekten keyif aldığını ve çocuklarına örnek olabilecek şeyleri izlemeyi tercih ettiğini göstermektedir.

“Diğer dizilere kıyasla bence daha iyi. Çünkü orada sizi anlatıyor veya sizin yaşadığınız gibi insanlar. Ama bazı dizilerde işte, şan, şöhret, para, zenginlik, aldatma, başka entrika... Ya bunlar bakıyorsunuz, yani bunlar normalmiş gibi veriliyor. Yani bazen normal dizilerde de ufak tefek şeyler oluyor da orada daha aşırı. İsmiyle bile bazı diziler zaten direkt eliyorsunuz.” (Melek, 42, Öğretmen)

Görüşülen tüm katılımcılar dizilerdeki aile yapılarını eleştirmektedirler. Bunun en büyük sebebi, kendileri gibi olmadığını düşündükleri bu karakterlerin; çocuklarına, gelecek

nesillere ve dolayısıyla topluma olumsuz örnek olmalarından korkuyor olmalarıdır. Tunchman (Acar Göktepe, 2017, s.16) kitle medyasının (özellikle televizyonun) ideal aileyi empoze ettiğini vurgular ve eleştirir. Katılımcıların izlemeyi tercih ettikleri kanallar ve onları tercih etme sebeplerine bakıldığında, medyada ideal aileyi görmek istedikleri söylenebilir. Katılımcılar, tıpkı çevrelerindeki ailelerin “bozulmasından” korktukları gibi; dizilerin de etkisiyle toplumun aile yapısının “bozulmasından” ve ailelerinin yaşam tarzını, geleneklerini, değerlerini gelecekte muhafaza edememekten endişe duymaktadırlar.

“Bence aileleri, televizyon kanalları, bir şekilde bir insanları gösterişe merak ettiriyor. Yani insanlar bu şekilde yaşıyor biz de yaşayalım veya ona işte meylettiriyor insanları. Bence yanlış yani. İnsanların kişiliklerini değiştiriyor, insanların aile yapısını değiştiriyor. Yani orada görünen insanlar özentiyeye çok alıştırıyor gençlerimizi, çocuklarımızı. O şekilde özenip o şekilde yaşamaya çalışıyorlar yani. Bence televizyon kanallarının çoğunda bu yanlış gösteriler var.” (Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)

Görüşülen kişiler ailelerindeki muhafazakârlığı tanımlarken sıklıkla birtakım ifadeleri tekrar etmişlerdir; “kendi halinde”, “kimseye karışmayan”, “herkes gibi”, “standart”, “normal” gibi. Bu tanımlar köken aileleri de tanımlarken benzer biçimde dile getirilmişlerdir. Bu bize muhafazakâr ailelerin, çevreye uyumlu, toplumdan marjinalleşmeden, herkes gibi yaşama uğraşının önemli kabul edildiğini göstermektedir. Dikkat çekmemek, farklı görünmemek, kalabalıkların görünmez parçası olarak yaşamaya devam etmek, “normalliğin”, muhafazakârlığın ve muhafazakâr ailenin yaşam tarzına ilişkin bir ideal olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

Muhafazakârlık daha önce de tartışıldığı üzere geçmişe duyulan özlemle ilişkilidir. Görüşmecilerin birçoğu görüşmenin farklı noktalarında geçmişe duydukları özlemden bahsetmişlerdir. Geçmiş anlatırken “korkusuz” ifadesinin tercih edilmesi, muhafazakâr kişilerin bugüne ve/veya geleceğe dair duydukları endişeyi somutlaştırmıştır. Bu durum da muhafazakârlık ile geçmişe duyulan özlem ve geleceğe duyulan korku duygusu arasındaki ilişkiyi somutlaştırmıştır.

“Ya tabii ki yani geçmiş daha sakin, daha güzel. Daha böyle korkusuz diyelim. Yani sokaklar çocuk dolu. İnsanlar böyle sokaklarda işlerle meşguller. Kesinlikle yani şu anda o kadar bir yoğunluk yok. Herkes binaların içine hapsolmuş durumda. Yani eskiden biz çocukluğumuzda yani

evimizden çok çok uzaklara gidip gelebiliyorduk. Ama şimdi çocuğu kapı dışarıya salamıyoruz.” (Latif, 36, Esnaf)

Görüşmelerde muhafazakâr yaşam tarzı içerisinde en kıymetli görülen, değer verilen şeylere ilişkin bir tema ortaya çıktı. İstinasız tüm görüşmeciler hayatta onlar için önemli olan şeyleri sıralarken aileleri/eşleri, çocuklarını anmışlardır. Sonrasında sağlık, iş başarısı gibi şeyler de listeye eklenmekle birlikte asıl önemli olanın aile olduğu görünmektedir. Ancak kadın katılımcıların büyük kısmı “aile” kavramı yerine eşim ve çocuklarım gibi ifadeler kullanırken, yani aile üyelerini ayrı ayrı anmayı uygun bulurken, erkek katılımcılar (tek katılımcı dışında) “ailem” demişlerdir. Bu yanıtların farklılaşması; devletin, siyasetin, medyanın, hukukun bakış açısının gündelik yaşama yansımaları ya da uzantısı olarak görülebilir. Şöyle ki, günümüzde kadına ilişkin politikalar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nda, kadınların aile içinde uğradığı şiddet Aile Mahkemeleri’nde ele alınmaktadır. Ana akım medyanın da aile içinde kadınların yaşadığı sorunları kadın sorunu, kadın cinayeti olarak adlandırmak yerine aile içi sorunlar olarak dile getirmesi gibi örnekler; kişilerde, aile denince zaten kadının da onun içinde anlaşılacağı ön kabulünü beraberinde getirmiştir. Bu yüzden erkekler eşlerinden bahsetmek yerine aile demiştir. Bu da Öztan (2014)’ın bahsettiği kültürel inşa ve müdahale süreçlerini içeren ailecilik politikaları ile okunabilir ve aileciliğin uzantısı olarak görülebilir.

Görüşülen kişilerin çoğu bugünkü ailelerine, yaşam tarzlarına şükrettiklerini belirtmişlerdir. Şükretmenin İslam dininin sonuçlarından biri olduğu söylenebilir. Fakat şükretmek, muhafazakârlığın da bir sonucudur. Çünkü Oakeshott (Oakeshott’tan akt. Akçaoğlu, 2020, s.23) da muhafazakâr olmayı; bilinmeyendense aşına olunanı, imkân dahilinde olandansa mevcut olanı, aşırıdansa yeterli olanı, ütopyacı mutluluktansa mevcut koşullarda gülümsemeyi tercih etmek olarak tanımlamıştır. Görüşülen 16 kişiden 11’i ailelerinin şu an olduğundan farklı olmasını istemediklerini belirtmiştir. Her canlının, her gününü, alışık olduğu biçimde yeniden üretmek istediğini ve değişikliğin her zaman bir risk içerdiğini söyleyen Belge (2021)’nin “Hayat da muhafazakârdır, biz de” dediği gibi muhafazakârlığın her yerde ortaya çıkma potansiyeli varken muhafazakâr aileler yaygın olarak farklı ve yeni bir yaşam tarzına karşı mesafelilerdir.

“Çok şükür şu anki halimi çok seviyorum. Çok şükür Allah’ıma. Yani fazlasını da istemiyorum azını da istemiyorum.” (Raziye, 53, Ev hanımı)

Ailece görüşecekleri aileleri hatta akrabaları bile kendi yaşam tarzlarına benzer yaşam tarzı olanlardan seçen katılımcıların çoğunluğu, kendi yaşam tarzlarında da değişiklik istememektedirler. Katılımcılar arasında yeni bir yaşam tarzı isteyenler de olmuştur fakat bunlar hep ikinci kuşaktan kişilerdir. Bu ailelerde yaş aldıkça muhafazakârlaşma artıyor ya da geleceğe dair hayal kurma azalıyor denilebilir. İkinci kuşağın şu an sahip olduklarından başka istekleri, hayalleri ve arzuları vardır. İkinci kuşağın kentte olan imkânların kendi yaşadıkları ilçede erişilemez olmasıyla ilgili bir dertleri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin ulaşmak istedikleri imkânların geleneksel olmadığı görülmüştür.

“Yani kaliteli olsa isteyebilirim ama şey olarak misal imkân olarak diyelim. Burada bir en basitinden sinema yok sonuçta. Onun gibi.” (Nafiz, 38, İşçi)

Görüşülen kişilerin yeni bir yaşam tarzı isteme konusunda verdikleri yanıtlara bakıldığında, yeni bir yaşam tarzı istese de haline şükretse de kadınların ve erkeklerin bakış açısında bir farklılık dikkat çekmektedir. Kadınlar evlerindeki huzura odaklanırken, erkekler evin geçimine odaklanmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadına ve erkeğe yüklediği anlamların burada etkili olduğu söylenebilir. Sonuçta “Yuvayı dışı kuş yapar” denilirken, erkek “evin direği” olarak adlandırılmaktadır. Bunun sonucunda her iki tarafın da yüklendiği sorumluluklar farklılaşırken, yaşam tarzı denildiğinde bile hiçbir katılımcı bunu kişisel bir şey olarak düşünmemektedir. Yaşam tarzı denilince ev içi ilişkiler ya da ev ekonomisi anlaşılmıştır.

4.2. MUHAFAZAKÂR AİLELERİN ÇOCUK VİZYONU

Bu tezin temel sorusu, muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonunun ne olduğunu öğrenmeye yönelik olduğu için; muhafazakâr aileleri ve muhafazakârlığı betimledikten sonra bu ailelerin çocukları ile ilgili gelecek hayalleri ve beklentileri merkeze alındı. Katılımcıların çocukları ile ilişkileri, çocuklarına yükledikleri anlamlar ve aktardıkları değerler hakkında mülakatlar yapıldı.

Katılımcılar ile yapılan tüm görüşmelerde, iki temel hat ortaya çıktı. Hangi konu konuşulursa konuşulsun; sonu dine ya da eğitime bağlanıyordu. Din, muhafazakâr ailelerin gündelik yaşamını belirlerken, geleceğe dair tüm planları da çocuklarının eğitimine göre şekilleniyordu. Taşınma kararı da, birikim yapıma sebebi de, komşularla

görüülüp görüülmeyeceği de yani her Şey çocuklarının eğitimine uygun olarak planlanıyordu. Daha önce 1950'lerde göreceli olarak aile içindeki baskıcı eğitim modelinden, hoşgörülü bir modele geçildiğini belirten Sayın'a referans verilmiŐti. Sayın, "ABD'de, bu hoşgörülü eğitim modeli, en uç kutuplardan birini oluşturmaktadır. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi özel bir bağlam içinde ortaya çıkıyor; böylece 'önce çocuklar' simgesi altında beliriyor. Aile değerleri çocuk üzerinde yoğunlaşıyor. Her Şey çocuğa göre örgütleniyor" (2020, s.339) demiŐti. Bugün Konya'nın Hüyük ilçesinde de durumun aynı olduğu söylenebilir.

Bu yüzden bu bölüm iki ana başlığı tartışmaktadır. Birincisi çocukların eğitimi ve geleceği, ikincisi çocuklara aktarılan değerlerdir. Çocukların eğitimi mevzusu tüm kararların alınmasında en kurucu etkiye sahip konudur. Eğitim konusunu konuşurken; kız ve erkek çocuk ayrımının silik olduğu görülmüştür. Katılımcılar ile çocukları hakkında görüülürken; en çok etrafında dolaŐılan, tekrar tekrar gündem olan iki konu vardı. Bunlar eğitim ve değerlerin aktarımıdır. Dolayısıyla bu iki ana hat üzerine akış belirlenmiştir.

4.2.1. Muhafazakâr Aileler İçin Eğitim ve Gelecek

4.2.1.1. Önce Okul

Daha önce de belirtildiği üzere görüŐmelere, katılımcıların hayat hikâyeleri ile baŐlanılmıŐtı. Katılımcılar, hayat hikâyelerini anlatırken en çok üstünde durdukları konu eğitim oldu. Okuyabilenlerin anlatısı nasıl okudukları üzerinden Őekilleniyorsa, okuyamayanların anlatısı neden okuyamadıkları üzerinden kuruluyordu. Örneğin Ezgi (35, Ev hanımı) ortaokuldan sonra okutulmadığı için konu eğitime geldiğinde hep gözleri doldu, ailesine karşı kırgınlıkları vardı. Melek (42, Öğretmen) dününü de bugününü de anlatırken her Şeyi okumasına bağladı. Hatta kendisi de eşi de aynı üniversiteden mezun olan Melek (42, Öğretmen); kendisinin atandığı ama eşinin atanamadığı süreçte bile ailesinin ve çevresinin eŐini "yeterince eğitimi" görmediğini ve bu yüzden yaşadıkları anlaşmazlıkları anlattı. Ve bu durumu "imtihan" olarak tanımladı. Eğitim, muhafazakâr aileler için; sınıf atlamak, kültürlü olmak, çağa uydurabilmek,

modern olmak gibi anlamlara geldiği için yaşanılacak yaşam tarzından evlenilecek kişiye kadar hayatın her alanını etkilemektedir.

Kendi hikâyelerini eğitim üzerine kuran katılımcıların, çocuklarına da eğitim ile yatırım yaptıkları ortaya çıkan temalardan biri olmuştur. Katılımcılar, devletin verdiği eğitimi çocuklarına yaptıkları bir yatırım olarak gördükleri için çocuklarının okumasını çok önemsemektedir. Temelleri Tanzimat Dönemi'nde atılmaya başlanan ve Cumhuriyet Dönemi'nde resmileşen çocuğun "yatırım yapılacak enerji" olarak görülmesi durumu, neoliberalizm ile pekişmiş ve muhafazakâr ailelerde bugün de etkili olmaya devam etmiştir. Çocuklarına izin vermeyecekleri ya da müdahale edecekleri olasılıklar hakkında konuşurken bile katılımcıların, eğitim için sınırlarını esnetebileceği ortaya çıkmıştır. Eğitim söz konusu olduğunda katılımcıların verebilecekleri tavizler, muhafazakâr ailelerin çocukları hakkındaki reflekslerini eğitimin belirlediğini göstermektedir.

"Ona (karşı cinsiyetle ev arkadaşlığına) müsaade etmeyiz zaten de. 'Laf söz olur kuzum şey olmaz' diye anlatırız. Ama tabii okul için gider de mecbur kalır şey yaparsa da ev bulamaz bir şey olursa da müsaade ederiz kalsın diye. Bir süreliğine" (Türkan, 51, Ev hanımı)

Katılımcılar için aile kurmak, evlilik çok önemli gibi görünüyor ancak yine de önce okul, önce eğitim diyorlar. Kadınların okutulmadıkları için kırgın, erkeklerin okumadıkları için pişman oldukları bir ortamda; ortak bakış açısının, "Eğitim olduktan sonra iş de olur eş de olur" olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuklarıyla ilgili en önemsedikleri şey eğitimidir. Çocuklarına eğitim fırsatı sunarken kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmamaktadır. "Kız da evlat, erkek de evlat" ifadesi sıklıkla kullanılmıştır.

Katılımcıların; kızlarını da okuttuklarını ve kızlarına da miraslarından vereceklerini özellikle vurgulamaları; toplumsal ve tarihsel olarak kadının ikincil konumunu sürdürmemeye gayret ettiklerini göstermektedir.

"Kız ve erkek arasında olmaz. Çünkü niye olmaz? Dördü de evlat. Kız da evlattır, oğlan da evlattır. Fark yoktur yani. Kız da evlat, oğlan da evlattır. Mesela 'Bu evler mesela kızların da, oğlanın da' derim, devamlı. Ayırt etmem yani. Kız da evlat kesinlikle." (İsmail, 58, Esnaf)

Görüşülen kadınların sevgi, miras ve eğitim konusunda kendi ailelerinin uyguladığı eşitsizliklere dair öfkeleri ya da kırgınlıkları olduğu için kadınlar başta olmak üzere ama erkekler de çocuklarına eşit fırsatlar sunmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Üç erkek çocuğu olan Ezgi (35, Ev hanımı) kız çocuğu olsaydı kızına daha fazla imkân sunacağını kendi hikâyesi üzerinden anlatmıştır.

“O da benim evladım, o da benim evladım. Kesinlikle ayırım yapmazdım. Çünkü bize yapıldığı için hani kendi babamızdan dolayı. Yani mesela abimi okuttular, aynı şekilde aynı ortaokuldan çıktık biz. Abimi okuttular erkek çocuğu diye aynı şeyleri bize göstermediler. Abimi Beyşehir’e gönderdiler, imam hatip okuttular mesela aynı şekilde beni de gönderebilirlerdi o imam hatibe. Abimle ikimiz gidebilirdik. O yüzden hani ben öyle bir durumda kız çocuğum olmuş olsa ona daha çok imkân sunmak isterdim.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Kuşak ve cinsiyet farkı olmadan görüşülen katılımcıların hiçbiri çocuklarının eğitim hakkını elinden almadığı gibi, tamamı çocuklarının özellikle de kız çocuklarının okumasını istemektedir. Fakat katılımcılar kız ve erkek çocuklarına eşit fırsatlar sunarken, erkek çocuklarına gösterdikleri bazı tavizleri kız çocuklarına göstermemektedir. Kız çocukları eve bağlı olsun diye göbek bağının eve gömülmesinden başlayan farklılıklar, kızların eve geleceği saatin erkek çocuklarından daha erken olmasına, “Kız çocuğu açık giyinmesin” ya da “Kız çocuğu yurttan kalsın” düşüncesine kadar birçok konuda kendini göstermiştir.

Tüm görüşmelerden muhafazakâr ailelerin çocuklarına kendi değerlerini aktarmak istedikleri sonucu çıkmıştır. Bu değerlerin aktarımı, annenin vazifesi olarak başlamaktadır. Bu aileler, günümüzde genellikle, evdeki eğitime ek olarak 4-6 yaş grubundaki çocuklarını Diyanet’in sıbyan mekteplerine göndermektedirler. Daha sonra bu aileler, çocuklarını devletin zorunlu eğitim kurumlarına gönderdikleri dönemin yaz tatillerinde çocuklarını dinî eğitimlerin verildiği kurslara veya yurtlara göndermektedir. Devletin görece laik eğitimini yeterli bulmadıkları için “Ağaç yaşken eğilir” diye düşünerek çocuklarını Kur’an kursuna yönlendirmektedir.

Birinci kuşak ebeveynler dinî eğitimi daha çok kendilerinin üstlendiğini söylerken, ikinci kuşak ebeveynler çocuklarının hayal gücüyle ve yetenekleriyle ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi, birinci kuşağın çocuklarını yetiştirdikleri darbe sonrası dönemde; okullarda başörtüsü takılamaması, din dersleri “sadece” iki saat olması

olabilir. Çocuklarının okulda aldığı dinî eğitimi yeterli bulmayan birinci kuşak ebeveynler, bu sorumluluğu kendileri üstlenmişlerdir. Ancak çocuklarını AK Parti'nin iktidar olduğu dönemde dünyaya getirmiş olan ikinci kuşak ebeveynler, okuldaki dinî eğitime güvenmektedir. Bu sebeple günümüz muhafazakâr ailelerinde; ailede, okulda ve Kur'an kurslarında verilen eğitimler çatışmamakta ya da çelişmemektedir. Çünkü görüşülen hiçbir katılımcı okulda verilen eğitim ile ilgili hiçbir eleştiride bulunmamıştır.

Ayrıca bu ailelerde, çocuklarını imam hatip okullarına göndermek yaygındır. Birinci kuşak aileler, imam hatip liselerinden mezun olanların eşitsizliğe uğradığı dönemlerde çocuklarını imam hatibe gönderiyorlarmış. Birinci kuşağın çocuklarını imam hatibe göndermelerinde ideolojik bir anlam yüklüken, ikinci kuşakta başka kriterler devreye girmektedir. İkinci kuşak ebeveynler, imam hatipte verilen eğitimin daha kaliteli ve öğretmenlerin daha ilgili olduğunu, orada; öğlen ücretsiz yemek verildiğini ve ücretsiz servis imkânının olduğunu ama diğerlerinde bunların hiçbirinin olmadığını dile getirmişlerdir.

“Küçük ikinci sınıfa gider, büyük beşinci sınıfa gider. Büyük İmam Hatip Ortaokulu'na gidiyor işte. Büyük kızım da dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu var. Teşhis kondu, işte ilaç falan kullanıyoruz. ... (İmam Hatip Ortaokulu'nu anlatıyor) Çünkü öğretmenler öğrenciyle arkadaş, kesinlikle. Eğitim öğretimi daha kaliteli, daha üstlerine düşüyorlar. Hani kalkıp da bir zorlama yapmıyorlar kızım da severek gidiyor. Ve o kadar mutlu ki oraya gittiği için. Her seferinde söylüyor.” (Nafiz, 38, İşçi)

“Sonra işte İmam Hatip Ortaokulu'nun biraz daha şey olduğunu duyuyorum artık etraftan. Ki bunu daha önce de bana söylediler. Yani 'Oraya kaydettir, öğrenci sayısı azmış.' 'Daha çok ilgi oluyormuş.' Ama ben tabii çocuğa bıraktım. 'Oğlum hangisini istiyorsan oraya git' diye, buraya gitti. Yani aşağı yukarı yol mesafesine vurduğun zaman aynı. Ama diğer tarafta işte servistir, yemektir. Servis yemek devlet karşılıyor. Karşılıyor servisini, yemeğini. Yani evimizin yakınından binecek ama diğer türlü kendi imkânımızla gidiyoruz ama. Yemeğe kalırsa ücretli.” (Latif, 36, Esnaf)

Yukarıdaki iki örnekten de anlaşılacağı üzere ikinci kuşak aileler, çocuklarını imam hatip okullarına eğitimin kaliteli ve ekonomik olması sebebiyle göndermektedir. Ancak çocuklarını imam hatip okullarına göndermelerindeki sebeplerden biri de orada dinî eğitim veriliyor olmasıdır. Çocuklarını imam hatibe göndermeyen ikinci kuşak ebeveynler de okuldaki eğitimi beğendiklerini dile getirmişlerdir. Sonuç olarak

günümüzde muhafazakâr ailelerde, devletin verdiği eğitimin ailede verilen eğitimi tamamladığı görüşü hâkimdir.

Görüşülen tüm katılımcılar çocuklarını okutmak, kültürlü ve modern yetiştirmek istemektedir. Tüm görüşmelerdeki hikâyeler birleştirildiğinde bu ailelerin çocukları ile ilgili vizyonları, tek bir hikâye olarak karşımıza çıkmıştır. Muhafazakâr ailelerin çocukları hakkındaki vizyonu; toplumda nasıl davranılacağını bilen, kendi ayakları üstünde durabilen, eğitilmiş, statü sahibi, geleneklerini bilen ama modern, biraz kıskanılan ama daha çok da saygı duyulan çocuklar yetiştirmek üzerine kuruludur.

Orta sınıf ailelerin, çocuklarının modernleşmeden ya da eğitimden uzak tutma çabası içinde olmadığını söyleyen Özet (2018), aile kurumunda ebeveynlerin seferber olduğu alanların başında, çocuklara dönük kültürel, sembolik yatırımların geldiğini belirtmiştir. Muhafazakâr ailelerde bu yatırımlara; din de, gelenekler de, modern eğitim de dâhildir. Hatta bu aileler için eğitim; sınıf atlama, ekonomik özgürlük ve kimseye muhtaç olmama anlamlarına geldiği için diğerlerinin önüne geçebilmektedir.

Dolayısıyla eğitim için; (çocukları aşırıya kaçmadıkları sürece) çocuklarında bazı değerler değişecek bile olsa onları tek başına şehir dışına hatta yurt dışına göndermek bu ailelerde normal karşılanmaktadır. Şehir dışına veya yurt dışına özellikle kız çocuklarının eğitim için gidebiliyor olması eğitim sayesinde. Üstelik bu ailelerin kızlarından önce okumaya giden kız çocuklarından bazıları saçlarını açmış, bazıları siyasetle ilgilenmeye başlamışken her değişim ihtimali göz önüne alınıp kız çocukları eğitim için şehir dışına gönderilebilmektedir.

Örneğin çocukların şehir dışına ya yurt dışına tek başına gönderilmeleri bir kırılmaya işaret etmektedir. Çocukların şehir dışına ya da yurt dışına gönderilmesi muhafazakâr ailenin sınırlarını zorlayan bir mesele olmasına rağmen söz konusu eğitim olduğunda tüm katılımcılar çocuklarını göndermiş ya da göndermek istediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların; söz konusu çocuklarının eğitimi olduğunda seküler tavırlar sergiledikleri söylenebilir.

Bu aileler çocukları yanlarında yaşarken çocuklarının yaşam tarzına ve seçimlerine şahit olduklarında müdahale etme imkânları daha fazladır. Fakat çocukları şehir dışına

ya da yurt dışına gittiklerinde onlardan haberdar olma ihtimalleri düştüğü için ebeveynler çocuklarının kendi kararlarını alabileceklerini kabullenir. Çocuklarına güvendiklerini dile getiren katılımcılar birlikte yaşarken çocukları için koydukları kuralların çocukları gittiğinde artık tamamen geçerli olmadığını farkındadır. Fakat söz konusu eğitim olduğunda eve geç gelmesini istemedikleri çocuklarını şehir dışına hatta yurt dışına gönderecek kadar esnedikleri ortaya çıkmıştır.

Ancak burada da bazı şartlar, gizli sözleşmeler vardır. Cumhuriyet ile başlayan değişim sürecinde babaları ve kız evlatları arasında gizli bir anlaşma olduğuna değinen Durakbaşa, “Genç kadınlar eğitim, meslek ve çalışma hayatına katılma haklarını genellikle babalarının desteğiyle elde etmektedirler; ancak özellikle erkeklerle ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak ve kendilerine uygun eşler bulup evlenene kadar cinselliklerini bastırmak zorundadırlar” (Durakbaşa’dan akt. Bora, 2010, s.11) demektedir. Bu gizli anlaşmaların bugün de devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu konu çocuklarla açık açık konulmaz ama çocuklar “yanlış” yaptıklarında eve dönmek zorunda kalacaklarını bilirler. Örneğin aileler çocuklarının kendilerine güven vermesini çokça vurgulamışlardır. Burada güven; aileleri ile yaşarken geçerli olan kuralların ailelerinden ayrıldıktan sonra da uygulanacağı teminatının çocuk tarafından aileye verilmesidir.

“İzin verdik hep. Hiç onlara karşı çıkmadık çünkü çocuklarımıza çok güvendik. Yani hep bir şey olmaz kendine sahip çıkar.” Raziye (53, Ev hanımı)

Kız ve erkek çocuk fark etmeksizin imkânı olan ikinci kuşaktan anneler çocukları ile birlikte taşınabileceklerini de ifade etmişlerdir. Söz konusu çocuklarının eğitimi olduğunda anneler bu ilçeden gidebileceklerini, hatta çocuklarının eğitimi için bir süre eşlerinden ayrı yaşayabileceklerini söylemişlerdir.

“Okumasını isterim. Şehir dışında okumasını isterim. Daha iyi eğitim alabilmesini, daha güzel konuşmasını, daha kültürlü olmasını, yani böyle şeylerinin olmasını çok isterim. Burada da imkân olmadığı için her zaman ben ona söylüyorum zaten “Liseyi kazan oğlum, fen lisesi kazan ki buradan biz de senin şeyinle gidebilelim” diye çok söylemişim ama liseyi kazanması olmadı, fen lisesi kazanamadı. Burada Anadolu lisesine gidiyor. ... Tabii ki taşınırım yani eşimin işi burada ama kendim taşınmayı göze alırım çocuklarımın eğitimi için.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Muhafazakâr aileler için şehir dışına ya da yurt dışına göndermek, sadece ailenin kurallarının orada geçerli olmayacağı demek değildir. Burada tartışmaya değer olan, çocuklarının değişme ihtimalinin göze alınıp gönderiliyor olmalarıdır. Çocuklarının hangi yönde ve ne kadar değişeceğini bilmeseler de değişeceğini kabul edip gönderiyorlar. Dahası çocuklarının eğitim yoluyla değişmesini de istiyorlar. Daha kültürlü, eğitilmiş ve çağa ayak uyduran yani modern çocukların hayal edilmesi bu değişim isteğini ortaya çıkarıyor. Dolayısıyla çocuğu şehir dışına ya da yurt dışına göndermek izin verme meselesi olmadığı gibi sadece babanın otoritesiyle ilgili bir şey de değildir. Annenin de babanın da korkuları, kurulan hayalin ve yapılan yatırımın önüne geçmemiştir. Babalar çocuklarının kararlarına müdahale etmeye çalışsa da anneler devreye girmiş ve çocuklarına destek olmuşlardır.

“Büyük oğlum kafasından ameliyat olduktan sonra eşim tıpta okuması için çok baskı uyguladı. ... Oruçta bir gündü. ODTÜ’yü seçti. ‘ODTÜ bilgisayar mühendisliğini kazandım baba’ dedi oğlan. Babası da küfür etti çocuğuna ‘Git gözüm görmesin’ dedi. ... O gün sabaha kadar beraber çocuğum şeye girdi, uyku uyuyamadı. Halının üstünde yattık ikimiz sabaha kadar. Elini yüzünü okşaya okşaya sabahı ettim o gün ben onunla. ... Ama çocuklarıma ben, pes etmemeyi öğrettim. Çocuklarıma balık tutmayı öğrettim. Balık yedirmedim hiçbir zaman. Onlar da zorlukları gördükleri için hayata tutundular, okundular, güzel güzel okudular, güzel güzel yerlere geldiler. Hiç de yaptıklarımın da pişman değilim. Onları yetiştirdiğim için. Pişman değilim. Ve benim çocuklarımla şu anda herkes gurur duyuyor.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Muhafazakarlık ve modernlik kırılmalarının çok büyük ölçüde kadınların üzerinden gerçekleştiği düşünüldüğünde, kadınların kuşaklar arası değişimi dikkate değerdir. Muhafazakârlığın geçirdiği dönüşümleri takip edebilmek için kadınların kuşaklar geçtikçe edindikleri kazanımlara bakmak icap eder. Kadınların imkânları değişiyorsa, kadınlara daha az müdahale edilebiliyorsa muhafazakârlığın da yeni görünüm kazandığı söylenebilir. Dolayısıyla şehir dışına ya da yurt dışına gitme konusunda anneler ve kızlarının hikâyelerinde bir kırılma muhafazakâr kırılma açısından da önemlidir. Özellikle birinci kuşak kadınların hiçbiri evlenmeden tek başlarına hiçbir amaçla şehir değiştiremeyecekken şimdi o annelerin kızları okumak veya çalışmak için şehir dışına da yurt dışına da gidebilmektedir. Bu da eğitim sayesinde olmaktadır. Bu kırılma muhafazakâr ailelerin değişim ve dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir.

4.2.1.2. Nişantaşı'nda Modacı

Muhafazakâr ailelerde eğitim ile gelecek hayali iç içe geçmiş durumdadır. Çocukları için hayal edilen tüm hayallerde, eğitim merkezi konumdadır. Bu ailelerin çocuk vizyonunu anlayabilmek için onların çocukları ile ilgili gelecek hayalleri üzerine konuşulmuştur. Birinci kuşak aileler çocukları ile ilgili hayallerini ve bu hayallerin sonucunda ne olduğunu anlatırken, ikinci kuşak aileler çocukları henüz küçük olduğu için yalnızca çocuklarının geleceğine dair hayallerini anlatmışlardır.

Çoğu ebeveyn, çocukları dünyaya gelir gelmez çocuklarının geleceğine yönelik hayaller kurmaya başlamaktadır. Bu hayallerle birlikte beklentiler de devreye girmektedir. Görüşülen kişilerin yaşadığı ilçede çocukların göbek bağına gömülmesine anlamlar yüklenmektedir. Bu yüzden muhafazakâr ailelerin çocuklarına dair ilk hayallerini ve beklentilerini anlamak amacıyla çocuklarının göbek bağına nereye gömdükleri sorulmuştur.

Aslında çocuğunun göbek bağına bir anlam yükleyerek bir yere gömdüğünü söyleyen tüm katılımcılar bunun bir gelenek ve aynı zamanda batıl inanç olduğunu da dile getirmişlerdir. Fakat yine de bu gelenek sürdüğü için bu ailelerin çocukları hakkındaki ilk hayallerine dair bir çıkarım yapılabilmektedir. Göbek bağı gömme ritüeli konusunda, cinsiyetler arasında bir fark vardır. Görüşülen sekiz babadan altısı çocuklarının göbek bağına nereye gömüldüğünü bilmediğini ya da hatırlamadığını söylerken annelerin tamamı bilmekte ve hatırlamaktadır.

Bazı anneler çocuklarının göbek bağına doktor olsun diye hastaneye, bazıları da okusun diye kaleme bağlayıp okula gömmüşlerdir. Hiçbir baba çocuğunun göbek bağına tek başına gömmemiştir ya da doğumundan itibaren hayal kurmamıştır. Dolayısıyla çocukların geleceği ile ilgili ilk hayali annelerin kurduğu söylenebilir.

“Ben çocuklarımın göbek bağına bir tanesini kaleme bağladım, büyüğünkü. Bir tanesini de vitrinim vardı benim, vitrinin üzerine koyuvermişim küçüğünkü. Büyük öğretmen oldu, küçük ev hanımı oldu.” (Raziye, 53, Ev hanımı)

Göbek bağı ritüelinde; genellikle, kız çocuklarının göbek bağı eve ya da bahçeye gömülürken, erkek çocuklarının göbek bağları cami avlusuna gömülmüştür. Göbek bağını eve gömmek; çocuğun eve bağlı olmasını, camiye gömmek; dine bağlı olmasını arzulamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ilk hayallerin ve beklentilerin cinsiyet üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Birinci kuşak anneler çocuklarının geleceğini hayal ederken kimseye muhtaç olmama üzerinden düşündüklerini söylemişlerdir. Görüşülen kişiler gruplandırıldığında, fırsatlara erişme konusunda en dezavantajlı olan grubun birinci kuşak kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla birinci kuşak anneler kendi hayat hikâyelerinden yola çıkarak muhtaç olmama vurgusu yapmış olabilir. Birinci kuşak annelerin çocukları için hayal ettiği gelecek kendi kaderlerinin tam tersi şeklindedir.

“Ben çocuklarımın geleceğini hep böyle eşine muhtaç olmasın diye düşündüm. Hep böyle elinin emeği olsun, iş hanımı olsun. Hep böyle hayal ettim. Yani benim yaşadıklarımı Rabbim evlatlarıma yaşatmasın istedim. Daha üstününü yaşatsın istedim. Daha güzel hayat yaşasınlar istedim.” (Raziye, 53, Ev hanımı)

Birinci kuşak anneler çocukları okusun ve bir meslek sahibi olsun diye kendi hayatlarını onların hayatlarına göre dizayn ettikleri hikâyeler anlamışlardır. Çocukları ders çalışacak diye komşularıyla görüşmemiş, çocukları okurken ya da çalışırken onların yanına gidip yemeklerini yapmış ve eşlerinden ayrı yaşamışlardır. Dolayısıyla annelerin sadece hayal kurmadığı bu hayaller doğrultusunda tercihler yaptığı söylenebilir.

“Hayal ettiğimden daha güzel oldular. Ben kızımın bir tek üniversiteyi bitirmesini beklerken. O ikinci kez doktora yaptı. Öbür oğlum hastayken kafasından iki kere ameliyatta olmuş bir çocuk. O kadar beklemezken çok şükür. Güzel bir okulda okudu. Uzmanlaştı da. ... Kızım benim. Görevinden dolayı şehir dışlarına gidiyordum. Ben gidip onun çocuğuna bakıyordum. Evini temizliyordum. Öbür uzmanlaşan oğlum. O da yalnız yaşadığı için oraya gitmişken onun evini de temizliyordum, işini de yapıyordum. Ankara'daydı ikisi de. Konya'daki oğlum da o da öğrenciydi. Gelip onun gerekenlerini yapıyordum. Temizliğini yapıp, yemeğini yapıp bu sefer eşim ilçede görev yaptığı için eşimin yanına geliyordum. Onun görevini yapıyordum. Ben bir ayın içinde Ankara'yı da geziyordum. Hüyük'e de geliyordum. Konya'da da geliyordum.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Kendi kararlarını alamadıklarını ve bu yüzden çocuklarının kaderlerinin kendilerinininkinden farklı olmasını dileyen kadınlar bunun yolunun eğitimden geçtiğini

düşünmektedir. Kağıtçıbaşı'nın "Yüksek tahsil özellikle kadınlar tarafından istenmekte ve belki de kadınlar, kendilerinde eksik gördükleri statü ve saygınlığa, çocuklarının tahsil yoluyla sahip olabilmelerini umut etmektedirler" (1981, s.108) dediği gibi bu araştırmadan da özellikle kadınların çocuklarının okumasını istediği sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla anneler çocuklarına "Sevdiğiniz mesleği seçin", "Memur olmayın amir olun" gibi önerilerde bulunmaktadır. İkinci kuşak annelerin hayallerinin birinci kuşak annelerden farkı, çocuklarının yeteneklerine göre şekillenmesidir. İkinci kuşak anneler çocuklarının para kazanmasının yanında yaptığı işten keyif almasını da önemsemektedir.

Dolayısıyla annelerin hayallerini de vizyonlarını da kendi hikâyeleri ve deneyimleri belirlemektedir. Birinci kuşak daha ekonomik bağımsızlık üzerinden, ikinci kuşak ise birey olabilmek üzerinden sevebileceği bir hayatı yaşamasını önceleyerek hayal kuruyor ve çocuklarını buna göre yönlendiriyor denilebilir.

"Benimkiler (kızları) sanat sever ikisi de. Böyle mesela hatta derim. İstanbul'da mesela Gülşah Saraçoğlu var ya Nişantaşı'nda. Onlar bize yakındı. Şeyine falan gitmişim, atölyesine. Ya düşünüyorum mesela, onun gibi Nişantaşı'nda, bir atölyesi olsa ya da böyle, güzel bir yerde ünlülere mesela elbise dikse. Bir şey yapsa, kumaş getirse, yurt dışına gitse, moda haftalarına çıksa, tasarımlarını sergilese, öyle mankenler çıksa. Öyle, çok şey yapıyorum onu mesela. Çünkü hoşuna gidiyor böyle. Şimdiden geleceğini düşünüyorum o yönde. Öyle geliyor gözümün önüne. Küçük kızım için de mesela. O da ressam olmak istiyor. Onun da çizimleri var. O da diyor. Mesela diyorum, onun da küçük olduğu için, o da baktık bu yönde, e diyorum, iki kardeş el ele tutuşup, biri çizim yapar, biri diker, biri tasarlar. Hani ikisini şey yapıyorum, ikisinin şeyi olsa. Öyle geliyor aklıma. Öyle gözümün önüne geliyor. Gerçekten büyümüş de böyle moda haftasında çıkmış böyle, moda haftasında çıkmış böyle tasarımları. Yürüyor mankenler, alkışlıyoruz." (Eylem, 32, Ev hanımı)

Eylem (32, Ev hanımı) kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan ve kızlarının da çok açık giyinmesini istemediğini söyleyen bir anneyken çocukları için kurduğu hayali, muhafazakâr bir hayal olarak tanımlamak mümkün değildir.

Tüm görüşmelerden ve anlatılanlardan annelerin çocuklarının geleceği ile ilgili babalardan daha çok hayal kurduğu ve bu konuda fedakârlıklar yaptığı sonucuna varılabilir. Anneler kendi kaderleri çocuklarına geçmesin diye babalardan daha çok hayal kurmakta, çocukları için taşınmakta, çocuklarına ders çalış baskısı yapmakta ve

çocuklarıyla hayallerini konuşarak paylaşmaktadır. Ekonomik desteğin büyük kısmını baba sağlayarak bu hayale sonradan dahil olmaktadır. Baba, annenin kurduğu hayale karşı değil, destekleyici konumda yer almaktadır. Ama burada tartışmaya değer olan ilk başta hayali kuranın anne olmasıdır. Çünkü annelerin çocuklarının geleceğine dair vizyonları, çocuklarının hayatının şekillenmesinde en belirleyici etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak görüşülen ailelerde çocukların geleceğini anneler hayal etmekte, çocuklarına harçlık yollamak için günübirlik işlere gitmekte; babalar ise bu hayallere engel olmadan ekonomik yükümlülüğü üstlerine alarak çocukların geleceğini anne ile birlikte inşa etmektedir.

“Yani bazen ben şunu derim ben çocuklara. Dedim de yani. Çocukları motive etmek için. ‘Evi satarım. Maddi yönden hiç sıkılmayın. Çadırdaki otururuz ananla ikimiz, okuturum. Yani parayla öyle sıkılmayın’ derim. Hâlâ derim.” (İsmail, 58, Esnaf)

İkinci kuşak babalar da çocuklarının geleceğini anlatırken muhafazakâr denilebilecek tanımlamalarda bulunmamışlardır. Fakat babaların annelerden farklılaşan yanı, hayalden ziyade çocuklarından beklentilerinin ve isteklerinin olmasıdır. Babalar çocuklarının geleceğine daha ekonomik bir yerden bakmaktadır. Çocuklarının kendi ayakları üstünde durmaları, onların en büyük beklentisidir.

Görüşülen ikinci kuşak aileler çocuklarının geleceği için bugünden yaptıkları yatırımlara değinmişlerdir. İlk yatırım eğitimidir. Okul, bu aileler için gelecekteki kaderi belirleyen bir kurumdur. Eğitimin dışında çocukları için bireysel emeklilik hesabı açan ailelerin yanında çocuğunu kurslara gönderen aileler de vardır. Bu aileler çocuklarını tekvandoya, jimnastiğe, enstrüman ve dil kurslarına göndererek onları donanımlı hale getirmeye çabalamaktadır. Ayrıca çocuklarına ev almak gibi bir yükümlülüğü de üstlenen katılımcıların çocuklarına ömür boyu destek olacak yatırımlar yaptığı söylenebilir. Daha önce değinildiği üzere; torun bakma, kışlık malzeme hazırlama gibi desteklerin yanına ev almak da eklenince muhafazakâr ailenin ekonomik ilişkiler alanı olduğu daha çok somutlaşmıştır.

“Şu anda yapmaya çalıştığım bir işte TOKİ'lere başvurmuştum hani oğlumun evlenirse bir evi olsun işte orada otursun gibisinden. Kızım için kızım daha ufak yani oğlum 15 yaşında olduğu için yani biraz daha onu ön planda tutup yoksa evlat kesinlikle ayırt etmeyiz biz. Oğlum neyse kızım da odur yani. İşte ev almayı düşünmüştüm olmadı, inşallah olur. Daha çok

erken diye düşünüyorum hani, ileride tabii insanın hayatında neler gelir, tabii düşünülür yapılır, elimizden ne geliyorsa yapacağız.” (Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)

Çukurova bölgesinde, 1986 yılında, konut edinme süreçleriyle ilgili hazırladığı raporda Duben (2021), Türkiye’de bütün ebeveynlerin, imkânları el veriyorsa, çocuklarına ev almak ya da yapmakla mükellef olduklarının kabul edildiğine dikkat çekmiştir. Bu araştırmada da günümüzde ekonomik sorumluluğun ömür boyu ebeveynler tarafından üstlenildiği ortaya çıkmıştır.

Çocuklarına dair hayaller kuran, çocuklarına eşit fırsatlar sunan katılımcılar; kendi ailelerinin ve geçmişin değerlerini bilen, onları unutmayan ama o değerleri tamamen yaşatmak zorunda da olmayan çocuklar yetiştiriyorlar. Kendileri de annesinin babasının yaşadığı gibi yaşamıyorlar, çocuklarının da kendileri gibi yaşamasını beklemiyorlar. Ulus Baker’in muhafazakârı tanımlarken “Modern dünyadaki haliyle bir muhafazakâr, geçmişin değerlerini korumayı üstlenen biri değil, aksine şu anda kendisinin sahip olduğu, içinde yaşadığı değerleri gelecek kuşaklara dayatan biridir” (2003, s.101) dediği gibi görüşülen katılımcılar da geçmişin değerlerini korumaya çalışmamaktadır. Sadece kendilerinin bugünkü değerlerini gelecek kuşaklara dayattıkları için istemedikleri olasılıklar karşısında çocuklarına müdahale edeceklerini belirtiyorlar. Fakat yine de bu müdahale çocuklarının eğitime engel olmayacak düzeydedir. Çünkü çocuklarının kültürlü, eğitilmiş, çağa ayak uyduran dolayısıyla modern kişiler olmasını istiyorlar. Çocukları kendileri gibi bir hayat yaşasın istemiyorlar. Gitsin şehir dışını, yurt dışını görsün, oraya ayak uydurabilsin dolayısıyla geleneksel bir yaşam tarzını benimsemesin istiyorlar. Sonuç olarak; kendisi gibi ama kendisinin aynısı değil, kendisinin daha üst versiyonu ama kendinin bildiği her şeyi de bilen bir çocuk beklentileri vardır.

“En azından bizim yanımızda öyle olmalarını isterim hani. Dışarı da hani öyle değilse bile bizim yanımızda öyle olmalarını, bize karşı saygılarını sevgilerini eksik etmemelerini isterim. Ha dışarıda da öyle olmalarını isterim. Çünkü çevreden bakış çok önemli. ‘Aa şunun gelini mi, kızı mı, oğlu mu’ demelerini istemem tabii ki.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Yukarıdaki alıntı, bu kişilerin çocuklarının kendilerinden farklı bir hayat yaşayacağına dair dönüşümü görmüş ve kabul etmiş olduğunu gösteriyor. Ama kendisi değişmeye dirençli olduğu için çocuklarının kendilerinin yanında “yeni icatlar çıkaran” hallerini

görmek istemiyorlar. Ayrıca bu ailelerin, çevrelerindeki insanların ne düşündüğünü de çok önemsedikleri söylenebilir.

4.2.2. Muhafazakâr Ailelerde Değerler

4.2.2.1. Annelerin Vazifesi

Muhafazakâr ailelerde, ailenin değerlerinin ve geleneklerinin çocuklarına aktarılması; çocuğun gelecekteki karakterini etkileyeceğine inanıldığı için büyük önem taşımaktadır. Bu aileler çocuklarının kendileri gibi, herkes gibi ve normal olmalarını beklediklerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Bu tanımlar aynı zamanda muhafazakârlığı tanımlarken de kullanılan sıfatlardır. Dolayısıyla bu ailelerin çocuklarının da kendileri ve aileleri gibi muhafazakâr (fakat aynı zamanda modern) olmasını istediği söylenebilir.

Katılımcılar, çocuklarının onları anlamaya başladığını düşündükleri andan itibaren kendi önemsedikleri değerleri çocuklara aktarmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Çocukları küçükken onlara ilk neyi öğrettikleri sorulduğunda, tüm katılımcılar dini öğelerden bahsetmişlerdir. Çocuklarına ilk kelime olarak besmele çekmeyi ve “Allah bir” demeyi öğrettiğini söyleyenler çoğunluktadır. Akşit ve arkadaşlarının (2020) dediği gibi, dinsel bilginin aktarıldığı en güçlü kaynak ailedir. Sahada yaşadığım sürede karşılaştığımda dikkatimi çeken şeylerden biri konuşmayı yeni öğrenen bir çocuğa annesi “Allah kaç” diye sordu ve çocuk işaret parmağını kaldırarak “Allah bir” dedi. Dolayısıyla bunun yaygın bir ilk değer aktarımı olduğu söylenebilir.

“Çocuğumuza ilk ‘Allah bir’ demeyi öğrettik, ‘Allah’ demeyi öğrettik. Ondan sonra, dini inanç olarak, namaz kılarken yanımızda namaz kılmasını aşılacak için gösterdik. Camiye giderken babası onu camiye götürdü. Yazları Kur’an kursuna gönderdik. Hani Kur’an’ını öğrensin, toplumda nasıl konuşuluyor, nasıl davranılıyor dini eğitimini alsın diye gönderdik, böyle.”
(Ezgi, 35, Ev hanımı)

Kuşak ve cinsiyet farkı olmadan görüşülen toplam 16 kişiden 12’si çocuklarına ilk olarak dinî eğitim verdiklerini dile getirmişlerdir. Bu ailelerde çocuklara dinî değerlerin aktarımının yanında; ahlak kuralları, saygı, sevgi, temizlik kuralları da aktarıldığı söylenmiştir. Bu örnekler çoğunlukta olmakla birlikte istisna denilebilecek örneklerle de rastlanmıştır. Ali (65, Memur) çocuklarına ilk olarak renkleri ve resim yapmayı

öğrettiğini dile getirirken, Eylem (32, Ev hanımı) çocuklarına ilk öğrettiği şeyin sevgi olduğunu söylemiştir.

“Ben şeyi daha çok, birbirini sevmeyi, sahiplenmeyi, daha çok şey yaptım. Birbirimize güzel kelimeler söylemeyi, utanmadan, istediğin gibi. Çünkü bugün varız yarın yokuz. Sabah ne olacağın belli değil. Sevdiğini söylemeyi çekinmeden, istediğin gibi. İlk sarılıp böyle birbirimizi sevmeyi çok severdik yani ‘Seni seviyorum’ deyip güzel kelimeler verdik birbirimize. Küçüktü ya daha ilk kelimeleri falan. Yani sevgiyi çok şey yaptım.” (Eylem, 32, Ev hanımı)

Çocukların geleceğine ilişkin hayal kurulurken, karar verilirken veya eyleme geçilirken eşler arası birtakım iş bölümleri karşımıza çıkmıştır. Çocukların geleceğine dair hayal kurmayı üstlenen annelere; toplum tarafından çocuğa muhafazakâr değerleri aktarma vazifesi de yüklenmektedir. Cumhuriyet Dönemi’nde vazifelendirilen aile üyelerine dair Sancar, (Sancar’dan akt. Acar Göktepe, 2017, s.39) “Modernleşme, cinsiyetler arasında keskin bir ayırım yaparak devleti kurma görevini erkeklere, bu devletin ideolojisini sürdürmek için bir araç olan ailenin kuruluş görevini ise kadınlara yüklemiştir” der. Kadınların bugünkü vazifesi de hem muhafazakâr değerlerin hem dinî bilgilerin hem de devletin ideolojisinin çocuğa aktarılmasıdır.

Katılımcılar ile çocuklara ilk aktarılan değer üzerine konuşulurken cinsiyetler arasındaki özel ve kamusal alan ayrımı dikkat çekmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarını inceleyen Üstel (2008)’in ailenin temelinde keskin bir özel alan-kamusal alan ayrımına dayalı cinsiyetçi iş bölümü olduğunu tespit etmiştir. Bugün de geçerli olan cinsiyetçi iş bölümünde; anne (çalışsa da) evde olduğu ve çocuk bakım sorumluluğunu üstlendiği için çocuklara aktarılacak değerler de annenin vazifesi olarak görülmektedir. Kuşak farkı olmadan erkeklerin büyük çoğunluğu, anne evde olduğu için çocuğa ilk öğretilcekleri annesinin öğrettiğini söylemişlerdir. Aslında Cumhuriyet ideolojisinin iyi yurttaşlar yetiştirmekle vazifelendirdiği kadını; aile kadınları değer aktarımıyla vazifelendirmektedir. Genellikle babaların çocuklarına kendi değerlerinin aktarılması konusunda yaptıkları şey; çocukları yine kamusal alandaki okula, camiye, yurda göndermeleri olmuştur.

“Valla şimdi ben şöyle diyeyim. Ben şimdi o yöne gelirim ben devamlı dükkânda olduğum için akşama kadar ben geldiğimde çocuklar yatmış oluyor zaten. Bizim annesi tabii öğretir tabii. Annesi mesela surelerine ufaktan başladı. Hepsini öğretti. Ama benim şu anda benim onlara ben dini

yönden şunu verdim desem veremem. Ha yaptım. Biraz büyüdükten sonra hepsine ben Kur'an-ı Kerim okutturdum. Ben o vebali almak istemem. Camiye de gönderdim. Yurtlara da gönderdim. Her tarafa gönderdim yani. Ben şimdi çoluğum Kur'an-ı Kerim'i öğrenmesi için gönderdim." (Mustafa, 59, Esnaf)

Ailede baba baskısı diye bir baskı türü öngörülüyor oysa çocuğa sunulacak fırsatlar ve müdahale edilecek konular büyük oranda annenin vizyonu çerçevesinde şekilleniyor. Çocukların eğitimi konusunda anneler de babalar da ortak bakış açısına sahip fakat çocuklarla ilgili kararlar konusunda büyük oranda iş anneye bırakılmış durumdadır. Tıpkı eğitim meselesinde yükümlülüğün anneye bırakılması gibi muhafazakâr değerlerin aktarımı konusunda da yükümlülük anneye bırakılmıştır.

Katılımcılar geleneklerine bağlı olduklarını ve kendi ailelerinden gördüklerini uygulamaya devam ettiklerini söylemişlerdir. Katılımcıların "gelenek" denilince akıllarına; bayramlardaki, düğünlerdeki, ölümlerdeki ve hastalıklardaki adetler gelmiştir. Bu konuda konuşurken katılımcılar geçmişteki kadar geleneklerin yaşatılmadığını düşünüp geçmişe duydukları özlemi "uzaklaşmak" olarak tanımlamışlardır. Görüşülen ebeveynler çocuklarına geleneklerini; anlatarak, kendi yaptıklarını göstererek ve onlara örnek olarak aktardıklarını ifade etmişlerdir.

"Konuşarak, göstererek, memleketimize giderek düğünlere, bayramlara, cenazelere giderek, katılarak akrabaları ziyarete giderek bunları tanıtmaya, öğretmeye çalışıyoruz." (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Muhafazakâr ebeveynlerin kendi ailelerinden gördüklerini çocuklarına aktararak gelenekleri ve değerleri yaşatmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu aynı zamanda bildikleri dünyanın, bildikleri gibi kalmasının da bir yoludur. Ancak görüşülen kişiler hiçbir şeyin eskiden olduğu gibi kalmadığını hatta bunda kendilerinin de sorumlu olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte bazı temel değerler aynı kalsa da çocuklarının kaderlerinin kendi kaderleri gibi olmasını istemedikleri için çocuklarına başka başka fırsatlar sunmaktadırlar. Dolayısıyla katılımcıların, hem kendilerinin aileleri gibi olmadıklarını hem de çocuklarının kendileri gibi olmayacağını fark ettikleri fakat yine de aşırı ve ani değişimlere karşı temkinli oldukları söylenebilir. Geleneklerin ve değerlerin aktarımı da bu temkinli olma halinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Yoksa katılımcılar, çocukları için; muhafazakâr değerleri bildikleri ama hayatlarının merkezinde olmadığı hayatlar hayal etmektedirler.

4.2.2.2. Tercih Yapabilirler Ama Sınırları Aile Belirler

Eğitim ve gelecek hayali doğrultusunda alınan kararlar konuşulurken çocuklarının değişebileceğini göze alan hatta çocuklarının değişmesini isteyen katılımcıların çocuklarının değişmesinden korktukları temalar da ortaya çıkmıştır. Değişmesini istemedikleri şeyleri tek kelimeyle ifade edecek olsak bu kelime, “aşırılık” olurdu. Bu aileler çocuklarının değişseler de aşırı ve marjinal olmalarından çok korkuyorlar. “Korku bir yaralanma ya da incinme beklentisi içerir. Korku bizi geleceğe yönlendirir” diyen Ahmed (2019, s.86)’e sırtımızı yaslayacak olursak katılımcıların korkusunun geleceğe dair olduğu anlaşılır. Katılımcılar gelecekte çocuklarının yapabilecekleri yanlış tercihleri dile getirdiler. Bunun içinde; yanlış evlilik, eşcinsellik, madde kullanımı, din değiştirme veya din adına tarikatlarla bağ kurma gibi başlıklar yer aldı.

Din ile başlayacak olursak; katılımcılar çocuklarının din değiştirmesini olumsuz karşılamaktadır. Muhafazakâr aileler için din; hayatı düzene sokan, güzel ahlaki beraberinde getiren ve ölümden sonra da cennetin kapılarını aralayan bir anlama sahiptir. Katılımcılar çocuklarının İslam dinine inanmasının da kendi sorumluluğunda olduğunu düşündükleri için çocuklarının din değiştirmesinden korkuyla bahsetmişlerdir.

“Çünkü biz çocuklarımızdan sorumluyuz o şeylerinden. Dini yönünden de sorumluyuz. Eğer ki dine aykırı bir şey olursa da o razı olmayız.” (Fatma, 49, Ev hanımı)

Din değiştirmeye bakış konusunda kuşaklar arası fark dikkat çekicidir. Birinci kuşak aileler çocuklarının Müslüman olmama ihtimaline kızılacak ya da izin verilmeyecek bir şey olarak yaklaşmaktadır. Bu konuya verili bilgi ve tek doğru olarak baktıkları için “Müslüman doğduk Müslüman öleceğiz inşallah”, “Biz Müslümanız Elhamdülillah”, “Bizim dinimiz çok güzel bir şey” gibi ifadeler kullanmışlardır. Birinci kuşak ebeveynler çocuklarının din değiştirmesine sert tepki göstereceğini ifade ederken, ikinci kuşak ebeveynler çocuklarına “Neden”, “Niye” şeklinde sorular soracaklarını söylemiştir. Çocuklarını anlamaya çalıştıktan sonra da İslam dinini anlatacaklarını söyleyen ikinci kuşak ebeveynlerin çocuklarıyla iletişime daha açık olduğu söylenebilir. Bu fark birinci kuşak ailelerin çocukları üzerinde söz söyleme hakkının daha fazla olduğunu, ikinci kuşak ailelerin ise çocuklarına daha çok söz söyleme alanı açtığını göstermektedir.

“Niye diye sorarız veya işte dinimizin gereklerini veya dünyayı. Dinimizi daha iyi anlatmaya çalışırız öyle diyeyim ben size. Ve bağlanmasını sağlarız. Hani kesinlikle niye değiştirecek? ‘Tamam, değiştir’ diye bir tavizimiz olmaz yani. Ona anlatmaya çalışırız. En güzel şekilde. Dinimizi daha iyi açıklamaya çalışırız.” (Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)

Görüşülen ailelerin büyük çoğunluğu çocuklarının din değiştirmesini istemedikleri gibi radikal dini gruplara veya tarikatlara dahil olmasını da istememektedir. Bu kişiler tarikatlarda çocukların beyninin yıkandığını sıklıkla dile getirmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının tarikatlara katılmasına dair duydukları korkunun bir yansıması olarak Tahir (39, Esnaf)’in “Gerekirse bağlarım eve yani” cümlesi örnek verilebilir. Türkan (51, Ev hanımı)’ın bu konudaki “Ya bizim Türkiye’mizin seçtiği bir şey var. Yani öyle yanlış yollara gitmesine şey yapmayız yani” cümlesi önemlidir. Çünkü katılımcılar çocuklarının dinî eğitim almasını istemektedir. Bu yüzden çocuklarını Diyanet’in camilerine, yaz Kur’an kurslarına, Konya Büyükşehir Belediyesi’nin KOMAK gibi dinî eğitim veren kurslarına göndermektedirler. Bu noktada ulus devlet ile muhafazakâr ailenin birbirini tamamlayıcı iş birliği görülmektedir. Katılımcılar din konusunda çocuklarının en doğru eğitimi devletin kurumlarında alabileceğini düşünmektedir.

“Onu engellemeye çalışırım. Çünkü radikal dincileri ben asla kabul etmem. Çünkü onlar İslam’ı bilmeden yaşıyorlar. Onlar hem topluma zararlı hem devlete zararlıdır. Onları asla kabul etmem.” (Ali, 65, Memur)

Kadınlar kendi deneyimleri üzerinden de radikal dini gruplara bakıp onlarla yaşadıkları temasların kendilerine verdikleri zarardan çocuklarını korumak istemektedir. Dolayısıyla dini hayatlarının merkezine alan bu ailelerin çocuklarının din değiştirmesine karşı çıktıkları gibi dine fazla bağlanmalarını da istememektedirler. İki “aşırı” uca karşı da korku duymaktadırlar.

“Kendim yaşadığım için çok iyi biliyorum. Ya artık, halüsinasyon görüyorsun ya böyle şey geliyor gibi oldu. Baktım bir gün, mescitteyiz, sabah namazına gireceğiz, şey geliyor, Hazretleri geliyor. “Allah’ım” dedim gitmiş kafam benim. Ya o da çok sıkıntı. Çok sıkımadan. Sonrası işte dinden soğuyorsun, Allah korusun.” (Eylem, 32, Ev hanımı)

Katılımcılar çocuklarının eşcinsel olmasından da endişe duymaktadır. Çocuklarının kendi cinsiyetinden birine âşık olması ya da kendi cinsiyetinden biri ile ilişki yaşaması katılımcıların hoş karşılamayacağı bir durumdur. Çocuklarının eşcinsel olması

konusunda kadınlar ve erkekler arasında bir farka rastlanmamıştır. Ancak birinci kuşaktan katılımcılar eşcinselliği din sebebiyle kabul edemeyeceklerini belirtirken, ikinci kuşaktan katılımcılar daha çok sosyal çevrenin baskısından dolayı çocuklarının eşcinsel bir ilişki yaşamasını istemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu fark, birinci kuşağın eşcinselliğe, ikinci kuşağın ise daha çok eşcinsel ilişkiye karşı çıktığını göstermektedir. Çocuklarının eşcinsel ilişki yaşaması katılımcılar için sosyal çevre tarafından yargılanmaya sebep olacak bir durum olarak karşılanmaktadır. Sara Ahmed, “Queer özne sevdiklerini ‘başarısızlığa uğrattığı’ için kötü hissederek ‘kötülüğü’ sanki kendisininmiş gibi üstlenir. Utanç, kötü duyguların kökenini aile yapısını başarısızlığa uğratanlara yükleyerek aile kurumunu güvence altına alır” (2019, s.136) demiştir. Katılımcılar da çocuklarının eşcinsel olmasından utanç duyacaklarını ifade etmişlerdir.

“Ya belki bilmiyorum hani büyükşehirde çok kişi birbirini tanımaz. Hani adam eve girer, çıkar, kimse bilmez, herkes yani kendi halinde gibi ama biz burada akrabalar, komşular, işte çevreyle, küçük yer zaten yaşadığımız yer, herkes birbirine iç içe olduğu için. Yani bizim için insan içine çıkamaz bir durum olur.” (Latif, 36, Esnaf)

Eşcinselliğin bir duygu ya da hormonla alakalı olmadığı, dış güçler tarafından oluşturulan bir tehlike olduğu ve içinde bulunduğumuz zamanın bir getirisi olduğu görüşlerine de rastlanılmıştır. Bu bakış açısında medyanın ve siyasetin dilinin etkili olduğu söylenebilir. Eşcinseller ana akım medya ve özellikle kendini sağda tanımlayan siyasi partiler tarafından “sapkın”, “yoldan çıkmış” gibi ifadelerle tanımlanmaktadır ve bu dil de gündelik hayata yansımıştır.

“Allah korusun aman çok kötü bir şey ya. Ya şimdi işte zamanımızda gençleri bekleyen büyük tehlikelerden bir tanesi bu. Libido mu diyorlar ne diyorlar o eşcinsellikle alakalı şey çok kötü. Yani bunlar insan ırkının giderek böyle yozlaşması, yok olması, kötüye gitmesi için belki dış güçlerin etkisiyle, belki sapkınların şeyiyle olan bir şey. Bunun için gerek mücadeleyi ben de eşim de veririz Allah göstermesin kimseye.” (Melek, 42, Öğretmen)

Çevrelerinde eşcinsel ilişki yaşayan kimseye şahit olmayan katılımcılar için eşcinsel ilişkilerin görünür olması çok ani bir değişim demektir. Muhafazakârlığı içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi ve üslup olarak tanımlayan Tanıl Bora (2018)'ya sırtımızı yaslayarak korku ve utanç duygularının muhafazakâr ruh halinin yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü katılımcılar, çocuklarının kendi istemedikleri ve toplumun alışkın olmadığı tercihleri yapmaları ihtimalini konuşurken;

sıklıkla “Allah korusun”, “Allah göstermesin”, “utancımızdan dışarı çıkamayız” gibi ifadeleri sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu korku ve utanç duygularının, muhafazakâr ailelerin ruh halini belirlediği söylenebilir.

Din değiştirme, tarikatlara dahil olma konusundaki kuşaklar arası fark eşcinsellik konusunda da kendini göstermiştir. Çocuğunun eşcinsel olmasını istemese de kabul edebileceğini belirten beş katılımcıdan dördünün ikinci kuşaktan olması, kuşaklar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. İkinci kuşak ebeveynler, eşcinselliğe daha çok duygu olarak bakmaktadır ve çocuklarını kaybetmemek adına kabullenmek dışında bir çarelerinin olmadığını düşünmektedir.

“O zaman bir tepki gösteremem çünkü o çocuğun içinden yaşadığı bir duygu. Ona bir artık psikolojik destek olarak bir doktora götürürüm. Psikiyatri olur artık bir uzmana götürürüm onunla beraber bir şeye karar veririz yani.” (Ezgi, 35, Ev hanımı)

Din değiştirme ve eşcinsellik gibi konulardaki kuşaklar arası fark, birinci kuşağın çocuklarına açıklama yapmadan kural koyduğunu, ikinci kuşağın ise çocuklarıyla iletişim kurarak onlarla ortak noktada buluşmaya önem verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla birinci kuşak ile ikinci kuşak arasında ebeveynlik pratiklerinin değişmekte olduğu söylenebilir.

Bu ailelerin çocuklarının tercihlerine dair korkularına yanlış evlilik de eklenebilir. Görüşülen tüm katılımcılar, konunun en başında, çocuğunun mutlu olmasını istediğini ve bu yüzden evleneceği kişiye müdahale etmeyeceğini dile getirmiştir. Fakat bu konuda konuşmaya devam ettikçe katılımcılar için birçok kriter olduğu görülmüştür. Bu kriterlerin başında çocuklarının evleneceği kişi ile çocuklarının mutlu olabilmesi gelmektedir. Görüşülen kişiler, çocuklarının kendileri gibi kişilerle mutlu olabileceklerini düşünmektedir. Bu yüzden ilk olarak çocuklarının evleneceği kişilerin ailelerine bakacaklarını ifade etmişlerdir.

“Hani biz ileride evlatlarımızın mutlu olmasını isteriz hani evlendikten sonra birkaç yıl sonra ayrılmasını istemeyiz. Hani onu bir şekilde keşfetmeye çalışırız. Kızın nasıl, böyle evine bağlı mı? Yani ailesinin geçmişini araştırırız.” (Ramazan, 38, İşçi ve Muhtar)

Kendileri ve kendi aileleri gibi olmayan biri ile çocuklarının evlenmesi “yanlış” olarak değerlendirilmektedir. İlk kriter çocuklarının evleneceği kişinin ailesinin kendi ailelerine benziyor olması denilebilir. En başta da bahsedildiği gibi evlilik yoluyla kurulan aileler, bir aile olarak görülmektedir. Evlilik, kan bağı olmadan kurulan bir akrabalık olarak görüldüğü için evlenilecek kişinin ailesi “bizim aile” olacaktır. Aslında katılımcılar, köken ailesini, eşinin ailesini, kendi çekirdek ailesini hatta çocuğunun evleneceği kişinin ailesini kendi ailesinden ayrı görmüyor, büyük bir ailenin devamı olarak görüyorlar. Dolayısıyla çocuklarının evleneceği kişinin ailesi konusunda, aileler müdahalede bulunabiliyorlar.

Katılımcıların çoğunluğu çocuklarının evleneceği kişinin Türkçe bilmiyor olmasını kabul edeceklerini belirtirken, din konusunda şerh düşmüştür. Örneğin Mustafa (59, Esnaf) “Müslüman olursa olur niye olmasın ki” demiştir. Katılımcıların çocuklarının evleneceği kişi konusunda en çok karşı çıkacağı kriterin din olduğu söylenebilir. Din dışında ebeveynler çocuklarının evleneceği kişilerden beklentilerinden bahsederken; “güzel ahlaklı”, “helal süt emmiş”, “büyüğünü, küçüğünü bilen”, “saygılı”, “evine bağlı” gibi ifadeleri sıklıkla kullanmışlardır. Görüşülen kişilerin çocuklarının evleneceği kişiden beklentilerine dair cinsiyetler arasında bir fark dikkat çekmektedir. O fark ise kadınların sevgiye, huzura, şefkate yaptıkları vurgularda ortaya çıkmıştır.

“Ona sevgisini versin. Sevgisini, merhametini versin, gerisi zaten olur.”
(Eylem, 32, Ev hanımı)

Kadınların sevgiye verdikleri önemin sebebi olarak, kendilerinin deneyimleri ya da çevrelerinde gözlemledikleri mutsuz evlilikler gösterilebilir. Sonuç olarak muhafazakâr ailelerin, çocuklarının kendileri gibi düşünen, inanan ve davranan kişilerle evlenmesini arzuladıkları söylenebilir.

Bu ailelerde, aile üyelerinin birey olarak kabulü, görüşmelerden çıkan önemli temalardan biri olmuştur. Katılımcılar aile kurumuna, akrabalığa, çevreyle ilişkilere önem verip bağları sıkı kurmaktadır. Aile, katılımcılar için kaç yaşında olursan ol sırtını yaslayabileceğin bir dayanak olarak görülmektedir. Dolayısıyla aile üyeleri, kendi çıkarlarından önce ailelerinin çıkarlarını gözetmekle yükümlü hissetmektedir. Ekonomik, psikolojik ve sosyal destek alınan kurum aile olduğu için aileye karşı sorumluluklar da artmaktadır. Tersinden bakılırsa ebeveynler, çocuklarına ömür boyu

destek oldukları için onların hayatlarına müdahale etme hakkını kendilerinde görmektedir.

Katılımcılarda çocukların birey olarak görülme yaşı cinsiyete ve kuşaklara göre farklılaşmamaktadır. Bu ailelerin çocuklarını birey olarak kabul etmesiyle ilişkili iki zaman dilimi ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar çocuklarının okula başlamasıyla onları birey olarak görmeye, fikirlerine saygı duymaya başladıklarını dile getirmişlerdir.

“Onun kararlarını önemsememiz okula başladıktan sonra oldu doğrusunu konuşacaksak. İlkokul birde başladı. Çünkü onun kararları. ‘Bu akşam misafir çağıralım mı?’ Çocuğumuza danışıyorduk. Tabii sobalı ev tek oda olduğu için. ‘Anne bugün benim dersim var’ derse misafiri iptal ediyorduk. Mesela bizi birisi çağırdı mı ‘Çocuklara bir danışalım dersleri yoksa öyle geliriz’ diyorduk. Kararlarını almaya doğrusunu söyleyecek olursak bu vakit başladık.” (Türkan, 51, Ev hanımı)

Okul ve eğitim katılımcılar için çocuğa saygı duyulacak bir anlam kazandırmaktadır. Bunu çocuk yedi yaşına girdiğinde değil okula başladığında birey olarak kabul etmelerinden çıkarabiliriz. Eğitim katılımcıların çocukları için yapabilecekleri en önemli yatırım anlamına gelmektedir. Dolayısıyla okula gitmeye başlayan çocuğa fikirleri danışılmaya başlanır. Tabii danışılan konular çocuğun eğitimine engel olabilecek ya da faydası olabilecek durumlarla ilgilidir. Dolayısıyla eğitim, muhafazakâr ailelerin çocuklarının hayatında ilk dönüşüm imkânı doğuran noktadır.

Katılımcılardan bir kısmı ise çocuklarını ergenlikten itibaren birey olarak görmeye başladıklarını söylemişlerdir. Ergenlik dönemi genellikle çocukların dünyayı sorguladığı, ailesine ve kurallara karşı çıktığı dolayısıyla öznellik kapasitesinin de ortaya çıkmaya başladığı dönemdir.

“Lise çağında daha bir şey oluyor. Çünkü önce ne deseniz bir şekilde çocuk kabul ediyor. Hani bak bu böyle olmaz şöyle olur, doğrusu bu gibi. Ama lise çağına geldi mi onu kabul ettiremiyorsunuz. Bu doğru da olsa yanlış da olsa kendi bildiğini yapacak. Yani biz de kabul etmek durumunda kalıyoruz. Yani şöyle, aslında değer veriyoruz ama onlara. Ben şunu demiştim; ‘yani kızım bak biz tecrübeliyiz, bizim tecrübelerimizden faydalan’, ‘e belki ben hata yaparak öğrenmek istiyorum’ dedi. E doğru o da bir seçenek yani. Yani öyle olunca yapacak bir şey yok. Ne diyebilirsiniz ki?” (Melek, 42, Öğretmen)

Çocuğunu ergenlik döneminden itibaren birey olarak gördüğünü söyleyen kişilerin tamamı buna çocukları tarafından zorlanmamıştır. Bu kişiler ergenliği, İslami çağrışımı olan “bluğ çağı” ya da “aklı bâliğ” ifadeleri ile tanımlamışlardır. İslam’a göre bluğ çağına giren kişi dini mesuliyetlere sahip olmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların bir kısmına göre çocuğu birey olarak kabul etmek için önce dinin onu birey olarak kabul etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak muhafazakâr ailelerde çocukların birey olarak görülmeye başlanması için ilk adım eğitim ise ikinci adımın ergenlik olduğu söylenebilir.

Katılımcılar çocuklarını her ne kadar birey olduklarını kabul ettiklerini söyleseler de onlara müdahale ettikleri birçok konudan bahsetmişlerdir. Kıyafetten eğitime, evlilikten alkol kullanımına kadar birçok konuda muhafazakâr ebeveynlerin çocuklarının yaşam tarzlarına ve benimsedikleri değerlere dair beklentileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu aileler, çocuklarına verdikleri aile içi eğitim ve kurumlardan aldıkları dinî eğitim desteği ile çocuklarını kendi istedikleri gibi kişiler olmaya yönlendirmektedir. Görüşmelerden ortaya çıkan sonuca göre, bu ailelerin çocukları da genellikle bu yönlendirmeye ergenliğe girene kadar uyum sağlamaktadır. Ergenliğe giren çocukların kıyafet, makyaj, eve dönme saati gibi konularda ailelerine karşı çıkmaya başladığı söylenebilir. Bu aileye karşı çıkma durumu, gençlik yıllarında evlilik ve eğitim konularında kendini gösterebilmektedir.

“Çünkü hani dedik ya bir dönemde anne baba her şeyi biliyor bir dönemde anne baba hiçbir şeyi bilmiyor sonra tekrar dönüyorsun belli bir yaşa gelince anne baba haklı, her şeyi biliyor’a dönüyor. Onlar da anlayacaktır bazı şeyleri.” (Melek, 42, Öğretmen)

“Kızımız kendisi karar verdiği için evlendirdik biz. Biz değilse okurken onu evlendirme taraftarı değildik.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Muhafazakâr aileler için birey olarak kabul görme durumu, bir dönemden itibaren çocukların tüm kararlarında onlara saygı duyulacağı anlamına gelmemektedir. Aileler çocuklarının okuyacağı bölüme, nasıl giyineceğine, ne yiyip ne içeceğine, neye inanacağına, evleneceği kişinin ailesine ve daha birçok konuya müdahale ettiklerini anlatmışlardır. Ayrıca katılımcıların istemeseler de çocuklarına karşı bazı konularda esnek davrandıkları söylenebilir. Örneğin Fatma (49, Ev hanımı) oğlunun eşofman ile dışarıya çıkmasını istememekte fakat kabul etmektedir. Raziye (53, Ev hanımı) ve Özlem (42, Öğretmen) kız çocuklarının makyaj yapması alttan aldıklarını ifade

etmişlerdir. Bu esneklikler dışında çocukların kendilerini birey olarak kabul ettirip öznellik kapasitesinin ortaya çıktığı hikâyeler de anlatılmıştır. Özellikle eğer söz konusu eğitim ise ailelerin istemeseler de çocuklarının kararlarına saygı duydukları söylenebilir.

“Kızımızın saçını açmasını istememiştik. Ama üniversiteye uzmanlaştırılması için üniversiteye katmadılar. ... Üniversiteye de katmadıkları için mecburen başını açtı. Mecburen başını açtı.” (Ayşe, 62, Ev hanımı)

Muhtemelen kıyafet insan hakkındaki ilk izlenimi verdiği için katılımcılar için kıyafet önemli bir temadır. Ebeveynler kız çocuklarının da erkek çocuklarının da absürt, aşırı ya da dar giyinmelerini istemediklerini dile getirmişlerdir. Kız ve erkek çocuklarının kıyafetlerinin çevreye uygun olmasını isteyen katılımcılar, kız çocuklarının açık giyinmesini de kabul edemeyeceklerini özellikle dile getirmişlerdir.

“Çok açık böyle giyinmesini, kız çocukları için istemem. Çok açık. Ha normal kıyafet, saçını açabilir. Yani öğretmen pozisyonunda. Bir öğretmenin, eskiden bizim zamanımızda, kılık kıyafet vardı lisedeyken, ortaokuldayken. O tip mesela olmasını isterim mesela. Bir öğretmen sıfatında. Giyim tarzı. Tabii şimdi çok kapalı mesela ‘İlla da kapalı peçe edeceksin’ yok öyle bir şey. Ama yalnız çok böyle açık saçık giyerse baba olarak ‘Dur’ derim.” (İsmail, 58, Esnaf)

Katılımcılar çocuklarını birey olarak görüp onların kararlarına saygı duyduklarını söylerken başka hikâyelerde bununla çelişen müdahale anıları anlatılmıştır. Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi çocuklara saygı duymak ve onları birey olarak kabul etmek modern bir anlam taşımaktadır ve katılımcılar, aileleri hakkında modern bir imge kurmak istemektedir. İkincisi ise katılımcılar; çocuklarına kendi koydukları kurallar, sosyal çevrenin ve dinin onlara emrettikleri çerçevesinde saygı duymakta ve onları bu sınırlar içinde birey olarak görmektedir. Sonuç olarak muhafazakâr aileler, çocukları meslek sahibi olunca da evlenince de ebeveyn olunca da onlara müdahale etmeye devam etmektedir. Fakat tam bir özgürlük, bireysellik durumu olmasa da bazı hikâyelerde çocukların ailelerinden farklılaştığı ve dönüştüğü söylenebilir. Bu dönüşümü ise ikinci kuşak ailelerin daha anlayışla karşıladığı ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada, katılımcıların muhafazakârlığı ve kendi ailelerini; normal, herkes gibi, aşırı olmayan ve kimseye karışmayan sıfatlarıyla tanımladıkları görülmüştür. Bu tanımla doğru orantılı olarak yaşadıkları hayatlarında sosyal çevreyle, akrabalarıyla, dinle ve devletle uyum içinde yaşamaktadırlar. Muhafazakâr ailelerin; ruh halleri, yaşam tarzları, ilişkilene biçimleri, çocuğa yükledikleri anlamlar gibi çok öznel görünen durumlarının bile tarihsel ve toplumsal olarak kurulduğu anlaşılmıştır. Bugünün muhafazakâr ailesi; Tanzimat Dönemi'nden, Cumhuriyet Dönemi'nden, kentleşme süreçlerinden, neoliberalizmden izler taşımaktadır. Dolayısıyla katılımcılar ile üzerine konuşulan her temada ortaklıklar ve süreklilikler bulunabilmiştir. Ancak görüşülen grup Konya'nın Hüyük ilçesinde yaşayan, orta gelirli ve kendini muhafazakâr olarak tanımlayan ebeveynlerdir yani sınırlandırılmış küçük bir gruptur. Küçük ve sınırlandırılmış muhafazakâr bir grupla görüşüldüğünde bile cinsiyetler ve kuşaklar arasında anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Bu da, Türkiye'de muhafazakâr ailenin bir blok olmadığını, kendi içinde farklılıklar ve kırılmalar barındırdığını göstermiştir. Buna ek olarak, gündelik yaşamda tek bir muhafazakârlık olmadığını muhafazakârlıklar olduğunu göstermiştir.

Görüşülen kişilerin aşırılığa ve absürtlüğe karşı bir rahatsızlığının olduğu söylenebilir. Muhafazakâr ebeveynler ailelerinden gördüklerini bugünün şartlarında tam olarak uygulayamadıklarını düşünüp geçmişe özlem duydukları anlaşılmıştır. Katılımcılar geçmişe özlem duyduklarını söyleseler bile kendileri köken aileleri gibi yaşamayı tercih etmemektedir. Bu aileler içinde, muhafazakârlık bile muhafaza edilmemektedir. Kuşaklar arasında büyük bir dönüşüm vardır. Muhafazakârlığın kırılımlarını görmek için kadınların hikâyelerine bakmak gerektiğine daha önce değinmiştik. Muhafazakâr ailelerde, önceki kuşaklarla karşılaştırıldığında; kadınların tek başına hareket etme, karar alma imkânları son iki kuşaktır oldukça artmıştır. Bu değişim teknoloji ve sosyal medya ile ilgili olabilir. Aslında teknolojik gelişim, önceleri durağan bir ilerleme kaydediyordu; ancak son yüzyılda bu gelişim sürekli olarak zirveye ulaşma eğilimi göstermeye başladı. Muhafazakarlıkta da böyle olmuş gibi. Kadınların dönüşümünün yanında ikinci kuşak ailelerde de çocuklarını anlama, iletişim kurmaya yönelik hızlı bir dönüşüm gözlemlenmiştir. İkinci kuşakta hızlı bir dönüşüm var çünkü dünya hızla

gelişiyor, sosyal medya araçları ile insanlar başka bir dünyanın olduğunu görüyorlar. Ne kentli ne köylü dediğimiz aileler artık kentteki imkanlardan duyduklarıyla değil gördükleriyle haberdarlar. Dünyayla iletişimleri artan bu ailelerin beklentileri, vizyonları, tutumları, talepleri ve mücadele biçimleri de değişmektedir. Bu noktada çok küçük bir ilçede, küçük ve sınırlandırılmış bir örnekleme bile kuşaklar arasında bu kadar hızlı ve köklü değişim olması özellikle sosyal medya ile ilişkiye bakılmasını gerektirebilir. Bu yüzden hızlı dönüşüm en küçük birimde dahi bu kadar keskin bir biçimde görünüyorsa, bu durum iletişim çalışmalarında da ele alınabilir.

Bununla birlikte katılımcılar, çocuklarının da hayatı kendileriyle aynı yaşamasını istememekte hatta bu dönüşümün sağlanması için çocuklarına tüm imkanları sunmaktadırlar. Çocuklarının gelecek hayalinde de çocuklarına sundukları fırsatlarda da bu ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınlar bugünün şartlarını geçmişten daha iyi bulduklarını dile getirirken, çocuklarının bugün kendi yaşadıklarından da daha iyi bir geleceğe sahip olmalarını istemektedir. Dolayısıyla muhafazakâr ailelerin geçmişe dönük istediklerine dair bir çıkarım yapılamazken aksine değişimi kendi tercihleriyle mümkün kıldıkları söylenebilir. Bu araştırmanın sonucunda “muhafazakâr aile” denilince tek biçimli, tek yapılı bir kurum anlaşılabilir çünkü kadınlar ve erkekler arasındaki farkların yanında kuşaklar arası büyük bir dönüşüm olduğu görülmüştür. Özellikle kuşaklar arasında ortaya çıkan farklar, muhafazakâr ailelerin, dolayısıyla muhafazakârlığın değişimiyle açıklanabilir.

Katılımcıların kendi değerlerini, inançlarını ve geleneklerini çocuklarına aktarmak için çocukluktan itibaren onlara bu değerleri anlattığı, gösterdiği söylenebilir. Ulus Baker’in “Modern dünyadaki haliyle bir muhafazakâr, geçmişin değerlerini korumayı üstlenen biri değil, aksine şu anda kendisinin sahip olduğu, içinde yaşadığı değerleri gelecek kuşaklara dayatan biridir” (2003, s.101) tanımı muhafazakârlığın geçmişten çok bugün ve yarınla ilgili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmanın sonunda da muhafazakâr ailelerin çocuklarıyla ilgili hayalleri, beklentileri göz önünde bulundurulduğunda; ebeveynlerin yarını kendi bildiği ve istediği gibi inşa etmek amacıyla değerlerini aktardığı sonucuna varılabilir.

Bu ailelerde, en sık dile getirilen ve hissedilen duygunun korku olduğu söylenebilir. Bu korku, gelecek nesilleri bekleyen bilinmezliklere ve tehditlere karşı duyulan bir

endişenin sonucudur. Dolayısıyla muhafazakârlığın; kavramlarını geçmişten alsa da asıl derdinin bugünle ve gelecekle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bugün yaşanan değişimlere verilen tepkiler ise muhafazakârlığın refleksi ya da ruh hali olarak okunabilir.

Görüşmelerin sonucunda cinsiyetler arasındaki farklardan bazılarına bakılacak olursa; kadınların kendi kaderlerinin çocukları tarafından yaşanmaması için erkeklerden daha fazla çocuklarının geleceğine dair hayaller kurdukları söylenebilir. Bu hayallerin gerçekleşmesi için çocuklarının okuması gerektiğini düşünen annelerin fedakârlıklar yaptıkları ve mücadele ettikleri görülmüştür. Babalar ise çocuklarının kendi ayakları üstünde durabilmeleri için çocuklarını okutmak istemekte ve onlara ekonomik destek vermektedir. Kadınlar çalışıyor olsalar bile evde bakım hizmetleri, evin idaresi ve çocuğun yetiştirilmesi özel alana itilen kadınların sorumluluğundayken, kamusal alan ile ilişkiler ve oradan kazanılacak gelir babanın sorumluluğundadır. Dolayısıyla ailede ekonomik üstünlüğe sahip olan ve ataerkil düzenin ayrıcalıklarını yaşayan erkeklerin, özel alanda son sözü söyleme hakkını ellerinde tuttukları ortaya çıkmıştır.

Kuşaklar arasındaki en belirgin fark, ebeveynlik pratiklerinde görünür olmuştur. Birinci kuşak ebeveynler çocuklarına daha katı sınırlar çizerlerken, ikinci kuşak ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurarak ortaklaşmanın yollarını aradıkları söylenebilir. Özellikle din değiştirme ya da eşcinsellik üzerinden yürütülen görüşmelerde birinci kuşak ailelerin çocukları üzerinde söz söyleme hakkının daha fazla olduğunu, ikinci kuşak ailelerin ise çocuklarına daha çok söz söyleme alanı açtığını göstermektedir. İkinci kuşak ebeveynlerin hem çocuklarını anlamayı hem de çocuklarına kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyanın bilgisini anlatmayı arzuladıkları görülmüştür. Dolayısıyla muhafazakârlık da muhafazakâr aileler de zamanla değişim yaşamaktadır.

Görüşülen bu ailelerin çekirdek aile görünümünde fakat geniş aile özellikleri taşıyan bir yapısı olduğu görülmüştür. Genellikle evlerde anne, baba ve çocuklar yaşamaktadır ancak bu aileler birçok geniş aile özelliklerini taşımaktadır. Kararlarda aile ve çevrenin etkisi, yaşlıların bakımının çocukları tarafından, torunların bakımının ise büyükanneler tarafından üstlenilmesi, şehir dışındaki çocuklara kışlık malzeme gönderilmesi, çocuğun isminin verilmesi konusunda daha çok babaların sözünün geçmesi gibi durumlar geniş aile özelliklerine örnek gösterilebilir. Bu ailelerde genellikle erken

yaşlarda ve görücü usulü ile yapılmakta, evliliğin ilk yıllarında erkeğin ailesi ile ya da ailesine yakın oturulmakta, özellikle ilk çocuklara ataların isimleri verilmekte ve yaşlılıkta çocuklar sosyal güvence olarak görülmektedir. Ayrıca görüşülen kişiler ya hayatlarının bir döneminde kentte yaşamıştır ya da kentte yaşamayı planlamaktadır. Dolayısıyla görüşülen muhafazakâr aileleri hem çekirdek hem geniş hem kentli hem kırsal özellikleriyle geçişli sınırlar içinde tanımlamak mümkün olmuştur.

Katılımcıların modern imge yaratmak istedikleri sonucuna varılmıştır. Evlerinde son sözü babalar söylese de evlerinde eşitlik olduğunu, çocuklarına her konuda müdahale etseler de onları birey olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Pek çok katılımcının ailelerinin ve kendilerinin muhafazakâr olduğunu ancak aynı zamanda yeniliğe de açık olduklarını özellikle belirtmesi ve kızlarını da okuttuklarını ve kızlarına da miraslarından vereceklerini özellikle vurgulamaları modern görünme isteği ile açıklanabilir. Dolayısıyla bu araştırmanın sonunda, muhafazakâr ailelerin kim olduklarının yanında kim olmak istedikleri de görülmüştür. Bu ailelerin modernlikle bir dertleri yoktur. Bu kişilerin yalnızca ani ve aşırı değişimlerden endişe duyduğu ve ani değişimlere refleks olarak karşı çıktığı söylenebilir.

Muhafazakâr ailelerin çocuk vizyonu çocuklarının geleceğine dair hayallerinde ve çocuklarına sundukları fırsatlarda görülebilmektedir. Bu aileler çocuklarının gelecekte kendi aktardıkları değerleri unutmadan; kültürlü, eğitilmiş, ekonomik özgürlüğe sahip, modern ve yeniliklere açık kişiler olmasını arzulamaktadır. Bu arzu doğrultusunda da çocuklarını okutmak amacıyla anneler de babalar da fedakârlıklar yapmaktadır. Bu fedakârlığa; ekonomi de, sosyalleşme de, zaman harcama da dâhildir. Katılımcılar için okulda verilen eğitim ile evde verilen eğitim birbirini tamamlamaktadır. Aile ve okulda verilen bazı değerler çelişse de katılımcılar, okulda verilen eğitim din ile çelişmediği sürece bu eğitimi meşru bulmaktadır. Ayrıca çocuklarını eğitim almak üzere şehir dışına ve yurt dışına tek başına gönderen aileler çocuklarının değişeceğini kabul ederek onları göndermektedir. Çocukları şehir dışına ya da yurt dışına göndermek; muhafazakâr aileler için kendi kurallarının geçerliliğinin çocuklarının inisiyatifine bırakıldığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla muhafazakâr ailelerin söz konusu çocuklarının eğitimi ve geleceği olduğunda seküler tavırlar sergiledikleri sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Göktepe, G (2017). *Modern aile tarihinde fotoğraf ve anlatı izinde: Ailedeki ulus ve evlatlıkları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Ahmed, S. (2019). *Duyguların kültürel politikası*. Sel Yayıncılık.
- Akçaoğlu, A. (2020). *Zarif ve dinen makbul: Muhafazakâr üst-orta sınıf habitusu*. İletişim Yayınları.
- Akşit, B.& Şentürk, R., & Cengiz, K., & Küçükural, Ö. (2020). *Türkiye’de dindarlık: Sosyal gerilimler ekseninde inanç ve yaşam biçimleri*. İletişim Yayınları
- Albayrak, M. B. (2022). Kapsayıcı eğitim felsefesi üzerine bir deneme. *Cogito Dergisi*, (108),180-192.
- Apple, M.W. (2000) *Between neoliberalism and neoconservatism: Education and conservatism in a global context*. In: Torres, C.A., & Burbules, N.S. (Eds.), *Globalization and education: critical perspectives* (s. 57-78.) Routledge,
- Ateş, K. (2017). AKP, dinsel popülizm ve halk-olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1), 105-129.
- Atılğan, G. (2015). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyasal hayat*. Atılğan, G., & Saraçoğlu, C., & Uslu, A. (Ed.). *Tarımsal kapitalizmin sancağı altında içinde* (s.387-514). Yordam Kitap.
- Aydın, M. A. (2003). Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye. *TDV İslam Ansiklopedisi (DIA)*, 28, 231-235.
- Bağdatlı Vural, N. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Saygılıgil, F. (Ed.). *Sosyal politika ve toplumsal cinsiyet içinde* (s. 103-119) Dipnot Yayınları.
- Baker, U (2003). *Muhafazakâr kisve*. Bora, T. & Gültekingil, M. (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Cilt 5 Muhafazakârlık içinde* (s. 101-104). İletişim Yayınları.

- Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru*. İthaki Yayınları
- Belge, M. (2021). *Muhafazakârlık üzerine, modern Türkiye'de siyasi düşünce*. Bora, T. & Gültekingil, M. (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cilt 5 Muhafazakârlık* içinde (s. 92-100). İletişim Yayınları.
- Beneton, P. (2016). *Muhafazakârlık*. İletişim Yayınları
- Bora, A. & Üstün, İ. (2005). *"Sıcak aile ortamı": Demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler*. TESEV Yayınları.
- Bora, A. (1998). Türk modernleşme sürecinde annelik kimliğinin kurulması. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Bora, A. (2010). Annesiz kızlar: Modern babaların modern kızları. *Folklor/Edebiyat*, 16(61), 7-15.
- Bora, A. (2021). Biraz gerçek, biraz fantezi, biraz tarih: Nükhet Sirman'la aile üzerine. *Birikim Dergisi*, 387-388, 8-20.
- Bora, T. (2018). *Türk sağının üç hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*. İletişim Yayınları
- Bora, T. (2021). Aile neyiz olur?. *Birikim Dergisi*, 387-388, 6-8.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2002*. İmge Kitabevi.
- Çabuk Kaya, N. (2012). *Aile ve Çocuk*. Kasapoğlu, A. & Karkıner, N. (Ed.) *Aile sosyolojisi* içinde (s. 106-133). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelenk, Z. (2021). Biz hepimiz aileyiz, her suçta beraberiz. *Birikim Dergisi*, 387-388, 108-111.
- Çokoğullar Bozaslan, E. (2018). *Muhafazakârlık ve Ak Parti'nin aile politikaları* [Yayımlanmamış doktora tezi] Ankara Üniversitesi.

- Demiral, S. (2022). Çocukluk konumunu politik bir pratik olarak düşünmek. *Cogito Dergisi*, 108, 52-67.
- Depeli, G. (2021). Aile üzerine dağınık düşünceler: Huzursuz “konfor”. *Birikim Dergisi*, 387-388, 122-129.
- Doğanay, Ü (2007). AKP'nin demokrasi söylemi ve muhafazakârlık: Muhafazakâr demokrasi ve eleştirel bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62 (01), 65-88.
- Duben, A. (2021). *Kent, aile, tarih* (L. Şimşek, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal basım yılı 2002).
- Duben, A., & Behar, C. (2014). *İstanbul haneleri: Evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940* (N. Mert, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal basım yılı 1998).
- Durak, Y. (2013). *Emeğin tevekkülü: Konya'da işçi-işveren ilişkileri ve dindarlık*. İletişim Yayınları.
- Erdoğan, N. & Bora, T. (2021) *Biz Anadolu'nun bağı yanık çocukları'...'Muhafazakâr popülizm'*. Bora, T. & Gültekingil, M. (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cilt 5 Muhafazakârlık* içinde (s. 632-655). İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Biyopolitikanın doğuşu* (A. Tayla Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal basım yılı, 1979)
- Güçlü, S. (2018). *Aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar*. N. Adak (Ed.) *Değişen toplumda değişen aile: Sosyolojik tartışmalar* içinde (s. 65-91). Siyasal Kitabevi.
- Gürbilek, N. (1992) *Vitrinde yaşamak: 1980'lerin kültürel iklimi*. Metis Yayınları
- Howlett, C. (2022). Neoliberalizm, eleştirel pedagoji ve çocuk. *Cogito Dergisi*, 108, 193-203.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye'de değerler ve doğurganlık*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1984). *Aile-İçki etkileşim ve ilişkiler: Bir aile değişme modeli önerisi*. T. Erder (Ed.) *Türkiye’de Ailenin Değişimi* içinde (s. 131-143). Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1984). *Aile yapısında değişme ve süreklilik: Karşılaştırmalı bir yaklaşım*. T. Erder (Ed.) *Türkiye’de ailenin değişimi* içinde (s. 15-33). Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2012). *Sosyolojik yaklaşımlar temelinde aile kuramları*. A. Kasapoğlu & N. Karkıner (Ed.) *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 3-26). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, B. & Suzuki Him, M. (2020). Modern Türkiye’de orta sınıf çalışmaları: Tarihsel literatür değerlendirmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 325-349.
- Keat, R. & Urry, J. (2016). *Bilim olarak sosyal teori*. (N. Çelebi, Çev.). İmge Kitabevi. (Orijinal basım yılı 1975)
- Keskin, E. B. (2020). *Kentleşme ve ailenin değişimi*. DBY Yayınları.
- Kılıç, A. F. (2013). Türkiye’de “yeni muhafazakâr aile”nin ortaya çıkış süreci. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 9 (36), 169-189.
- Küçüktiryaki, A. (2014). Osmanlı Devleti’nde tanzimat sonrası aile hukuku alanındaki gelişmeler ve hukuk-ı aile kararnameşi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (26), 177-201.,
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Mert, N. (2021). *Muhafazakârlık ve laiklik*. Bora, T. & Gültekinçil, M. (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Cilt 5 Muhafazakârlık* içinde (s. 314-345). İletişim Yayınları.

- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar* (Ö. Akkaya, Çev.). Yayınodası Yayıncılık. (Orijinal basım yılı 1999)
- Özet, İ. (2018). Habitus dönüşümü olarak muhafazakârlığın iktidar deneyimini kavramsallaştırmak. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 2(2), 176-194.
- Özgün, Y. (2021). Anti-feminizm olarak muhafazakâr aile söylemi. *Birikim Dergisi*, 387-388, 31-39
- Öztaş, E (2014). Türkiye'de ailecilik, biyosiyaset ve toplumsal cinsiyet rejimi. *Toplum ve Bilim*, 130, 176-188.
- Öztaş, E. (2021). Ailelere musallat olan otoriter siyaset ve AKP aileciliğinin çıkmazları *Birikim Dergisi*, 387-388, 21-30.
- Parla, J. (2006). *Babalar ve oğullar: Tanzimat romanının epistemolojik temelleri*. İletişim Yayınları.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel aile kuramı* (A.G. Tezcan, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal basım yılı 1978)
- Sayın, Ö. (2020). *Aile sosyolojisi*. Doğu Batı Yayınları.
- Sınar Çılgın, A (2004). Genç cumhuriyetin ütopyası: "Gürbüz Türk çocuğu". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (6), 97-119.
- Sirman, N. (2002). *Kadınların milliyeti*. Bora, T. & Gültekingil, M. (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cilt 5 Muhafazakârlık* içinde (s. 226-244). İletişim Yayınları.
- Şerifsoy, S. (2013). *Aile ve Kemalist modernizasyon projesi, 1928-1950*. Altınay, A.G. (Ed.) *Vatan, millet, kadınlar* içinde (s. 167-200). İletişim Yayınları.
- Timuroğlu, S. (2019). *Anlatılan bizim hikayemiz değil*. Kaygusuz, S. & Göndoğan İbrişim, D. (Ed.), *Gaflet: Modern Türkçe edebiyatın cinsiyetçi sinir uçları* içinde (s. 63-79). Metis Yayınları.

- Tokdoğan, N. (2015). "Biraz da feminist olmak lazım" *MHP ve ölkü ocaklarında kadınlık halleri*. Bora, A. (Ed.), *İradenin iyimserliği* içinde (s. 265-311). Ayizi Kitap.
- Türk Kanunu Medenisi, (1926). 01 Temmuz 2022 tarihinde, https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-kanunu-medenisi-743?gclid=Cj0KCQjw2_OWBhDqARIsAAUNTTFHvtNZ5hB-S0aNZjGTUPGaC0zMqAdOTUdCmma1CFMFuxpTIM5GOQQaAu7xEALw_wcB adresinden edinilmiştir.
- Üçoğlu, M. (2015). Neoliberalizm kent alanlarında neden yoksulluğa ihtiyaç duymaktadır?. *İdealKent Dergisi*, 6(16), 34-49.
- Üstel, F. (2008). *Makbul vatandaş'ın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, S. (2015). *Köylüler ve kentliler: Ellili yılların dönüşen yeni sosyo-ekonomik ve kültürel coğrafyası*. Kaynar, M.K (Ed.), *Türkiye'nin 1950'li yılları* içinde (s. 541-564), İletişim Yayınları.
- Young-Bruehl, E. (2021). *Çocuk düşmanlığı çocuklara karşı önyargıyla yüzleşme* (A. Bora, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal basım yılı 2012)
- Yurtseven, Y. (2003). 1917 Tarihli hukuk-ı aile karnamesi ve Osmanlı aile hukukuna getirdiği yenilikler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi*, 11(1-2), 199-250.
- Ziya, A. & Haydar, A. (1913). *Yeni Malumat-ı Medeniye*. Kanaat Matbaası

EK 1. MUHAFAZAKÂR EBEVEYNLER İLE GÖRÜŞME FORMU

A-Demografik Sorular

1. Kendinizden biraz bahseder misiniz? (Cinsiyetiniz, kaç yaşındasınız, eğitim durumunuz nedir, mesleğiniz nedir, aylık geliriniz ne kadar, memleketiniz neresi, nerede yaşıyorsunuz?)
2. Evlenmeden önceki ailenizden biraz bahseder misiniz? (Kaç kardeşiniz, mesleğinizi seçmenizde ya da hayatınıza dair kararlarınızda ailenizin etkisi nasıl oldu, ailenizde ilişkiler ve iletişim nasıldı?)
3. Evlendikten sonraki yani şu anki evliliğinizden bahseder misiniz? (Eşinizle nasıl tanıştınız, nasıl evlenme kararı aldınız, kaç yıldır evlisiniz, kaç çocuğunuz var, eşinizle ve çocuklarınızla iletişiminiz ya da ilişkiniz nasıl?)
4. Kaç çocuğunuz var ve isimleri nedir? Çocuklarınız isimlerini kimden almaktadır?

B-Aile ile İlgili Sorular

1. Günümüzdeki aile kurumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Günümüzde aile bireyleri ve aralarındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Ailelerin çocukları ile nasıl bir iletişimi olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Ebeveynlerin çocuklarının geleceği için nasıl bir yol izlediğini düşünüyorsunuz?
5. Sizin ailenizde eşinizin ve çocuğunuzun/çocuklarınızın konumunu, ailenizdeki ilişkiler ağını betimler misiniz?
6. Çocuğunuzun/çocuklarınızın göbek bağı bir yere gömdünüz mü evetse neresi ve neden?
7. Çocuğunuzun geleceğini nasıl hayal ediyorsunuz? (Çocuğu yetişkinse nasıl hayal ediyordunuz nasıl oldu?)
8. Çocuğunuz hakkında onun yapmasını istemediğiniz ama esnek olabileceğiniz konular nelerdir? (Kıyafet, eğitim, yaşam yeri, eve dönüş saati, yurttan ya da yalnız yaşaması vs.)
9. Çocuğunuzun şehir dışında okumasına/çalışmasına ne dersiniz?

10. Çocuğunuzun yurtdışında okumasına/yaşamasına ne dersiniz?
11. Çocuğunuzun dini ya da siyasi olarak sizden ayrı düşünmesine ne dersiniz?
12. Çocuğunuzun evleneceği kişiden beklentiniz ne olur, sizin beklentinizin dışında bir evlilik gerçekleştirilirse tepkiniz ne olur?
13. Kız ve erkek çocuklarınız arasında farklı tutum/davranışınız oluyor mu, oluyorsa ne konuda ve neden?
14. Eşinizle çocuklarınızın bugünkü yaşam tarzı ya da geleceği hakkında görüş ayrılıkları yaşıyor musunuz, evetse ne gibi konularda?
15. Ailenizin tüm bireyleri eşit (Kendini ifade, ekonomi, kamusal yaşama katılma vs.) bir yaşam mı sürüyor sizce neden?

C- Muhafazakârlık ile İlgili Sorular

1. Sizce muhafazakârlık nedir, nasıl yaşanır, hangi durumlarda görünür olur?
2. Ailenizde muhafazakârlığın yeri nedir?
3. Geleneklerinize bağlı mısınız evetse sürdürmek için ne yapıyorsunuz?
4. Dini inancınızı günlük yaşamda nasıl yaşıyorsunuz ve inancınızı yaymak, sürdürülür kılmak için bir şeyler yapıyor musunuz evetse ne yapıyorsunuz?
5. Siyasi görüşünüz günlük yaşamınızı belirliyor mu evetse nasıl?
6. Sizce milliyetçilik nedir, ailenizde milli duygular nasıl yaşanır?
7. Ailenizin, şu an olduğundan farklı, yeni bir yaşam tarzı olsun ister miydiniz evetse nasıl? (Toplumsal, ekonomik, duygusal vs.)
8. Sizin için hayattaki en değerli 3 (üç) şeyi söyleyebilir misiniz evetse neden bu üçü? (Aile, arkadaşlar, politika, iş, din, bağımsızlık, boş vakit, para vs.)
9. Çocuğunuz ya da çocuklarınız küçükken evde ona/onlara hangi değerleri öğretmeye başladınız? (Görgü kuralları, bağımsızlık ya da itaat, çalışkanlık, hayal gücü, dini inanç vs.)
10. Çocuğunuzun eğitim, çalışma ya da evliliği kapsayan geleceği için ne yaparsınız/yaptınız ve kendi sınırlarınızı esnetebilir misiniz?
11. Çocuğunuzun birey olarak kabul etmeye ne zaman başladınız? Çocuğunuzun kıyafetine karışır mısınız, neden? Çocuğunuzun evleneceği kişiye müdahale eder misiniz, neden? Çocuğunuzun cinsel tercih veya yönelimi konusunda tutumunuz ne olur? Çocuğunuz dinini değiştirmek isterse ne dersiniz? Çocuğunuz sigara içerse

tepkiniz ne olur? Çocuğunuz alkollü içki içerse tepkiniz ne olur? Çocuğunuz evlenmeden karşı cinsiyetten biri ile birlikte yaşamasına karşı tepkiniz ne olur? Çocuğunuz Türkçe bilmeyen biri ile evlenirse tutumunuz ne olur? Çocuğunuz radikal dini bir gruba dahil olmak isterse tepkiniz ne olur?

D-Medya ile İlgili Sorular

1. Geleneksel medyayı (gazete, radyo, TV vb.) ve yeni medyayı (Sosyal medya mecraları, e-devlet, interaktif ortamlar, bilgisayar oyunları, web siteleri vb.) nasıl kullanıyorsunuz?
2. Televizyon izliyor musunuz evetse günde yaklaşık kaç saat izliyorsunuz?
3. Evinizde daha çok hangi kanal ya da kanalları tercih ediyorsunuz, neden?
4. Evinizde asla izlenmez dediğiniz kanal ya da kanallar var mı, neden?
5. Sosyal medya kullanıyor musunuz evetse hangi mecralarda kullanıcı hesabınız var?
6. Sosyal medyada günlük yaklaşık kaç saat vakit geçiriyorsunuz?
7. En sık ve en az kullandığınız sosyal medya mecrası hangisi, neden?
8. Sosyal medya mecralarında paylaşım yapıyor musunuz evetse ne gibi paylaşımlar yaparsınız?
9. Ailenizi 10 (on) yıllık periyotlarda betimleyebilecek iki farklı fotoğraf gösterebilir misiniz? Ve bu iki fotoğrafın hikayesini anlatabilir misiniz?

EK 2. KATILIMCI PROFİLLERİ

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Evin Aylık Geliri (Asgari Ücret 8 bin 506 TL iken)	Memleket
1. Kuşak Anneler						
Fatma	Kadın	49	İlkokul 5	Ev hanımı	14 bin lira	Konya
Raziye	Kadın	53	İlkokul 5	Ev hanımı	10 bin lira	Zonguldak
Ayşe	Kadın	61	İlkokul 5	Ev hanımı	12 bin lira	Konya
Türkan	Kadın	51	İlkokul 5	Ev hanımı	10 bin lira	Konya
2. Kuşak Anneler						
Neriman	Kadın	33	Ortaokul 8	Ev hanımı	20 bin lira	Batman
Eylem	Kadın	32	Ön lisans	Ev hanımı	15 bin lira	Konya
Ezgi	Kadın	35	Ortaokul 8	Ev hanımı	10 bin lira	Konya
Melek	Kadın	42	Lisans	Öğretmen	25 bin lira	Konya
1. Kuşak Babalar						
İsmail	Erkek	58	Lise	Esnaf	10 bin lira	Konya
Ali	Erkek	65	Yüksek lisans	Memur	30 bin lira	Konya
Mustafa	Erkek	59	Ortaokul 8	Esnaf	12 bin lira	Konya
İbrahim	Erkek	75	Üniversite	Memur Emeklisi	12 bin lira	Konya
2. Kuşak Babalar						
Nafiz	Erkek	38	Lisans	İşçi	12 bin lira	Konya
Tahir	Erkek	39	İlkokul 5	Esnaf	10 bin lira	Konya
Ramazan	Erkek	38	Lise	İşçi ve muhtar	17 bin lira	Konya
Latif	Erkek	36	Ortaokul	Esnaf	10 bin lira	Konya

EK 3. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev. Date</i>	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜİLETİŞİM BİLİMLERİ..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 13/02/2024	
Tez Başlığı: MUHAFAZAKAR AİLELERİN ÇOCUK VİZYONU.....	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...140..... sayfalık kısmına ilişkin, 09/02/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Tumitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % ...5.. 'tir.	
Uygulanan filtrelemeler*:	
1. ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2. ☒ Kaynakça hariç	
3. ☒ Alıntılar hariç	
4. ☐ Alıntılar dâhil	
5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Elif Soysal	
Ad-Soyad/İmza	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Elif Soysal
	Öğrenci No	N20134515
	Enstitü Anabilim Dalı	İletişim Bilimleri
	Programı	İletişim Bilimleri

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev. Date</i>	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF.....Communication Sciences.....

Date: 13/02/2024

Thesis Title (In English): Child Vision of Conservative Families

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13/02/2024 for the total of 140 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is5... %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Elif Soysal
Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	Elif Soysal
	Student Number	N20134515
	Department	Communication Sciences
	Programme	Communication Sciences

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 4. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 26.11.2021
Sayı: E-35853172-300-00001887902

00001887902

Sayı : E-35853172-300-00001887902
Konu : Elif SOYSAL (Etik Komisyon İzni)

26.11.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 11.11.2021 tarihli ve E-12908312-300-00001861746 sayılı yazımız.

Enstitünüz İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Elif SOYSAL**'ın **Dr.Öğr.Üyesi Emel UZUN AVCİ** danışmanlığında hazırladığı “**Muhafazakâr Ailelerin Çocuk Vizyonu**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **23 Kasım 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 96E6C481-297D-4B1F-A824-996EDE1122FC

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Sevda TOPAL

E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992

Telefon: 03123051008

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

